

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**1980 SONRASI TÜRKİYE’DE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN İNŞASI:
OYUN VE OYUNCAK ÜZERİNDEN BİR OKUMA**

Fatih DİLER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN İNŞASI:

OYUN VE OYUNCAK ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Fatih DİLER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

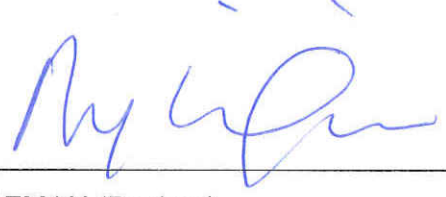
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Fatih DİLER tarafından hazırlanan "1980 SONRASI TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN İNŞASI: OYUN VE OYUNCAK ÜZERİNDEN BİR OKUMA" başlıklı bu çalışma, 22.08.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Aylin ÖZMAN (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Şebnem YARDIMCI GEYİKÇİ
(Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Kadir DEDE (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

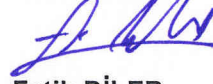
Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

23/09/2019

Fatih DİLER

“**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Doktor ğretim yesi şebnem YARDIMCI GEYİKÇİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Fatih DİLER

TEŞEKKÜR

Bu tezin konusunun belirlenmesinde ve tezin şekillenmesinde önemli katkıları olan, tezin tüm aşamalarında desteklerini benden esirgemeyen ve ihtiyaç duyduğum her anda yanımda olan değerli Hocam Dr. Öğretim Üyesi Kadir DEDE'ye öncelikle teşekkür etmek isterim. Tez savunma jüri başkanı Prof. Dr. Aylin ÖZMAN'a tezime sundukları katkılardan dolayı teşekkür ederim. Tezimin yazım sürecinde karşılaştığım güçlükler karşısında sabırlı davranarak tezimi tamamlamam konusunda beni cesaretlendiren danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Şebnem YARDIMCI GEYİKÇİ'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans ve yüksek lisans eğitimlerim boyunca dersini aldığım tüm hocalarıma müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Son olarak bu süreçte karşılaştığım zorlukları benimle birlikte yaşayan sevgili eşime teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

DİLER, Fatih. *1980 Sonrası Türkiye’de Çocukluğun Yeniden İnşası: Oyun ve Oyuncak Üzerinden Bir Okuma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019

1980’li yıllar, Türkiye’de sosyal, ekonomik ve kültürel gibi birçok alanlarda köklü değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Askeri darbesi ile birlikte ekonomik yapı bütünüyle değişmiş, darbe yönetimi siyasal hayatı silbaştan dizayn etmiş, gündelik hayat ve kültür büyük ölçüde değişmiş ve olumlu/olumsuz yönleriyle birlikte önceki on yıldan çok farklı bir Türkiye, oldukça kısa zaman içinde ortaya çıkmıştır. Bu çalışma anılan dönüşüm sürecinin çocuklar ve çocukluk üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. 1980 sonrasında Türkiye, yönünü tam olarak Batılı kapitalist sisteme dönüp, neo-liberal politikaların da etkisi neticesinde hızlı ve hareketli bir döneme girmiştir. Modernleşmenin serbest piyasa ekonomisi ile bütünleştiği bu yıllarda ülkemize yoğun bir şekilde giriş yapan ürünlerden birisi de oyuncaklardır. Oyuncaklar 1980 sonrasında modernleşmenin simgelerinden birisi halini almıştır. İşte bu tezin konusu 1980 sonrasında küresel ekonomik piyasa içinde yer alan Türkiye’de, çocukların oyuncaklar üzerinden nasıl tüketim ekonomisine dâhil edildiği, yerel çocukluk kültüründen küresel boyutlara ulaşan çocukluk anlayışına nasıl geçildiği, modernleşme ile birlikte çocukluğa dair anlayışın 1980 sonrasında nasıl boyutlandırıldığı ve oyuncakların bir ideolojik araç ve kültürel bir meta olarak işlev gördüğü bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Oyuncak, Çocuk, Modernleşme, Bireysellik, Tüketim.

ABSTRACT

DİLER, Fatih. *Reconstruction of Childhood in Turkey After 1980s: A Reading Through Games and Toys*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The 1980s has corresponded to a period of time which there were drastic changes in many areas such as social, economic and culture in Turkey. With January 24 Decisions and September 12 military coup, the economic structure completely changed, the military rulers have designed political life back to square one, everyday life and culture changed dramatically and with positive and negative sides a very different Turkey has emerged than previous decade. This study aims to reveal the impact of the transformation process mentioned above on children and childhood. Turkey fully has deflected its way into the Western capitalist system and has entered a period of fast moving under the influence of the neo-liberal policies. In these years when modernization is integrated with free market economy, one of the products that enter into our country was toy. The toys have become one of the symbols of modernization after 1980. This thesis focuses on how children have been included in consumption economy by way of toy, how childhood perception has transformed to global comprehension from local cultural vision, how comprehension of childhood has been shaped and how the toy has been functioned as ideological tool and cultural meta with the modernization, in Turkey which has been located in global financial market after 1980.

Keywords

Toys, Child, Modernism, Individualism, Consumption.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
 GİRİŞ	 1
1. BÖLÜM	7
OYUNCAK DÜNYASI	7
1.1. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK	7
1.2. OYUNCAK KAVRAMI	11
1.3. OYUNCAĞIN TARİHSEL SERÜVENİ	13
1.4. OYUNCAK VE MODERNLEŞME	15
1.5. OYUNCAK VE KÜLTÜR	17
 2. BÖLÜM	 21
TÜRKİYE'DE SOSYAL DEĞİŞİM VE MODERNLEŞME	21
2.1. TÜRK MODERNLEŞMESİ	21
2.2. TÜRK MODERNLEŞMESİNDE ÇOCUK VE ÇOCUK DERGİLERİ	26
2.3. 1980 MODERNLEŞMESİ ÖNCESİNDE TÜRKİYE	38
2.4. 24 OCAK KARARLARI VE EKONOMİK MODELİN DEĞİŞİMİ	45
 3. BÖLÜM	 51
1980'LER TÜRKİYE'SİNDE "LİBERAL ÇOCUK" VE OYUNCAKLARIN DEĞİŞİMİ	51

3.1. “LİBERAL ÇOCUK” VE SİMGESİ OYUNCAK.....	52
3.2. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ	63
3.3. TÜKETİM, TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE METALAŞMA.....	67
3.4. METALAŞMANIN SONUCU: OYUNCAK MÜZELERİ.....	74
 SONUÇ.....	 80
KAYNAKÇA	90
 EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	 100
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	102

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’de kırsal ve kent nüfusunun yıllara göre değişimi.....	41
Tablo 2: 1970-1980 Ekonomik göstergeler	47
Tablo 3: Türkiye 1970-1990 ihracat ve ithalat dengesi.....	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Eyüp Oyuncakları	20
Şekil 2: Yavrutürk Dergisi 1938 yılındaki sayısı.....	35
Şekil 3: 1960-1970 döneminde üretilen oyuncak teneke arabalar	53
Şekil 4: Teneke Oyuncaklar, Gaziantep Oyuncak Müzesi	55
Şekil 5: Beş Taş	57
Şekil 6: Game-watch oyuncağı.....	59
Şekil 7: Transformers, robot-araba oyuncakları	61
Şekil 8: Türkiye'ye gelen ilk Monopoly	62
Şekil 9: Tetris	63
Şekil 10: Kara Kutu adıyla bilinen ilk atari	71
Şekil 11: Coca Cola Barbie Bebek	73
Şekil 12: Ankara Oyuncak Müzesinden bir görünüm.....	76

GİRİŞ

Türk siyasi tarihi açısından modernleşme kavramı oldukça tartışmalı bir konudur. Modernleşme toplumun ekonomik, siyasal, kültürel birçok alanda değişmesini ve başkalaşmasını ön görmektedir. Bu sebeple modernleşme hem uzun bir süreç hem de niteliği dönem dönem farklılık gösteren bir dönüşüm hareketidir. Tanzimat'tan bugüne kadar süren modernleşme sürecimiz, zaman zaman yavaşlasa da modernleşme her zaman gündemde kalmıştır. 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanmacı bakış açısı ve beraberinde yaşanan gelişmeler, Osmanlı bürokratlarınca takip edilmiş ve özellikle sanayi ile savaş alanındaki ilerlemeci adımlar Osmanlı'yı batılı devletleri gözlem altına almaya mecbur bırakmıştır. Yani Osmanlı modernleşmesinin temelinde yatan ana unsur, askeri nedenlerdir. Ancak daha sonra batının askeri üstünlüğünün temelinde yatan nedenlerinin sadece teknoloji olmadığı, bunun yanında kültürel ve sosyolojik kısmının da ağır bastığının fark edilmesi ile birlikte modernleşme adımları bu defa hemen hemen her alana yayılmıştır.

Modernleşmenin temelinde aslında ekonomik bir değişim vardır. Açıkça ifade etmek gerekirse modernleşme tarıma dayalı bir ekonomik düzenden sanayi üretiminin temel alındığı bir düzene bir bakıma geleneksel toplumdan modern topluma geçiştir. Bu durum ekonomi ile başlayıp daha sonra tüm alanlara yayılmayı kapsamaktadır. Osmanlı modernleşmesi de bu temelde başlamıştır ve bu modernleşme adımları haliyle yukarıdan inmecı bir bakış açısına sahiptir. Öncelikle batıda yer alan askeri kurumların Osmanlı'da da kurulması ile izlenecek yol, daha sonra aynı anlayışlar, sosyolojik ve toplumsal alanlara yayılmaya sağlanacaktır. Ancak bu şekilde üstten indirgemeci bir değişim hareketinin toplum nezdinde kabul görmesi uzun yıllar alacaktır. Bu sebeple Batılılaşma hareketleri biz de simgesel bir boyutla yaşanmaya başlanacaktır. Modernleşme ve batı öğeleri bir takım simgeler ile anlatılacak ve yaşanacaktır. Özentilik ve simgecilik, manasını anlamadan sadece göstermelik ve batı yaşam tarzına öykünmek olarak kalacaktır.

Modernleşme adımları ele alınırken ekonomik boyutu ile birlikte toplumsal ve tarihsel arka yüzü de dikkate almak gereklidir. Lale Devri ile başlayan, daha doğru bir ifadeyle modernitenin görünürlüğün ilk adımı olan bu süreç de yine bir takım simgeler ile halka sunulmuştur. 12 yıl süren bu sürecin Lale Devri olarak anılması da aslında bize modernliğin simgesel olduğunu da işaret etmektedir. Jön Türk hareketi ve Yeni Osmanlılar, Türk modernleşmesinin aktarıcısı ve taşıyıcısı konumunda yer alarak modernleşmenin halka inmesinde rol oynamışlardır. Bu şekilde devam eden yaklaşık 200 yıllık serüven kendisini Türkiye Cumhuriyeti'ne miras bırakmıştır.

Modernleşme tartışmasının en önemli boyutlarından biri de sürecin toplumsal yaşama yansıma biçimleridir. Tanzimat'tan bu güne kadar yapılan modernleşme adımları topluma her daim bir hareketlilik kazandırmıştır. Çünkü modernleşmenin temelinde hareket yatmaktadır. Osmanlı'nın mirasını alan genç Cumhuriyet kendisine daha radikal bir şekilde yaptığı devrimlerle batılı bir devlet olma hedefi koymuştur. Bu anlamda modern bir toplum yaratımında başat rolü kadına ve çocuğa vermiştir. Simgesel bir modernleşme anlayışında kadın ve çocuğun modern görünüme ve modern davranışlara sahip olması beklenecektir. Bu noktada çocuğun modernleşmesi, yeni bir neslin doğmasında, toplumsal inşada önemli bir konumda yer almıştır. İşte bu sebeple modernleşme çabalarımızda her daim çocuğu görmekte, çocuğa dair izler bulmaktayız.

Bu görüşler doğrultusunda, bu çalışmada, modernleşme ile ortaya çıkan ve siyasal olarak konumlandırılan çocuğun, Türk modernleşmesinde toplumsal açıdan nasıl konumlandırıldığına değinilecektir. Bu bakımdan modernleşmenin kuramsal çerçevesi de net bir şekilde çizilmeye çalışılacaktır.

Modernleşme simgesi olarak kabul ettiğimiz çocuk ile özdeşleşen oyuncağın sosyolojik açıdan incelenmesi, ele aldığımız bu tezde ilk olarak çocuk ve çocukluğa dair bir takım açıklamalar ile başlayacaktır. Bu ayrımın yapılmasında ana etken sebep ise çocukluk olgusunun toplumsal bir yaratım olmasından kaynaklanmaktadır. Çocukluk kültürel ve sosyolojik izler taşıyan bir kavramdır. Daha sonra oyuncak kavramı ve oyuncağın tarihsel serüveni incelenecektir. İlk insandan bugüne kadar var olan oyuncak insanlık tarihinin en önemli şahidi ve

değişimlerin gözlemcisi konumundadır. Bu sebeple oyuncak sosyolojik bir temelde incelenecektir. Bu bölümlerden sonra ise oyuncak ile kültür ilişkisi ve oyuncakla modernleşme kavramları tartışılacaktır.

Tezimize konu olan çocukluk değişiminde modernleşmenin etki alanı içinde olduğu değerlendirildiğinden modernleşme kavramı Türkiye özelinde de ele alınacaktır. Özellikle Tanzimat sonrasında modernleşmenin çocuklar üzerinde de yansılarda bulunabilmesi noktasında başvurulmuş araç çocuk dergileri olmuştur. Daha sonra ise bu durum Cumhuriyet döneminde de kendisini gösterecektir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti modernleşme serüveni içinde önemli bir değişim ve kırılma anını da 1980 Askeri Darbe ve sonrasında şekillenen ekonomik ve sosyolojik değişim ile yaşamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi modernleşme ekonomik bir dönüşüm içermektedir. 1980 yılında yaşanan iki önemli olay Türkiye'yi artık geri dönülmez bir noktaya getirecektir. Bunlardan ilki 20 Ocak Kararları, diğeri ise 12 Eylül Asker Darbesi'dir. 20 Ocak Kararları ile ekonomik bakımdan serbest piyasa ekonomik modelini benimseyen Türkiye, artık dış dünyaya dönük bir ekonomik model izleyecektir. Bu da Türkiye modernleşmesini farklı bir konuma götürecektir. 12 Eylül ise toplumsal açıdan köklü değişimlerin temelinde yer alacak askeri düzenin toplumun tüm kesiminde yaşatılmasını sağlayacaktır. Yaşanan bu iki olayın ardından ilk seçimleri kazanan ve Türkiye'nin yeni yüzü olan Turgut Özal ve onun izlediği politikalar Türkiye'nin modernleşmesini başka bir boyuta taşıyacaktır. İşte bu çalışmada modernleşme sürecinde çok önemli bir dönem olan 1980 sonrası dönem Özal'lı yıllar olarak ele alınacaktır. Bu dönemde Özal tarafından atılan modernleşme adımları ve çabalarının, modernleşme simgelerinden birisi olarak kabul ettiğimizin oyuncak üzerinden incelemesi yapılacaktır.

1980 sonrası liberal politikalar ve serbestleşen ekonomi sayesinde Türkiye hareketli bir dönem yaşayacaktır. İthalat serbesti ülkeye daha önce girmemiş ürünlerin girmesi sağlanmış, bilimden turizme, akademiden sanayiye, dini anlayıştan sağlık politikalarına kadar hemen hemen her alanda bir değişim yaşanmıştır. İşte tüm bunlar yaşanırken bir değişim de çocukların oynadığı oyuncaklarda yaşanmıştır. Bu dönemde en fazla ithal edilen ürünlerin başında

oyun ve oyuncak nevi ürünler olmuştur. Bu oyuncaklar, geleneksel anlamda el ürünü olan oyuncaklardan farklı olarak seri üretim gösteren, ışıklı, renkli, sesli ürünler olmuş ve Türkiye'nin modernleşme serüveninin sıkça sembol ve simgelere odaklanan boyutu düşünüldüğünde, ilgi çekici bir sürecin merkezini oluşturmuştur. 1980'lerin ikliminde gösteriş ve modern imajlı oyuncaklar sayesinde aileler modern olduklarını ispatlarcasına çocuklarına bu oyuncakları alma yoluna gitmişlerdir. Çünkü bu oyuncaklara erişmek için belli bir ekonomik düzeye ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu çalışmada 1980 sonrasında toplumsal olaylara şahitlik eden oyuncaklar aracılığıyla çocukların bir tüketim sarmalının içine dâhil edildiği ve bu dönemde ortaya çık(arıl)an oyuncaklar sayesinde çocukların liberal bir anlayışla yetişmelerinin tespiti ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Özal dönemi, ekonomi politikaları ve özellikle ithalat rejimindeki değişikliklerle birlikte Batı ile temasların çeşitlendiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu sayede Batı'da yaşananların Türkiye'ye yansımaları eskiye nazaran daha hızlı olmuştur. Bu dönemde aileler tüketim alışkanlıklarını değiştirerek gösterişli hayatlar sürmeye çalışmışlardır. Nurdan Gürbilek'in "Vitrinde Yaşamak"¹ olarak tanımladığı bu yıllarda çocuk oyuncakları üzerinden bir yorum yapmak dönemin koşullarını anlama konusunda da bize eşsiz bilgiler verecektir. Çünkü çocuk oyuncakları, hem ekonomik hem sosyo-kültürel yaşantının içinde yer alan ve bizlere en tarafsız bilgileri sunacak olan gözlemcilerdir.

1980'li yıllar aynı zamanda küreselleşmenin de hız kazandığı yıllardır. Bu dönemde dünya ile her alanda entegre olmuş bir görüntü çizen Türkiye, gündelik yaşamını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. 1970'lerin sıkıntılarını atmış gibi görünen ve bir daha o dönemlere dönmek istemeyen toplum, 1980 yıllarında yaşanan değişime de hızlı bir şekilde ayak uydurmuştur. Modernleşme

¹ Nurdan Gürbilek "Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi" isimli kitabı giriş kısmında Gürbilek, Türkiye modern kültürünü oluştururken o güne kadar neleri dışarıda bırakmış, neleri kültürel ifade alanının kıyısına itmişti? sorusunu sorar. İşte 1980'lerde yaşanan ekonomik ve liberal serbestleşme modernleşme adımlarında dışarıda bıraktıklarımıza ulaşmak için dönem noktası olarak değerlendirilebilir. Bkz. Gürbilek, Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi, Metis Yayınları, 2011.

söyleminin artarak önem kazandığı bu dönemde Özal, “*Atatürk’ten sonra Cumhuriyet tarihinde en köklü reformları yapan*” ya da “*Türkiye’yi dünyaya açan kişi*”² olarak ünlü dergilerde yer almayı başarmıştır. Özal’ın dış dünyada kazandığı bu itibar, Türkiye’nin batılı ekonomik model içinde yer almasını da beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte 1980 sonrasında kazanılan ekonomik özgürlük, ülkenin kapalı bir toplumdan dışa açık bir toplum haline dönüşmesine neden olmuştur. Özellikle gündelik hayatta kullanılan ürünler küreselleşmenin de verdiği imkânla yerellikten uzaklaşarak ihtiyaçların ithal edilen ürünler ile karşılanması popüler hale gelmiştir. Bu dönemde yetişen çocuklar ise küreselleşmenin bu etkilerine doğrudan maruz kalmışlardır. Tüketim alışkanlıkları değişen çocuklar, ithal edilen oyuncaklar ile geleneksellikten uzaklaşmış ve oyuncak firmalarının bir numaralı hedefi haline gelmişlerdir.

Bu çalışmada temel olarak 1980 sonrasında gündelik hayatta yaşanan değişimlerin çocuk oyuncaklarına olan etkisini karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve yaşanan değişimlerin çocuklar üzerine yansımalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ancak simgesel bir modernleşme örneği olan oyuncağı ele alırken modernleşme ile birlikte modern çocuk imgesinin yaratılması ve bunun etkisi olarak çocuğun siyasal bir özne olarak değer kazanmasının da geçmişi incelenecektir. Diğer taraftan Batı’da modernleşme ve aydınlanmacı bakış açısı Osmanlı modernleşme çabaları ile paralellik göstermektedir. Bu bakımdan 1980’li yılların modernleşme anlayışını ele almadan önce Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi modernleşme çabaları incelenecek daha sonra ise modernleşme serüveninde 1980 modernleşmesi ile farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Modernleşme sürecinin üretici konumunda bulunan devlet, 1980 sonrasında reklamlar ve medya kanalları ile çocukların tüketim ağı içinde yer almasını sağlayacak, özellikle bireysel

² Abramovitz, M.; Dateline Ankara: Turkey After Ozal.; Foreign Policy, Summer, Issue. 91; Forbes, M.S.; True Friend Gone, Forbes, 5,24,1993, Vol. 151, Issue.11 ; Lashway, L.; The Strategies Of A Leader, Emergency Librarian, Jan/Feb, 1998, Vol. 25, Issue, 3; Lawday, D.; The Savvy Sultan Of Ankara, U.S. News & World Report, 7,29,1991, Vol. 111, Issue.5, s.38.

oyuncaklar ile çocukların liberal bir bakış açısı ile yetişmelerine neden olacaktır. 1980’li yıllar ile oyuncakların içeriğinde ve anlayışında yaşanan bu değişikler oyuncakları metalaştırmış ve sonunda oyuncaklar raflara kaldırılmıştır. Doğrudan çocukla ilişkilendirilen oyuncaklar, 1980 yılında başlayan anlayış farklılığının kurbanı olmuş ve son zamanlarda oyuncaklar müzelerine dönüşmüştür. Geleneksel oyuncakları ve nostaljik öğeler barındıran oyuncak müzeleri oyuncakların yeni yerleri olmuştur. Bu alışma, herkesin gözü önünde olan oyuncağı, modernleşme adımları içindeki yerini alması adına farklı bir gözle bakılmasını sağlayacaktır.

1. BÖLÜM

OYUNCAK DÜNYASI

1.1. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Çocuk, insanlık tarihinin en başından beri var olan bir varlıkken, çocukluk değer yargıları inşa edilmiş toplumsal bir yaratıdır. Bu yaratımın içinde aile, devlet, din, sosyoloji, okul gibi güçlü öğeler yer almaktadır. Tezimize konu olan oyuncak ve modernizm ilişkisine, çocuk ve çocukluk tarihinden başlanması konunun daha iyi bir şekilde ele alınması açısından önem taşımaktadır. Çünkü tarihsel süreçte çocukların toplumda farklı konumlandırılmaları onların birer özne olarak görülüp görülmediğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin Orta Çağ Avrupa'sında çocuklar toplumda lanetlenmiş olarak azledildiklerinden kabul görmemiştir. Bu sebeple çocuk ve çocuğun tarihsel serüvenini incelendikten sonra oyuncak ile olan ilişkisine geçilecektir.

Çocuk somut bir olgu ifade ederken çocukluk ise toplumsal değerlerin içinde barındırdığı soyut bir kavramdır. Çocuğun biyolojik tanımı olarak farklı görüşler olsa da tüm dünyada ortak kabul gören Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde "Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" tanımı yer almaktadır (U.N. General Assembly, 1989, madde 1). Türkiye'deki yasal düzenlemelerde de 18 yaşının altında olanlar çocuk sayılmaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak çocukluk yaşları ortalama bir insanın yaşamının çeyreğini oluşturmaktadır. Bu süre de insan ömrü açısından hatırı sayılır bir süredir.

İlk olarak Antik Yunan dönemindeki çocukluk anlayışına bakılacak olursa Postman'ın belirttiği gibi Eski Yunanlılar için çocuk ve genç kelimeleri çok belirsiz kavramlardır ve bu konu ile ilgili olarak kullanılan sözcükler bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen hemen her çağı içermesi (Postman, 1995, s.16) bu dönemde ayrı bir çocukluk anlayışının olmadığına işaret etmektedir. Bu dönemde çocukların ayrı bir birey olarak kabul görmesi pek de mümkün değildir. Çocukluğun ayrı bir birey olarak görülmesi oyun ve oyuncaklara verilen önemin

de bir işaretidir. Çocukların yetişkinler gibi görüldüğü bir dönemde oyuncakların da çeşitli olduğu söylenemez.

Orta Çağ ve Roma döneminde çocuğa bakış açısı daha katı olmuştur. Bu dönemde baskın güç olan Kilise ve Hristiyanlık anlayışı çocuğu büyük ölçüde günahkâr olarak görmekte ve onu mistik bir kavrayışla değerlendirmekteydi. Püritenlere göre ilk günahın kirli yığınları olarak doğan çocuklar “genç nankörlerdi” (Heywood, 2003, 30). Çünkü günahkâr olarak doğan çocuklar cennetten kovulmuş ve eğer kendi başlarına hayatta kalmayı başarırlarsa o zaman vaftiz edilecek ve toplumda kabul görecektir. Kilisenin bu güçlü savı dönemin çocuklarının değersiz olarak görülmesine neden olmuştur. Çocukların değersiz görülmesinde her ne kadar ortalama insan ömrünün kısa olması sebep olarak görülse de en önemli sebep kilisenin çocukları masum olarak görmemesidir. Antik Dönem ile Orta Çağ çocukluk anlayışını arasında en önemli fark Antik Dönemde çocuğun masum olarak kabul görmesidir. Ancak sınıfsal olarak toplumsal tabakanın kesin olarak ayrılması çocukların toplumsal olarak kabul görmesinde etkili olmuştur. Özetlemek gerekirse Batı dünyasında aydınlanma, modern düşünce, kilisenin siyasi bir otorite olarak gücünü yitirmesinden önce çocukluğun toplumsal olarak değer görmediği, çocukların ihmal edilen ve görmezden gelinen bir kategoride yer aldığı söylenebilir. Bu durum çocukların kendi haline bırakılmasına, eğer hayatta kalırsa sosyal hayatın içine dâhil edilmesi anlamına gelmektedir. Sosyal adaletin olmadığı, kölelik müessesesinin devam ettiği ve sosyal katmanlar arasında geçişlerin pek görünmediği bu dönemde, siyasi organların da çocuklar üzerinde bir plan ve programı bulunmamaktadır. Hayatta kalan çocukların savaşa katılabilecek düzeye gelmeleri dönemin yöneticileri için yeterlidir. Bu sebeplerle bu dönemde çocukların fiziksel ve ruhsal gelişmelerini destekleyecek bir adım görülmemektedir. Bu anlayış içinde çocuklar için planlanmış, çocuk gelişimi ve ardışık öğrenme esasları üzerine kurulu bir sisteme pek ihtiyaç duyulmamıştır (Postman, 1995, s. 26-29). Bu manada bir sisteme ihtiyaç bulunmadığından çocukların eğitiminde ve toplumsal değerlerin öğretilmesinde kullanılan oyuncakların da varlığından bahsedemeyiz. Batı dünyasında çocuğa verilen

önem ve toplumdaki bakış açısının değişimi kilisenin değerinin düşmesi ve aydınlanma düşünürlerinin fikirlerinin yayılması ile sağlanmıştır.

Çocukluk tarihini ele alırken İslam devletlerine bakıldığında, buradaki durumun Orta Çağ dönemindeki Batılı devletlere nazaran daha olumlu olduğu söylenebilir. Orta Çağ İslam devletlerinde çocukların buluş çağına kadar özel önem verildiği ve eğitilmeleri gerektiği fikrinin ön planda olduğu, yedi yaşına kadar masum olarak kabul edildiği, bu dönemde her türlü kötülükten korunması gerektiği ifade edilmektedir (Sağlam, 2002: 170). Aynı dönemlerde Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde çocuk ve eğitim konularının geniş yer tuttuğu, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Mevlana, Nasrettin Hoca'nın Anadolu'da, Şeyh Saadi'nin de İran'da çocuk ve çocukların eğitimi üzerine konularını felsefi ve toplumsal açılardan ele aldığı da görülmüştür (Aksoy, 2011:4). Osmanlı döneminde de İslami geleneksel bakış açısı ile çocukların yetiştirilmesine özen gösterildiği söylenebilir.

Çocukluk toplumsal bir kavramdır ve toplum değerleri ile şekillenir. Orta Çağ boyunca kilise fikirleri etkisinde kalan toplum, aydınlanma ile birlikte çocukluk açısından köklü değişimler yaşamıştır. Bu dönemin düşünürlerinden John Locke ile Jean-Jacques Rousseau ve Immanuel Kant gibi düşünürler çocukların eğitimi üzerine önemli eserler ortaya koymuştur. John Locke'un insan için boş bir levha (tabula rasa) terimini de çocukların doğdukları andaki durumları ithafen kullanmış ve çocuklar ile ilgili yazdığı birçok didaktik eserde çocuklar ile ilgili sağlık, eğitim, alışkanlık gibi birçok hususta tavsiyelerde bulunmuştur.³

Orta Çağ ve öncesi ile Modern Dönem arasında çocuk ve çocukluk imgesi konusunda keskin dönüşüm ise Rousseau'nun "Emile" adlı eseri ile yaşanmıştır. Bu eser modern çocuk imajının algılanmasında ve gelişmesinde kilit öneme sahip bir eserdir. Bu eserde Rousseau toplumun en küçük parçası olan aileye ve

³ John Locke Eğitim Üzerine Düşünceler (1693) isimli kitabında dönemin siyasetini etkileyecek fikirlerine bu kitapta yer vermiştir. Her çocuğun temel eğitim almasını, çocuklar arasında sınıfsal farklılıkların kaldırılması fikirleri öne sürmüştür. ...Ana babanın sosyal durumu ve eğitim düzeyi ne olursa olsun, eğitim çocuğuna bırakabileceği en iyi mirastır." sözü eğitim anlayışını açıkça ortaya koymaktadır. Bk. John Locke. (2004) Eğitim Üzerine Düşünceler, Çev., Hakan Zengin, 2. Baskı, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

toplumun diğerk üyelerine görevler yüklemiştir. Jean Jacques Rousseau insan türünün yarım yamalak yetiştirmeye gelmeyeceğini, yaratıcının elinden çıkan her şeyin mükemmel olduğunu ancak insanın elinde bozulduğunu, bu sebeple insanın şekillenmesinde topluma büyük roller düştüğünü ve bu görevin çocuklar üzerinde başlaması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun amacı ise iyi bir yurttaş olunmasıdır. Rousseau insanların eğitimle yetiştiğini söylerken bu eğitimin ya doğa ya insanlar ya da çevre tarafından verildiğini öne sürmektedir. Kendi haline bırakılan çocuğun ölüp gideceğini, bu ölümün de topluma bir şey kazandırmayacağını aksine bu durumun toplumsal kayıp olduğunu öne sürmektedir (Rousseau, 2011:20-22). İşte modern öncesi dönem çocukluk anlayışı ile modern dönem sonrası çocukluk anlayışı arasında temel fark bu noktada yatmaktadır: Modern dönem ile birlikte, bu eser çocukların mutlaka bir eğitime tabi tutulması gerektiği, daha sonra toplumda ekonomik döngüde yer alması gerektiği anlayışına sahip olunması sağlamıştır.

Modern düşünce yapısı ile birlikte Avrupa'da çocuğun toplumdaki yeri değişerek çocuğa verilen değer artmıştır. Çocuklara özel oyun ve oyuncaklar, onların hem eğlenmesini hem de öğrenmesini sağlayan materyaller oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu da anlayış da modern çocuk paradigmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkışı ile çocuk oyuncaklarının seri üretime geçişi arasında benzerlik bulunmaktadır. Çünkü 18. Yüzyıldan itibaren büyük oyuncak üretimi yapan fabrikalar kurularak özellikle orta sınıf ailelerin çocuklarına oyuncaklar üretilmeye başlanmıştır. Bu konuda en hızlı davranan ülke ise Almanya'dır. Almanya batı dünyasında oyuncağı düzenli sanayi ürününe dönüştüren ilk ülkedir ve daha 19.yy'ın ilk yarısında Hess, Marklin, Bing ve Lehmann gibi firmalar kurarak dünyaya oyuncak imal etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla modern çocuk paradigmasının oluşturulması ile birlikte oyuncağın sanayi hammaddesi olarak kullanılarak bir ekonomik sistem yaratılması aynı tarihlerde gerçekleşmiştir.

Modern çocuk paradigması ile birlikte çocukların masumiyetine dair görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bakışın gelişiminde Fransız tarihçi Philippe Aries'in çok önemli bir payı bulunmaktadır. Aries modern çocukluğun aydınlanma

ile ortaya çıktığını öncesinde gerçek anlamda bir çocukluktan bahsetmenin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. ⁴ İkinci olarak ise -belki de en önemli kısmı burası- çocukların artık eğitime tabi olması gerekliliğidir.

1.2. OYUNCAK KAVRAMI

Modern düşünce tarzı ve modern çocuk paradigmasının ortaya çıkışı ile birlikte çocukların eğitilmesinin ve toplumsal değerlerin öğretilmesi bakımından eğitim planları ve programları ön plana çıkmıştır. Ancak çocukların belli bir imaj doğrultusunda yetiştirilmesi ve toplumsal görevlerin öğretilmesi bakımından çocuklar ile her zaman yan yana olan bir nesneye ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu nesne, sanayi ürünü olan ve belli bir ideoloji ile üretilen, çocukların ekonomik sisteme dâhil olmalarını sağlayacak olan oyuncaklardır. Çünkü oyuncaklar masum çocukların zihinlerine çok çabuk yerleşebilecek düzeydedir. Bu sebeple oyuncaklar, çocuk ile özdeşleşmiş durumda olup oyuncakların değişimini incelerken oyuncak kavramını detaylandırmak gereklidir.

Oyuncaklar yaşanan dönemin en yakın şahitleridir. Dilleri olmasa da büründükleri kıyafetler, sesler ve özellikleri onları canlı birer kanıt olarak işaret etmektedir. Oyuncak ilk insandan bugüne kadar var olmuş ve varlığını devam ettiren bir nesne, bir dost ve bir arkadaş bazen de tüm bunların ötesindedir. Oyunağın ilk işlevi tabi ki onunla oynayanı eğlendirmektir ancak oyuncaklar oyuncak geçmişin bütün izlerini yansıtan tarihsel bir malzeme ve edinildiği döneme ait bütün sırları döken eşsiz dehlizdir. Bu sebeple oyuncakların bir dünya, dünyanın da kendisi oyuncaklı dünyadır.

⁴ Philippe Aries Fransız tarihçi ve sosyologdur. Çocukluk tarihi ve sosyolojisi üzerine çalışmalar yapmaktadır. A Social History Of Family Life isimli kitabını 1960 yılında yayımlanırken öne sürdüğü tez ile aydınlanma ile modern çocuğun keşfedildiğini öne sürmektedir. Buradaki keşif çocukluğun orta çağ boyunca fark edilmediği, yetişkinlerden ayrı bir doğalarının olmadığı görüşünüz hakim olduğunu öne sürmektedir. Onun ifadesiyle *"Ortaçağ toplumunda çocukluk fikri yoktu; bu, çocukların ihmal edildiğini, terk edildiğini/bırakıldığını ya da küçümsendiğini ileri sürmek değildir. Çocukluk fikri, çocuklara yönelik duygusal yakınlık ve ilgi ile karıştırılmamalıdır: (çocukluk fikri) çocukluğun özel bir doğası olduğuna ilişkin bir farkındalığa karşılık gelir, ki bu özel doğa; çocuğu yetişkinden, hatta genç yetişkinden dahi, ayırır. Ortaçağ toplumunda bu farkındalık yoktu. Bunun içindir ki çocuk yetişkin toplumuna aitti".* (Aries. 1960, 128)

Oyuncakların dünyasında her zaman ilk görünenler çocuklardır. Çocuk ile oyuncak birbirine sıkı sıkıya bağlı bir ikilemdir. Oyuncağın farklı tanımları bulunmakla birlikte en öz olarak “çeşitli maddelerden yetişkinlerce veya çocukların kendilerince yapılan, tek ya da grup olarak oynanabilen, çocuğun hayal dünyasını geliştiren, onu eğlendiren, eğiten, paylaşımcı yapan nesneler” (Özhan, 2005: 231) olarak ifade edilmektedir. Çocuklar oyuncaklar aracılığıyla ile öğrenir, eğlenir, yaşar, umutlanır, hayal kurarlar...

Oyuncağın çocuğun gelişimine büyük katkıları bulunmaktadır. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki sanal ortamda oynanan oyunlar ile bilgisayar oyunları değerlendirme dışında bırakılmıştır. Çünkü bu oyunlar da herhangi bir kültürel bir öge ve kültürel bir değer bulunmamaktadır. Bu bakımdan oyuncaklar çocuklar için bir sosyalleşme aracıdır. Oyuncak sayesinde çocuk, oyunların nesneleştirerek kendi alanını yaratır ve oyununu oynar. Aslında bu bakımdan bakıldığında oyuncak gelenekselliği temsil etmektedir. Kendi öz yaratımı ve yeteneği doğrultusunda oluşturulan oyuncak, çocuk için ve dolayısıyla toplum için bir kazanımdır. Çocuklar kendi imkânlarını ve yaratıcılığını kullanarak bebekler, yapbozlar, hayvanlar oluşturarak el becerisinin gelişimine katkıda bulunur. Oyuncak sayesinde çocuğun kendine güveni gelir ve bu durum toplumda kendine yer bulmasına yardımcı olur.

Oyuncakların çocuklara özgü bir dili vardır ve evrensel nitelik taşıyan oyuncaklar tüm çocuklarca anlaşılırlar. Bu konuda çalışmaları olan Piaget⁵ çocukların oyuncaklara verdikleri anlamın değiştiğini, verilen bu anlamda çocukların zekâları tarafından sonradan şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu anlam sayesinde çocuklar kendi oyuncaklarının tasarımlarını yapabilir ve kendilerini gerçekleştirebilirler. Bu bakımdan oyuncaklar çocukların en doğal ifadesidir.

⁵Genetik Epistemolojiye göre çocukların dünya ile fikirleri doğuştan geleme bilgileri olmayıp, daha sonra dünya ile ilgili fikirleri zekaları yardımı ile kavradıklarını ispatlamıştır. Bkz. Jean Piaget, Çocuğun Gözüyle Dünya, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

1.3. OYUNCAĞIN TARİHSEL SERÜVENİ

İlk insandan bugüne var olan oyuncağın tarihsel serüveni de insanlık tarihi gibidir. İnsanların sosyal hayata geçmediği ilk dönemde anneler çocuklarının ağlama seslerini kesmek için türlü taşlar, hayvansal figürler kullanmışlardır. Arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular da bu durumu ispatlar niteliktedir. Anadolu ve Mezopotamya bölgelerinde yapılan kazılarda 5000 yıl öncesine ait seramik hayvan heykelcikleri, topaç ve çember gibi çeşitli oyuncaklar bulunmuştur (Erkenal, 2001: 118-120).

Oyuncağın tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu ileri süren Neumann, Eski Mısır, Yunan ve Roma kültürlerinde çocukların, çağlarının minyatür boyutlardaki aynası durumunda olan oyuncaklar aracılığıyla kendilerini ifade ettiklerini ve topluma uyum sağladıklarını ileri sürmektedir. (Neumann, 1991:55). Friz ise yine Bizans döneminde oyuncaklar arasında kilden yapılma el arabaları, atlar, düdükler, çemberler olduğunu söyler (Friz, 1991:17). Ortaçağın bu döneminde çocuklara sunulan oyuncaklar veya çocukların kendi yetenekleri ile yaptıkları oyuncaklar basit ve elde var olan malzemelerin ürünüdür. İlk dönemde sıklıkla taşlardan yapılan oyuncaklar daha sonra Orta Çağ döneminde kil ve ahşaptan yapılmaya başlanmıştır.

Oyuncaklar toplumsal açıdan savaşların ve dini sembollerin timsali olmuştur. Minyatür askerler eski çağlardan bugüne kadar oyuncak olarak kullanılmaktadır. İnsanlık tarihine denk olan savaşların da simgesi yine oyuncaklar olmuştur. Diğer taraftan bez bebekler büyüünün simgesi konumunda yer almıştır. İnsanlar tanrılarını yanlarında taşımak amacıyla minyatür şekiller yaparak oyuncak figürlerin daha toplumsal bir değer olmasını sağlamışlardır. Bu tarihe kadar oyuncakların belli bir cinsiyet ayrımı yoktu. Her iki cins çocuk da aynı elbiseleri giyyordu. Orta Çağın sonlarından itibaren ikonografi ve giyim ile ifşa edilen fikirlerde, oyunculardaki çocuksu özellik ve çocukluğun önemi arasında muhtemelen bazı bağlantılar bulunmaktadır (Aries, 1962:97-102).

Yeniçağ ile birlikte Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi oyuncakları da değişikliğe uğratmıştır. Özellikle eski oyunculardan farklı olarak hız ve hareket

kazanan oyuncaklar bir anlamda adeta yaşadığı değişimi dışa vurmaya başlamıştır. Yeni hareket ettirici güç kaynakları ile tanışan oyuncaklar çocuklara değişen dünyanın özelliğini işaret etmiştir. Örneğin “Avrupa’da ve Amerika’da trenle yolculuk yapılması 1820’lerin sonu ve 1830’ların başına rastlar, oyuncak trenlerin yapımı da hemen ardından gelir (Onur, 2003:24-25).

17. ve 18. yüzyıl ile birlikte oyuncakların artık ahlaki boyutu keşfedilmeye başlanmıştır. Bu dönemde oyuncak üretim ve alımının tek gerekçesi, oyuncağın bir bilgi aracı işlevi görmesiydi (İnal,2014:106). “Ebeveynler çocuklarının oyuncakları sayesinde akıllı ve zeki olmalarını bekliyordu” (Hegeler, 1999:9). Çünkü dönemin fikir insanları oyuncakların gücünü yeni keşfetmişlerdi. Örneğin Rousseau “Emile” eserinde Sophie’nin bebeğini işaret ederek kültürel değişimin bu bebek oyuncak üzerinden vermeye çalışır ve modayı bebek üzerinden genç kızlara vermeyi aklına getirir.

Bu dönemde oyuncaklar ile toplumsal bir tabaka olarak yeni yeni kendini göstermeye çalışan burjuva arasında ilginç bir paralellik bulunmaktadır. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni burjuva sınıfı kendini toplumsal olarak kabul ettirmek ister. Eski üretim tarzının aksine ailede sadece erkeklerin çalışma hayatında olduğu dikkate alınırsa annelere çocuklar ile ilgilenmek düşmüştür. İşte oyuncağın eğitim olarak keşfedildiği, erkekleri çalışan burjuva sınıfı kadınları, kendi enerjilerini oyuncaklar aracılığıyla çocuklarının eğitimlerine harcamaya başlarlar. Böylece eğitim, oyuncak ve burjuva sınıfının üçgeni başlamıştır. Örneğin 18. Yüzyılın en etkileyici oyuncakları arasında resimli alfabe kartları ve çocukların coğrafya ya da ahlak bilgileri de bu yapbozlarla verilebiliyordu (Onur, 2003:41).

Oyuncakların fabrikasyonlaşması ile birlikte artık oyuncaklar sanayi ürünü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 19.yüzyılın sonları ile başlayan bu dönem oyuncakların altın dönemi olarak da gösterilebilir. Çünkü bu dönemde özellikle Almanya, sanayisi ile ön plana çıkarak oyuncak sanayisinde de öncü konuma geçmiştir. Metal oyuncak sanayisi makineleşme ile birlikte çocukların eski oyuncaklara ilgi duymamalarına neden oldu. Oyuncak sanayi geliştikçe çocukların oyuncaklara ulaşması da bir o kadar zorlaşmaya başladı.

Oyuncakların yaşadıkları toplumların günlük yaşamı ve dünyaya bakış açılarını gösterme konusunda önemli bir güç olduklarını ve yaşadıkları toplumun tarihini yansıttıklarını ifade etmiştik. Örneğin sanayi ürünü olan modern oyuncaklar, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında çocuklara silah ve asker üretiminde moda konumda yer almıştır (Scognamillo, 1994:141). 20. Yüzyılın başından ikinci yarısına kadar silah ve askeri araçlar çocuklar tarafından ilgi duyulan oyuncaklar listesinde ilk sırada yer almıştır. Yani yaşanan dönemsel olaylar da çocukların ilgilerini bu tür oyuncaklara çekmiştir.

Günümüzde artık büyük bir oyuncak endüstrisi bulunmaktadır. Oyuncakların kitlesel üretimi, teknolojik tasarım, ileri teknolojik veriler sayesinde üretilen oyuncaklar çocuklara bir bütün olarak verilmekte ve çocuklardan da bu oyuncakları koşulsuz talep etmeleri beklenmektedir. Antik dönemdeki ilkel oyunculardan geleneksel oyunculara, geleneksel oyunculardan da modern oyunculara, modern oyunculardan da küresel oyunculara bir evrim yaşanmıştır. Gerek üretim tekniklerinin değişmesi gerekse de toplumsal değişimler oyuncakların hem türünü hem de amacını değiştirmiştir. Oyunağın bugüne kadar süregelen serüveninde ne olursa olsun oyuncak her zaman çocukların yanında, gündelik hayatın içinde yer almıştır. Bu da oyuncakların toplumdaki yaşantının en önemli şahidi olduğunu doğrular niteliktedir.

1.4. OYUNCAK VE MODERNLEŞME

Oyuncak bir modernleşme sembolüdür. Çünkü modernleşme sadece bir üretim veya ekonomik standart değildir. Modernizm bir yaşam tarzıdır. Bunu ifade ederken bir takım simgeler kullanır; işte bu simgelerden bir tanesi de oyuncaklardır.

Modernleşme ile birlikte oyuncakların eğitici rolü ön plana çıkmıştır. John Locke ve Isaac Watts gibi filozoflar ve eğitimciler sayesinde ebeveynler, çocuklarının eğlenmeye hakları olduğunu, derslerin bazen eğlence ögesiyle daha çabuk öğrenilebileceğini fark ettiler (İnal, 2004:107). Artık oyuncaklara ekonomik açıdan üst ailelerin talepleri arttı ve bununla birlikte oyuncaklar eğitim aracına dönüştü.

Aydınlanma düşünürlerinin çocuğa masum bir bakış açısı ile baktığını daha önce söylemiştik. Modernleşme ile birlikte çocuk bilimsel olarak ve toplumsal olarak ele alınmış olup çocuk sosyolojisi bilimsel olarak çalışmalara başlamıştır. Modern oyuncaklar modern çocuk sosyolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Çocuk sosyolojisi, çocukluğun modernite ile birlikte sosyal bir inşa olmasının kabul edilmesinin ardından çocukların toplumda aktif bir rol üstlendikleri düşüncesi ile çocuğa yaklaşmıştır. Çocuğa yaklaşırken beraberinde oyuncağı hep hazır tutmuştur.

Çocuk sosyolojisinin oluşumunda 1979 yılının 'Uluslararası Çocuk Yılı' olması ve 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesi önemli birer adımdır. Bu tarihten itibaren çocuk merkezli analizlerin yapıldığı, çocukların eğitimi ve sağlığı üzerine daha fazla fikirlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Çocukluk sosyolojisinin yeni paradigmasının temel özellikleri şöyledir:

- 1- Çocukluk sosyal bir inşadır. İnsan gruplarının ne doğal ne de evrensel bir özelliğidir. Çocukluk, toplumların spesifik yapısal ve kültürel bir ögesidir.
- 2- Çocukluk sosyal analiz değişkenidir. Sınıf, toplumsal cinsiyet ya da etnisite gibi diğer değişkenlerden tamamen ayrılamaz. Karşılaştırmalı analizler çocukluğun tekil ve evrensel bir fenomen olmaktan çok çeşitliliğini ortaya çıkarır.
- 3- Çocukların sosyal ilişkileri ve kültürleri, yetişkinlerin çıkarları ve bakış açılarından bağımsız olarak kendileri için çalışılmaya değerdir.
- 4- Çocuklar aktiftir ve kendi sosyal hayatlarını, sosyal çevrelerini ve yaşadıkları toplumu belirleyen ve inşa eden aktif bireyler olarak görülmelidirler.
- 5- Etnografi çocukluk çalışmalarında özellikle yararlı bir metodolojidir. Nicel araştırmalara göre çocukların sosyolojik veri üretimine katılmalarına olanak tanır.
- 6- Çocukluk sosyal bilimlerde yer alan ikili hermeneutik ile ilişkili bir fenomendir (Prout ve James 1997:8).

Bu temel özelliklerinden anlaşılacağı üzere çocukluğun sosyolojik olarak şekillendiği, salt biyoloji ile kategorize etmenin mümkün olmadığıdır. Evrensel bir çocuk anlayışından ziyade toplumun içinde var olan çocuğun toplumsal değerler ile yoğurularak kişiliğini oluşturacağı dikkate alınmaktadır.

İşte bu yeni sosyolojik yaklaşım ile birlikte çocukların toplumsal birer birey olarak kabul görmesinin ardından günümüzde ekonomik ve sosyal yapının değişmesinden dolayı çocukların şekillendirilmesi oyun ve oyuncaklar üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Çünkü 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ailelerin küçülmesi, bireysellik vurgusunun ön plana çıkması ile en küçük toplumsal yapı olan ailede anne ile babanın iş hayatında yer alması çocuğun küçük yaşlarda toplumsal değerleri öğreneceği oyuncaklar olmuştur.

Bu nokta da bir hususun açıklanması elzemdir. Oyuncak, ilk insandan bugüne hep var olmuştur ancak insanlığın ilk tarihinden itibaren var olan oyuncaklar ile bu dönemin oyuncakları arasında kesin ayrımlar bulunmaktadır. İlk insandan bugüne var olan oyuncaklar çocukların salt zaman geçirmesi ve eğlenmesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak modern dönem sonrasında oyuncaklar eğlence aracından ziyade çocukların yaşamlarını etkileyen bir ideolojik araç, bir eğitici, toplumsal baskı, disiplin edici unsurlar içeren bir nesne konumuna geçmiştir.

Geleneksel oyuncaklar toplumsal ve kültürel durumlara göre değişen “eldeki malzemeler” ile oluşturulan basit ve sadedir. Bu oyuncakların çocuklar tarafından oluşturulması da uygundur. Bir modern çağ oyuncağına göre karmaşıklık ve belli bir düzenek içermez. Modern öncesi dönemde bir çocuğa kendi hayal dünyasına göre kendi oyuncağını oluşturabilirken modern dönem ile birlikte modern oyuncaklara ulaşması kendi imkânları ile mümkün olamamaktadır. Çünkü İnal’ında dediği gibi modern öncesi oyuncaklar varoluşu, üretmeyi ve yaratmayı simgelerken, modern oyuncaklar ise sahip olmayı ve bireyselliği simgelemektedir (İnal, 2014, s.105).

1.5. OYUNCAK VE KÜLTÜR

“Kültür nedir?” sorusu yanıtlaması gerçekten zor bir kavramdır. Kültür kavramı etimolojik bakımdan Latince “colere” fiiline dayanır. Colere işlemek, yetiştirmek ve düzenlemek gibi birçok farklı anlamda kullanılan, içerik bakımından zengin bir sözcüktür. Tarihsel süreçte birçok farklı tanımla ifade edilen kültür özellikle 18.yüzyıldan sonra bir toplumda yaşayan insanların değerler bütünü olarak tanımlanır. Bu değerlerin içinde dil, din, yemek, sosyal yaşantı, bilgi, görgü

kuralları, manevi iklim yer alan dil, ahlak, hukuk, din, ekonomi kurallarının uyum halinde olmasını sağlar. Ahlak ve görgü kuralları, örf ve adet ile yasalar toplumdaki kültürü oluşturur (Kulak, 2016:14-16)

Bu şekilde genel bir tanım yaptıktan sonra kültür yaşayan bir kavramdır. Çünkü kendisini oluşturan değer yargıları zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir. Yaşanan toplumsal olaylar ve süreçlerin insanları, olayları algılama şekillerini etkilemekte ve bu yolla da kültürün değişikliğinin yaşanması söz konusu olur.

Kültür bu denli büyük bir bütünü tanımlarken kültürün oluşmasını sağlayan yani nesilden nesile kültürü aktaran en önemli aracı oyuncaklardır. Çünkü oyuncaklar küçük yaşlarda çocukların kültürlerini öğrenmesini sağlarlar. Örneğin bir bez bebek yapıldığı yörenin kıyafetini giyer, yöre insanının imkânları doğrultusunda şekillenir. Bu yüzden oyuncaklar kültürün canlı şahitleridir. Ahşap bir oyuncak, o bölgede yetişen ağacın dallarından yapılır, o yöreye ait izler taşır. Ancak bu durum, yani geleneksel oyuncakların kendini fabrikasyon oyuncaklara, modern oyuncaklara bıraktığından dolayı bu kültür etkisi bu denli hissedilmez.

Sanayi devrimi, üretim şartlarının değişimi ve iletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenmesi ile yöresel kültürel değerler kendisini global bir kültür değerine dönüştürmüştür. Bu değer kapitalist düzende sana nelerin gerekli olup olmadığı konusunda yön vermektedir. Bu noktada Adorno'ya göre "Bütün dünya, kültür endüstrisinin süzgecinden geçirilir" (Adorno, 2007: 55). "Kültür endüstrisi bildik şeyleri, yeni bir nitelikte birleştirir. Tüm dallarda, kitleler tarafından tüketilmeye uygun olan ve bu tüketimini büyük ölçüde belirleyen ürünler, az çok planlı bir biçimde üretilir" (Adorno, 2007: 109). Bu kategorinin içine oyuncaklar da yer almaktadır.

Kültürel değerleri içinde barındıran oyuncaklar dönemin koşullarını en saf bir şekilde geleceğe aktarmaktadır. Oyuncak gerek çocuklara verdiği mesaj gerekse de oyuncağın yapılma maddesi bakımlarından bizlere çok önemli bilgiler vermektedir. Anadolunun da oyuncak kültürü ve çeşitliliği bakımından çok önemli bir noktada yer aldığı kabul edilmektedir. Bunların başında ise Eyüp oyuncakları

gelmektedir. **(Şekil 1)** Eyüp oyuncakları gelenekselliği, el emeğini, Türk kültürünü, çocukların yaratıcılıklarını ve masumiyetlerini temsil etmektedir. Tezimizin konusu olan oyuncak ve çocuk toplumsal ilişkisinde Eyüp oyuncakları bu ikili arasındaki ilişkinin en somut örneği olması bakımından önem arz etmektedir.

Birçoğu el emeği ile tek tek yapılan 16.yüzyılda Osmanlı'nın son dönemlerine kadar üretilen Eyüp oyuncakları kültürümüzde çocuklara ne kadar değer verildiğinin güzel bir örneğini teşkil etmektedir. İstanbul'un merkezinde yer alan, geleneksel oyuncakların yapılıp sunulduğu yerler olan Eyüp oyuncakçıları Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de kendisine yer bulmuştur.

“Eyüp Oyuncakları kemiş borular, fırıldaklar, tef, dümbelek, kemeçe, sıçan ve kuşlarla, gözler görmedik şeytan işi oyuncaklarla geçerler. Bunların alayında ak sakallı, gözleri sürmeli çelebilerin, suratı tıraşlı, kelepüşlü, ayağı nalınlı, bazısı selâmiye avret takkeli, avret kılıklı müşekkel adamların ellerinde düzme dalları, anne veya babalarına yapışıp, alayda geçerken avret takkeli koca çelebi ‘ A dadı! Ben bu oyuncuğı isterim’ yahut ‘istemem’ diye kimisi ağlayarak ellerinde teberleri, dümbelekleri çalarak geçerler. Tuhaf esnaf mukallitleridir. Ama ‘mukallidin imanı sahidir’ diye fetvaları vardır (Çelebi, 1969, s.302-303).

Eyüp oyuncakçıları söylemi yerel bir anlam gibi görünse de aslında Anadolu coğrafyasının geleneksel oyuncaklarını, el işi emeklerinin karşılığı olarak anlaşılmalıdır. Çünkü yüzyıllarca Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul Eyüp semtinde yapılan oyuncaklar daha sonra Anadolu'nun tüm coğrafyasına yayılarak orada da örnek olarak kullanılmıştır. Daha çok ahşaptan yapılan bu oyuncaklar o dönemin imalat şartlarına uygun olarak yapılıyordu. Toptan satışların da olduğu bu dükkânlarda çocukların yaratıcılıklarını arttıran oyuncaklara öncelik verilmekteydi. Ancak daha sonra bu dükkânlar seri üretime yenik düşerek birer birer kapatılmıştır (Akbulut, 2009:182-191)

Eyüp oyuncaklarını değerli kılan şey yaklaşık 500 yıl önce çocuklar için hizmet veren dükkânların olmasıdır. Bu oyuncakçılar hem çocukların eğlenmesini hem de kültürel değerlerin öğrenmesini sağlıyorlardı. Karşılaştırma yapılacak olursa aynı dönemde Batı'da Eyüp oyuncakçılarının benzeri bir yapılanma

bulunmamaktadır. Sanayileşme ile oyuncak üretiminde ilerlemeler kaydedilmektedir. Eyüp oyuncakçıları ve oyuncakları bizim kültürümüzde çocuklara verilen değerin küçük bir örneğidir.

Şekil 1: Eyüp Oyuncakları

Çocukların kişiliklerinin şekillenmesi ve kimliklerinin oluşmasında oyuncakların çok ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çocuklar, oyuncaklar aracılığıyla kendilerini ifade etmekte, kimliklerini oluşturmakta, gelecekteki rollerini belirtmektedirler (Jackson, 2001, s.143). Hayaller ile büyüyen çocuklar ilk olarak oyuncaklarını bu hayallerini gerçekleştirmek için kullanır. Oyuncaklar aracılığıyla yaşadığı dünyanın koşulları ile tanışır. Bu da çocuğun yaşadığı çevre ile ilgili izlenimlerini yer edinmesine yani kültürün oluşmasına katkıda bulunur.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEĞİŞİM VE MODERNLEŞME

Değişimin olmadığı bir insan topluluğunun düşünülmesi pek de mümkün değildir. Bütün insan toplulukları bir takım sosyal değişimler yaşamaktadır. Medeniyet tarihi boyunca da bazen değişimin hızı yavaş bazen de süratli olmuştur. Sosyal değişim, toplum dinamiklerinde olan farklılıklardır. Toplumun bu dinamikleri ekonomik, kültürel ve siyasal başta olmak üzere birçok alana yayılmıştır. Gerek dünya koşulları gerekse eğitim başta olmak üzere insanların tercihlerini değiştirecek etmenlerin ortaya çıkması sosyal değişimi zorunlu kılar. Bu şekilde sosyal değişimin önünde durmak neredeyse olanaksızdır.

16. yüzyılda ortaya çıkan aydınlanma ve rasyonel düşünce tarzı ile birlikte dünya hem sosyal hem ekonomik hem de kültürel bir değişim sürecinin içine girmiştir. Modernleşme, demokrasi, özgürlük, liberalizm, fikri hürriyet ve son olarak küreselleşme kavramları insanların gündeminde yer almıştır. Özellikle küreselleşme kavramı toplumsal dönüşümün temelinde yer almakta, kültürel ve ekonomik açılardan insan davranışlarını etkilemektedir. Bu sebeple 1980 sonrasında şekillenen ekonomik modelin anlaşılabilmesi için küreselleşme kavramının modernizm ile ilişkisinin ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Nitekim Türkiye, küreselleşme sürecinin başlangıcı olan 1980 yılı ile birlikte kültürel ve ekonomik entegrasyonu tam anlamıyla sağlama yolunda adımlar atmıştır. Bu süreçte çocukların ekonomik entegrasyonu ise çocuk oyuncakları üzerinden sağlanmıştır.

2.1. TÜRK MODERNLEŞMESİ

Modernleşme kavramı sosyal bilimlerde ne kadar tartışmalı olursa olsun kavramın arka planında özgür düşünce yatmaktadır. Ancak bu özgür düşüncenin ne zaman başladığı yönünde ortak bir tarih bulunmamaktadır. Bununla birlikte dünya tarihini derinden etkileyen olayların da modernleşmenin başlangıcı olduğu yönünde görüşler vardır. Anthony Giddens'a göre modernlik olgusu 17. yüzyılda Avrupa'da sanayileşme ile başlamış ve daha sonraları neredeyse dünyanın her

tarafındaki toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine yön verir duruma gelmiştir” (Giddens, 2005:9). Karpat ise dünyaya yayılan uluslaşma hareketini modernleşmenin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Ona göre, “Ulus oluşumun başlangıcı (dini cemaatten siyasi topluluğa geçiş aracılığıyla) ve Orta Çağın toplumsal tabakalarının sosyal sınıflara dönüşümünün öncülü 17. yüzyıldaydı. Dolayısıyla modernizasyonun başlangıcı bir 17. yüzyıl olgusuydu (Karpat, 2002:19). Diğer taraftan kiliseye olan güvenin sarsılması ya da matbaanın icadı da eklenebilir. Tüm bu durumlar modernleşmenin başlangıcını topyekûn etkileyen tarihi olaylar olarak da değerlendirilebilir. Ancak şunu söyleyebiliriz ki modernleşme bir takım olayın sonucunda ortaya çıkmış olsa da olgunlaşması ve yerleşmesi belli bir sürece ihtiyaç duymaktadır.

Modernleşmenin temelinde aslında değişen ekonomik düzenin yani sanayi devrimi neticesinde değişen üretim sürecinde emek yerine makineler vardır. Makine ise kendisini oluşturan teknik bilginin daha da ilerlemesini sağlayarak teknolojik ve bilimsel gelişmelere neden olmakta bu da eğitimden kültüre her alanı etkisi altına almaktadır. Yani modernliğin dinamikleri arasında dini, ekonomik, bilimsel, özgür düşünce ve demokratikleşme, ulus devlet, eğitim gibi birçok değişken unsur bulunmaktadır.

Diğer taraftan modernleşmenin sınırlarının da çizilmesi hususu tartışmalı bir konudur. Örneğin Nilüfer Göle, modernleşmenin yegâne yolu olarak batılılaşmaktan geçmediğini ileri sürerken⁶, modernleşmenin evrensel bir kavram olduğunu savunan Eisenstadt’a göre modernleşme, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’daki toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerde meydana gelen değişimin bir ürünü olarak gelişen ve sonra diğer Avrupa ülkelerine, ardından da 19. ve 20. yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir süreçtir (Eisenstadt, 2007:11). Bu bakımdan modernleşmenin evrensel olup olmadığı konusunda bir itilaf olsa da

⁶ Bu husus üzerine detaylı bilgi için Bkz: Nilüfer Göle, Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3, s.56-67.

modernleşmenin Avrupa’da ortaya çıktıktan sonra dünyanın tamamına yayıldığı baskın görüştür.

Modernleşmenin arka planında özgür düşünce olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu özgür düşüncenin temellerinde “Yeniden Doğuş” anlamına gelen Rönesans bulunmaktadır. Rönesans ise karanlık çağdan bilimle, akılla ve hümanist bir yaklaşımla kurutulmak isteyen insanların başlattığı bir harekettir. Değişen dünya koşullarında din yerine adalet ve özgürlüklerin esas alınması, felsefe ve ahlak temelli bir yaklaşımın tüm dünyaya egemen olması Rönesans aydınının beklentisidir. Hümanizmin gittikçe kabul görmesi ve insanın keşfi, Rönesans’ın sonuçları arasında görülmekle birlikte ekonomik ve bilimsel gelişmeler beraberinde gerçekleşmiştir. Dini anlamda kilise kurumu sorgulanmış ve sosyal hayatı düzenlemeye yönelik fikirlerinin etkisi azaltılmıştır. Bilimsel anlamda da skolastik düşünce yıkılarak insanların zihinlerinin canlanmasına neden olmuştur.

Toplumlar dinamik bir yapıya sahiptirler ve yaşanan olayların toplum nezdinde karşılığı beklenildiğinden büyük değişimlere sebebiyet verebilir. Rönesans ve Reform bu duruma en güzel örnektir. Özgür düşünce ve insan hayatının önemin ortaya çıkması ile kilisenin etkisinin azaltılması yaklaşık bin yıllık bir düzenin sarsılması sonrasında ise yıkılması anlamına taşımaktadır.

Modernleşmenin insanları cezbeden en önemli yanı ekonomik nedenlerdir. Rönesans ve Reform hareketleri ile özgürlüğüne kavuşan Batı, daha fazla üretim sağlayarak sermaye birikimini arttırmaya başlaması ile modernleşme adı altında ekonomik sistemlerini gittikleri ülkelerde uygulamak istemişlerdir. Gittikçe artan teknolojik gelişmeler de insanların kendilerini daha fazla geliştirmelerine neden olacaktır. Eğitim ve kendini geliştirme insanların işsiz kalmamak için zorunlu bir yol olarak görülmüştür. Bu bakımdan modernleşme ile eğitim arasında sıkı bir ilişki vardır.

Modernleşme ile ilişkili bir diğer kavram ise kentli olmaktır. Kent modern, köy geleneksel olarak simgeleştirmiştir. Çünkü Keleş’in de ifade ettiği gibi köyden kente göçün yaşandığı, kentli olmanın modern olmakla ilişki kurulduğu bir

düzende sosyo-ekonomik değişimler sonucunda ortaya çıkan kentleşme, aynı zamanda toplumun ekonomik ve siyasal yapısını etkilemekte ve tutum ve davranışlarda değişmelere yol açmaktadır (Keleş, 2004:21-24). Bu nedenle Türkiye modernleşme sürecinde kentli nüfus her zaman artma eğiliminde olmuştur.

İşte bu şekilde modernleşmenin arka planında yer alan birtakım kavram ve konuları kısaca ele aldık. Ancak her ne kadar modernleşmenin belli bir serüveni olsa da modernleşme adımları ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Türk modernleşmesi de bu bakımdan kendisine özgü bir niteliklere sahiptir. Temelleri 15-16.yüzyıllarda Avrupa’da atılan ve bugün halen de devam eden modernleşme sürecimiz her dönemde değişimler ve dönüşümler göstererek bu günlere gelmiştir.

Modernleşme, yukarıda da bahsedildiği gibi geleneksel toplumdan modern topluma geçişte kapsamlı bir değişim sürecidir. Türk tarihine bakılacak olursa toplumsal dönüşümü tesis edebilecek bir nevi yeniliklerdir. Türk aydını, modernleşme olgusunu “Batılılaşma”, “Çağdaşlaşma” “Muasırlaşma” gibi kavramlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Her aydın bu değişim ve yenilenme sürecini farklı isimlerle adlandırırsa da Türk modernleş(tiril)mesi sosyal bilimciler tarafından sıklıkla incelenen bir alandır.

Türk modernleşmesini 18. yüzyılda askeri ve eğitim alanında yapılan düzenlemeler ile başlayarak diğer bütün alanlara sirayet etmiş bir dönüşüm süreci olarak tanımlayabiliriz. Alper Kalibar Türk Modernitesinin sorunsalını oluşturan 3 ana yaklaşımdan bahseder. Bu sorunsallardan ilkinin sosyal paradigma olarak ele alır ve bu süreci özellikle Şerif Mardin’in merkez-çevre tezi ile ilişkilendirir. İkinci olarak bürokrasi ve devlet merkezci paradigma ile ele alırken burada en çok üzerinde durduğu husus var olan güçlü devlet geleneğidir. Metin Heper üzerinde durduğu gibi Türk bürokrasisinde yetkin kişilerin modernleşme söylemlerinin önemi üzerinde durur. Üçüncü sorunsal olarak siyasal temelli yaklaşım olarak ele alır. Bu sorunsalda ise Osmanlı toprak düzeni ve vergi politikaları üzerinden modern ekonomik modeline geçiş adımlarında yaşananlar ifade edilmektedir (Kalibar, 2005:110-118). Türk modernleşmesinin tarihini bu

şekilde kısımlara ayırmak Türk modernleşmesini daha iyi anlamak için bize rehber olacaktır. Türk modernleşmesinin kendine özgü değişim sürecinde toplumsal değişimler ve yenilikler tezimizi daha yakından ilgilendirmektedir.

Türk siyasi tarihinde modernleşme amacıyla atılan adımların birçoğu merkez odaklı bir anlayışla uygulanmaya çalışılmıştır. Tanzimat döneminde yapılan uygulamaların tamamı Avrupa'ya gönderilen elçi ve Jön Türkler olarak anılan okumuş insanların Avrupa'dan döndükten sonra ülkelerinde olmasını istekleri düzendir. Osmanlı modernleşmesinin karakteristik yapısına baktığımızda, yönetici ve aydınlar tarafından başlatılan yenileşme hareketlerinin, Osmanlının geri kalmışlığını ortadan kaldırmak, halkın demokratik taleplerini karşılamak, sosyal ve ekonomik refahı yükseltmek⁷, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak veya mülkiyet, adalet ve hürriyet alanlarını genişletmek için yapılmadığını, aksine söz konusu reformların, asker-sivil bürokrasisi tarafından imparatorluğun toprak bütünlüğünü tehlikeye düşüren iç ve dış tehditlere karşı koyabilme arayışının bir sonucu olarak yapıldığı (Jung & Piccoli, 2004: 42, Göle, 2012: 65), otokratik bir nitelik taşıdığı, batıya hayranlık duyulduğu için değil, zorunluluktan tercih edildiği (Ortaylı, 2005: 32) ve dolayısıyla yapılanlara bakıldığında Türk modernleşmesinin batı-dışı modernleşmesi olarak söylemek daha mümkündür.

Türk modernleşmesinin bir diğer özelliği ise simgesel bir modernleşme olmasıdır. Hilmi Yavuz der ki Türk aydını Batılılaşmayı somut ve görünür imgelerle kavradığı içindir ki parçayı bütünün kendisi zanneder. Yavuz, Türk modernleşmesinde piyano ve Fransızca dilinden yola çıkarak modern olmanın gereği sadece piyano kullanmak veya Fransızca konuşmak olarak kabul edildiğini iddia eder (Yavuz: 2005, 2012). Bir bakıma modernleşme kavramının da aslında görüntüden ibaret olarak anlaşıldığının farkına varılmıştır. Yavuz bu kavramı ise metanomi ismiyle tanımlar ve akla gelen parça bütünün yerine geçer ve o imajı üzerinde taşır. Diğer taraftan temelsiz bir modernleşme anlayışına sahiptir. Yapılan veya yapılması istenenin gerçek manasını anlamadan doğrudan uygulamaya geçmek üzerine

⁷ Bu nedenlerden dolayı Niyazi Berkes bu sürece modernleşme yerine çağdaşlaşma olarak tanımlamaktadır.

kurulduğu için kalıcı da değildir. Örneğin Osmanlı'da 1718-1730 arasında geçen 12 yıl Lale Devri olarak anılmış ve batılılaşma adımlarının atıldığı bu dönem simgesel bir mana ile lale ile anılmıştır. Şapka da bu durumu bir başka güzel örnektir. Modernleşmenin simgesi olarak modern görünüm için şapka mutlaka takılmalıdır. Bunun gibi modernleşme anlayışının simgesel olduğunu örnekler vermek mümkündür.

Modernleşme kültürel, ekonomik ve toplumsal konularda birçok değişkeni içinde barındıran bir modeldir. Bu model içinde önemli bir konumda yer alan toplum, modernleşme ile birlikte kendisine uygun bir çocuk imgesi yaratmıştır (Elkind, 1999:27.) Batıda çocuğa dair bakış açısında ciddi değişim yaşanmış ve modernleşmenin temeline çocuğu yerleştirdiğini söyleyebiliriz. Batıyı kendisine örnek alan ve bu temelde ilerleyen Türk modernleşmesi de modern çocuk perspektifi ile ilerlemiştir. Batı'da çocuğa dair yaşanan gelişmelerin benzerleri ülkemizde tarihsel bir uyum içerisinde yaşanmıştır. Bu modern bakış açısının en önemli yansımaları, çocuğu şekillendirmenin de başlıca aracı olan çocuk dergileri üzerinden takip edilebilir.

2.2. TÜRK MODERNLEŞMESİNDE ÇOCUK VE ÇOCUK DERGİLERİ

Modernleşmenin sacayaklarından birisi olan özgür düşünce, dinsel dogmalardan kurtularak aklın yolunu seçmek olarak kabul edilmiştir. Modernleşme ile birlikte bu özgür düşünce ortamının oluşması için izlenecek ilk yolun eğitim olduğu fark edilmiş ve bu kapsamda çalışmalar yapılmıştır. Erasmus⁸, Wolfgang Ranke⁹ gibi isimler modern eğitim anlayışı olarak çocukların eğitimini savunmuştur. Ancak bu eğitimin her çocuğa sağlanması en azından bu dönemde mümkün olmamıştır. Daha sonra bu eksikliği doldurmak için batıda çocuklar için süreli yayınlar çıkarılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki 1788 yılında çıkarılan *Juvenile Magazine* ve 1799 yılında ise *The Children's Magazine* dergileri çocukların daha doğrusu orta sınıf ailelerin beğenisine sunulmuştur (Özta, 2013:23). Bu yayınlar artarak

⁸ Eğitim alanında öncü isimlerden birisidir. Çocukluk ile yetişkin arasındaki farkların ortaya konmasında önemli çalışmaları olmuştur.

⁹ Ranke 17. Yüzyılda kız ve erkek ayırt etmeksizin her çocuğun zorunlu eğitimi tabi olmasını savunmuştur. Bkz. Wolfgang Ranke, *Innovator and Educator and his Place in the History of Education*, Marquette University, 1968.

devam etmiş ve çocuklara sunulan dergiler birer modernlik göstergesi olmuşlardır.

Bu bölümde kendine has bir özellik gösteren Türk modernleşmesini ele alacağız. Geçmişten günümüze çocukluk imajının nasıl şekillendiğine değinilecek. Daha sonra Osmanlı ve Cumhuriyet çocuğuna dair genel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirmede modernleşme ile uygulamaya koyulan yeni uygulamaların çocuklara yönelik olanları ele alınacaktır.

1839 yılında batılılaşma başlangıcımız olarak kabul edilen Tanzimat ile birlikte bizde de çocuk dergileri ön plana çıkmaya başlamıştır. Daha öncesinde rastlanılmayan ve doğrudan çocuklar ile ilgili olarak basılan dergiler modernleşme simgesini içermektedir. Kimi zaman toplumsal kimi zaman tarihi bilgiler vererek modernleşme kavramın alt yapılarını oluşturmuştur.

Osmanlı döneminde dergilerin toplumun modernleştirme aracı olarak kullanılması Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Fikir ve edebiyat üzerinden modernleşme çabaları çocuklar için de aynı nitelik göstermeye başlamıştır. Bu dönemde çıkarılan çocuk dergilerinde dönemin modernleşme anlayışına dair örnekler bulmak da mümkündür. Bu dönemde baskın ideoloji olan milliyetçilik çocuk dergilerinde sıklıkla kendisine yer bulacaktır.

Dünyadaki modernleşme ve aydınlanma gelişmelerine paralel olarak gelişen ve çocukların ayrı birer özne olarak kabul edilmesi sonucuna varılan sürecin Osmanlı açısından benzer zaman aralığında gerçekleştiği söylenebilir. Öztan'ın da bahsettiği gibi 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı sınırları içinde yaşayan çocuklara ilişkin tarihsel ve toplumsal değerlendirmelerin yapılacağı ayrıntılı belgelere ulaşılmanın mümkün olmadığı, Batı'da olduğu gibi Osmanlı'da da çocuğun bugünkü gibi telakki edilmesinde modernleşme izlerine rastlandığı (Öztan, 2013, 34), Osmanlı için modernleşmenin de Tanzimat ile başladığı dikkate alındığında Osmanlı'da çocuğa dair köklü reformlar ve dönüşümler bu tarihten itibaren başlamaktadır.

Tanzimat'ın ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı toplumsal yapısında bir dizi yeniliklerin yaşandığı, modernleşme ve batılılaşma ekseninde toplumsal kurumların şekillendiği kabul edilmektedir. Lale devrinden bu yana devletin yönü Batı olmuştur ve bu gelenek bugüne kadar da devam etmiştir. Modernleşme bir değişim, bir dönüşüm içeren ve toplumun tamamını etkileyen bir süreçtir. Değişim zamanla ifade edilebilirken dönüşüm ise toplumsal rollerin farklılaşması olarak değerlendirilebilir. Modernleşme, gerek iktisadi ve siyasi sistemde olsun, gerek hayat tarzında, zihniyet ve telâkkilerde, gerçekte çoğu ithal edilen, batıdan aktarılan modellere uyum sağlama, onları sindirme anlamına gelmiştir. Modernleşme, ülkenin iç dinamizmi neticesinde ortaya çıkmadığından, bir değişmeden çok toplumun başkalaşması akla gelebilir (Vergin, 1988, s.16). İşte bu süreçten belki de en çok etkilenen çocuktur ve çocuk modernleşmenin öncüsü konumdadır.

Osmanlı toplumsal açıdan dini bir düzen ile yönetilmekte müslüman ile diğer dine mensup kişilerin sosyal açıdan yaşamları farklılık göstermektedir. Bu durum aile ve çocuk için de geçerlidir. Osmanlı çocuğu da dini bir kimlik ile bütünleşmekte, birçok toplumsal konu dini açıdan ele alınmıştır. Bu konuda Bekir Onur (2009), yaptığı araştırmalar sonucu şöyle demektedir:

Osmanlı toplumunda dinin çocuk üzerindeki egemenliği pek çok uygulamada kendini gösterir. Çocuk doğum öncesinden başlayarak gelişiminin her aşamasında dinsel inançların doğrudan ya da dolaylı etkisi altındadır. Sadece yetiştirilmesinde ve eğitiminde değil, beslenmesinde, sağlığında, ölümünde de dinsel anlayış ve uygulama söz sahibidir....Bunun sonucu olarak toplumsallaşmada aileden çok topluluğun (cemaat) etkili olduğunu, bunun da aslında 'dar toplumsallaşma' anlamına geldiğini belirtebiliriz (Onur, 2009: 331).

Onur'un dar toplumsallaşma ile kastettiği aslında batıdaki modern öncesi dönemde çocuğun bulunduğu konum ile Osmanlı toplumsal yapısının benzer nitelik gösterdiğidir. Bir anlamda çocukluk kavramının Osmanlı'da da uzun yıllar boyunca olmadığı tezini de doğrular niteliktedir. Çünkü Osmanlı toplumsal yapısında da çocuk ayrı bir birey olarak kabul görmemekte, büyüklerin bir minyatürü konumundadır. Modernleşme düşüncesi ile birlikte çocuklar üzerine eğilim ve onların ayrı birer birey olarak kabul edilme süreci başlamıştır.

Tanzimat'ın çocuklar için yazılı edebi eserler hazırlanması ile başladığını söylemek pek de yanlış olmaz. Çünkü Osmanlı modernleşmesi başlangıcı sayılan Tanzimat aynı zamanda Tanzimat Edebiyatını beraberinde getirmiş ve edebi alanda çocuklara alanlar açılmıştır. 1869 yılında çocuklara yönelik olarak haftanın Cuma günü yayımlanan, asıl gazeteye ek olarak çocuklara yönelik çıkarılan *Mümeyyiz*, bu anlamda ilk olma özelliğini taşır. Daha çok dini bilgileri barındırır da çocukları disipline etme ve onların toplumsal açıdan bilinçlendirme gayreti olarak kabul edilmektedir. Çocuk dergisi olmakla birlikte resimden çok yazıya ağırlık verilir ve bu dergide kullanılan dilin de ağır olması nedenleriyle derginin ömrü de kısa soluklu olur. Ancak tanınırılık, görünürlük açılarından böyle bir derginin var olması gelecek dönemlere bir yol, bir kapı açmaktadır (Kür;1991:26). Daha sonrasında *Sadakat* (1875) ile *Etfal* (1875) dergileri çıkarılsa da modern anlamda çocuk dergilerinin çıkarılması Cumhuriyet dönemine rastlayacaktır.

Osmanlı çocuğuna yönelik Tanzimat ile gelen yeniliklerden en önemlisi eğitim alanında olmuştur. 1869 yılında Sultan Abdülaziz döneminde Fransız sistemini temel alan kızların ve erkekler için eğitimin zorunlu olmasını içeren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkartılması, Osmanlı toplumsal düzeninde çocukların Batılı modelini temel aldığını gösteren önemli bir gösterge olmuştur. Modern çocuğun inşasında başat rol oynayan okul ve eğitim sistemi bu düzenleme ile Osmanlı coğrafyasına girmiştir. Geleneksel eğitim yöntemi ile çocuğun özellikle dini anlamda eğitimi sağlayan sıbyan mekteplerinin kontrolü yerelde eğitmenin ve ailenin kontrolünde kalmıştır. Ancak "iptidai" olarak anılan bu okulların modern çocuğun yetişmesinde önemli kontrolün devlet ve iktidar eliyle yapılmasına imkân tanımıştır. Yapılan bu düzenleme ile birlikte Osmanlı çocuğunun modernleşmesi adım adım ilerlemiştir.

Tanzimat'ın beraberinde getirdiği bir başka değişiklik de muhtaç çocukları hakkında yapılan devlet korumasıdır. Ortaylı'nın da dediği gibi toplumsal düzenin dini temellerle sağlandığından korunmaya ihtiyaç olan çocuklar aile içinde bakılır, bakılmasına imkân bulunmaması hallerinde ise başka ailelere verilir ve bakımı sağlanırdı. Ancak bu durum modernleşme sürecinde 1851 tarihli Eytam

Nizamnamesi ile düzenlenmiş ve “modern bir devlet olmanın gereği” olarak çocukların haklarının korunması ve bakımı devlet tarafından üstlenilmiştir (Ortaylı, 2000, s.113). Bu düzenleme ile birlikte aslında çocuğun ayrı bir birey olarak kabul edildiği, bu çerçevede modern devlet olarak gereğinin yerine getirilmesinin sağlanması fikri daha sonraki dönemi de etkileyecektir.

Osmanlı modernleşmesinin çocuklar üzerinde değişiminin 20. yüzyılın ile birlikte daha da görünür olmasına bir diğer örnek ise Osmanlı coğrafyasında anaokulu daha geniş anlamda okul öncesi eğitim kurumunun açılmasıdır. Almanca “Kindergarten”, Fransızca “creche” olarak çocukların okul öncesi bakımını üstlenen çağdaş kreşler Almanya’da Friedrich Frobel tarafından 1837 yılında, Fransa’da ise 1850 yılında açılmıştır. Osmanlı’da bu manada ilk çağdaş kreşin 1909 yılında Kazım Nami Duru tarafından Selanik’te “Ravza-i Sıbyan” adıyla açıldığı¹⁰, hatta 1915 Ana Mektep Nizamnamesine eğitim yaşının 4-12 olarak belirlendiği (Emiroğlu, 2019, s.421), bu bakımdan da modernleşmenin adımlarının çocuklar için okulda başladığı bir kez daha ortaya konulmuştur.

20. yüzyıl Osmanlı siyasal açısından büyük değişimlere sahne olmuştur. Büyük toprak kayıpları, ideolojik dönüşümler bu yüzyılın ilk yıllarından itibaren boy göstermiştir. Ülke topraklarını bir arada tutmak için ideolojik arayışların da yaşandığı bu yıllarda iktidar sahiplerinin çocuk üzerinde proje ve çalışmaları da devam etmiştir. Füsun Üstel’in ifadesiyle “Tanzimat ile bağımsız bir özne olmaya başlayan çocuk, II. Meşrutiyet ile birlikte potansiyel bir kamusal özneye dönüşmeye” başlamıştır (Üstel, 2005, s.32). Bu dönemden sonra ülke yönetiminde söz sahibi olanlar çocuklar politik beklentiler ile şekillendirilmiş ve bir çocuktan fazlası olarak ele alınmıştır. Öztan bu durumu çocukların öznellikleri keşfedildiği ölçüde politik amaçlar için nesneleştirildiklerini ifade etmiştir (Öztan, 2013, s.45).

¹⁰ İttihatçıların meşrutiyetin ikinci defa ilanından sonra eğitim üzerine daha fazla durdukları ve eğitimin gayrimüslimlerin elinde bulunmasından rahatsız oldukları için bizzat kendi bilgileri dâhilinde bu okul açılmış ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Devlet, çocukları kendi ideolojileri doğrultusunda eğitim almaları için okulu ciddi bir araç kullanmıştır.

Milliyetçilik ideolojisinin dünyaya yayılışı ile çocukların ve çocukluğun bir siyasal özne olarak kabul edilmesi aynı döneme denk gelecektir. 19. yy. baskın ideolojisi olan Milliyetçilik anlayışında geleceğinin oluşturulması için çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda Milliyetçilik anlayışı ve algısı çocuklarca benimsenecek ve zamanla yerleşmiş olacaktır. Böylece de Milliyetçilik ve milliyetçilik algısı giderek artan bir yapı içine girecektir.

18. yy içinde tohumları atılan Milliyetçilik düşüncesi, 19. yüzyılda hız kazanacak ve daha sonra bu yüzyılın kendisini “Milliyetçilik Çağı” olarak adlandırmasına neden olacaktır. 19 yy ile birlikte Milliyetçilik tüm dünyaya yayılan ve konuşulan bir ideoloji olmanın ötesinde milliyetler oluşturma yoluna gidecektir. Bu dönemde milliyetçi kimlikler oluşturularak, ulus devletlerin inşası sağlanacaktır. Her milletin, diğer milletlerden üstün olduğu düşüncesi ile kendini diğer uluslar üzerinden tanımlamasına yer verilecektir. Örneğin devletin üzerinde hiçbir güç olmadığını ileri süren Alman tarihçi Heinrich von Treitschke'ye (1834- 1896) göre devletin birliği, milliyete dayalı olmalıydı. Milliyet en üstün değerd; demokrasi dâhil tüm değerlerden önce gelirdi (Özkırımlı, 2008, s.43). Bu bakımdan milletlerin oluşturulmasında en önemli görev tarihçilere düşecektir. Geleneğin keşfedilmesi, geçmişin milli bir devlet olunabilmesi için yeterli olup olmadığı incelemelerinde bulunması gibi önemli faaliyetlerde bulunulacaktır.

Modernitenin sacayaklarından birisinin de ulus devlet olduğu kabul edilmektedir. Üretilen ürünlerin serbest dolaşımı ve dış ticaretin daha fazla yaygınlaşması için ulus devlete ihtiyaç vardır. Ulus devletin temelinde ise milliyetçilik bulunmaktadır. Milliyetçilik ideolojisinin en büyük özelliği dün bugün ve yarın arasındaki ilişkiyi kurmadaki başarısıdır. Bu şekilde milleti oluşturan bireylerin devamlı sıcak, diri ve güçlü durmalarına neden olmaktadır. Bunu sağlarken farklı araçlardan da yararlanan milliyetçilik, milli kimliklerin yeniden üretiminde en çok üzerinde durduğu konu geleceğin tahayyülü, yani geleceği oluşturacak çocukların yetiştirilmesi hususu olmuştur.

Özellikle Avrupa 19. ve 20. yy milliyetçilik ideolojisi ile yaşarken Türkler için milliyetçilik fikrinin ne durumda olduğuna bakılacak olursa, Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıdaydı. Böyle bir ortamda Milliyetçilik fikrinden bahsedilmesinin pek

de uygun olmayacağı aşikârdır. Türkler için Milliyetçilik fikrinin başlangıcı olarak Balkan Savaşlarının kaybedildiği tarih olan 1913 yılını temel almak çok da yanlış olmayacaktır. Bu tarihten sonra 1923 yılı, yani Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar ki süreçte Milliyetçilik akımı, ana akım olacaktır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bu düşünce devam etmiştir. Ulus devlet inşası için gerekli olan milli kimliğin yaratılmasında çocuklar en ön safta yer alacak ve yeni kurulan ulus devlet, bu gençlere armağan edilecektir.

Millet, oluşturulan, yaratılan hayali cemaatler olarak kabul edilmektedir. Bu cemaatin bir arada olmasını sağlayan simge, kültür, gelenek, ortak sevinç gibi unsurların anlatılması, yaşanması ve nesilden nesille aktarılmasını sağlayan araçlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu hususu Bilig şu şekilde ifade etmiştir: “Ulusal kimliğe ilişkin kilit soru ulusal “biz”in nasıl kurulduğu ve böyle bir kuruluştan ne anlaşılması gerektiğidir. Ulus kendi kimliğine sahip olan bir varlık olarak kavranmalıdır.” (Bilig, s.85, 2002). Bunu sağlamanın yolu çocuklara bizi oluşturan öğelerin eğlenceli ve kalıcı bir yolla anlatılmasıdır. İşte çocuklara özgü olarak oluşturulan ve milliyetçi öğelere sıklıkla rastgelen bu aracın adı çocuk dergisidir. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Osmanlıdan alınan büyük mirasın yerine yeni bir yapı olarak ulus-devlet yapısını benimsenmeye çalışılmıştır

II. Meşrutiyet ile birlikte çocuklardan siyasi beklenti “Yurttaş Çocuk” olmaktır. Bu doğrultuda meşruti idareye sahip çıkacak, erdemli, çalışkan, vatanperver mert, şerefli, namuslu bir birey olmaları ve her türlü şartta siyasi iktidara bağlılığını bildirmeleri beklenmiştir. Bu durum Balkan Savaşları sonrasında Milliyetperver çocuğun inşasına dönüşmüştür. Osmanlıcılık fikrinin savaşlar neticesinde karşılık bulmaması, çocukların milliyetçi bir anlayışla yetişmesi anlayışıyla yoğrulmuştur. Bu milliyetçilik fikri Tanzimat’ta yeteri kadar karşılık görmeyen ancak 20.yüzyıl ile kendisine uygun zemin bulan çocuk dergileri açılmıştır. Dönemin milliyetçi ideologları Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Hüseyin Ragıp, Mehmet Emin *Çocuk Dünyası*’nda çocuklara milliyetçilik propagandası yapmıştır. Hem intikam tohumlarının atıldığı hem de Türk’lüğün bazen de hayali hikâyelerle pompalandığı siyasi iklimde çocuklardan beklenen siyasi iktidarın isteği doğrultusunda yetiştirmektir (Öztan, 2013, 48-51). Çocuklar için yayınlanan bu eski

sürelî yayınlar da, “genellikle siyasi ve sosyal konjonktüre göre hareket ederler... Meşrutiyete kadar saltanatın, 1908’den sonra Meşrutiyetin ve nihayet 1923’ten sonra da Cumhuriyetin yanında yer alırlar” (Okay, 1999, s. 21).

Bu dönemde iktidar ve otoritenin modernleşme çabalarını çocuk dergileri olarak görmekteyiz. Batılı anlamda *Şehbal*, *Yavrutürk*, *Çocuk Bahçesi* gibi çocuk dergilerinin yayına başlaması Balkan Savaşı sonrasına denk gelir ve yazın hayatında çocuklara özel ilgi gösterirler. 19. yüzyıl sonrası Batılılaşma çabaları, çocuk giysilerine ve çocuk dergilerine de yansımıştır: “Bu dönemde kız çocuklar gösterişli modeller (işlemeli, dantelli, kurdellalı) giymişlerdir. Erkek çocuklarda ise bahriyeli modası göze çarpmaktadır” (Aydın, 1999, s. 593). Bu bakımdan modernleşmenin nasıl olması gerektiği, ne şekilde uygulanacağı ve modernleşmenin önemli bir görev olduğu bu dergilerde işlenerek çocuklara öğretilmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu dergilerin süreklilik arz ettiği için de çocuklar üzerinde gizli bir denetim mekanizması da oluşturma bilinci taşıdıkları söylenebilir.

İkinci olarak ele alacağımız cumhuriyet dönemi çocuk dergileri de Osmanlı’nın son döneminden geride kalan anlayışı devam ettirme gayesinde olmuştur. Bu dönemde ulus-devletin inşasında çocuklara verilen öneme paralel olarak çocuk dergiciliği önemli kişiler tarafından yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemi tek merkez tarafından inşa edilen Osmanlı dönemindekinden daha radikal bir şekilde uygulanmaya çalışılan toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayattaki dönüşümleri kapsamaktadır. Yeni bir toplum yaratmaya, toplumsal düzeni, denetimi, bütünleşmeyi sağlamaya, toplumun yaşam tarzını, alışkanlıklarını, davranışlarını, düşünme biçimlerini, dönüştürmeye ve toplumsallaştırmaya yönelik olarak sunulan çerçeve, Cumhuriyetin ilk döneminde, “Muasır medeniyet seviyesine ulaşma” Asrileşme” “Garplılaşma” olarak ifade edilmiştir (Hızal, 2013:36).

Bu bakış açısı Tanzimat ve meşrutiyet yıllarından bu şekilde miras kalan çocukluk anlayışı Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte bir tık ötesine de geçerek rejimin koruyucusu ve bekçisi konumunda olacaktır. Cumhuriyetin kurucu kadroları, yeni

rejimin ideolojisini ve inkılaplarını çocuk üzerine kurarak daha önceki geleneği devam ettirmiştir. Öztan'ın da bahsettiği gibi çocuğun ve çocukluğa dair yer verilen bütün metinlerde, hemen hemen her konuda olduğu gibi çocuk meselesinde de yeni bir başlangıç yaparak, geleceğin teminatının çocuklar olduğu ileri sürülmüştür (Öztan, 2013, s. 63-66) Çocuklara verilen bu özel ilgi ve görev, geçmiş dönemin tecrübeleri ve Osmanlı'dan kalan köklü mirasın izlerinin silinmesi olarak değerlendirilebilir. Geleneksel ve İslami motiflerde düzenlenen toplumsal yapı, Batılı ve Modern imgelerle yeniden şekillendirilecek ve bunun temelinde çocuk olacaktır. Bu noktada karşımıza yine yazın edebiyata geçecek burada 20. Yüzyılın başında vurgulanan Türklük, vatanperverlik, cesaret gibi kavramlar yerini, umut güven gelecek ve mutluluğa¹¹ bırakacaktır. Bu değişimin sebebinin de cumhuriyet olduğu vurgulanarak, Saltanat ve Hilafet kötülenecektir. Daha önce de vurgulandığı gibi çocuk dergileri dönemin sosyo-kültürel iklimini en doğru şekilde açıklayan metinler olacaktır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte hemen hemen her anlamda yeni bir döneme de girilmiştir. Bu dönem ile birlikte çocuklardan beklenen yeni rejime sahip çıkmaları ve muhteşem geçmiş ile sonu olmayan istikbal arasında güçlü bağ kurmak olmuştur. Bu bağın kurulmasında dönemin sosyologları çocukların eğitime ve yetiştirilmesine büyük önem vermişlerdir. Bu eğitimlerde ulus, millet ve milliyetçi karakterlere mutlaka yer verilmiştir.

Yeni dönemde yapılan en önemli devrimlerden birisi olan Latin harflerinin kabulü, yeni neslin oluşturulması için belki de en önemli devrim olarak kabul etmek gerekir. Çünkü tamamen yeni bir sistem ile yeni harfler ile okuma ve yazma öğrenecek olan yeni nesil Cumhuriyetin de gerçek sahibi olacaklardır. İşte Cumhuriyet neslinin oluşturulmasında en önemli adım eğitim müfredatı ve kalemi bol olan yazarların yazacakları Türk hikâye ve romanları olacaktır. Özellikle Aka Gündüz önemli hikâyeler yazacak ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Muallim Cemal, Mehmet Faruk Görtunca gibi isimler çocuk psikoloji üzerine de çalışmalar yapacaklardır. Bu dönemde dergicilik faaliyeti de hızlanacak Çocuk Sesi,

¹¹ Özellikle Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın Çocuk isimli şiiri ile Hasan Ali YÜCEL'in Çocuk Sesi şiirleri dönemin çocuklara verdiği değer ve önemi bizlere işaret etmektedir.

Cumhuriyet Çocuğu, Çocuk Dünyası gibi dergiler talep görecektir. Ama Milliyetçi öğeleri ile birlikte en göze çarpan dergi de Yavrutürk çocuk dergisi olacaktır (Öztan, 2013,s. 68).

Genç devletin yeni nesli, Türk milletinin kahramanlıkları ve zaferleri ile övünerek ve bu kahraman ırka layık olmak için çok çalışması gerektiğinin farkında olarak yaşayacaktır. Özellikle vatan aşkı, fedakarlık, şehitlik, gazilik, bayrak, asker toplum konuları sıklıkla işlenen konular arasında yer almaktadır. Bu milli duyguları işleyerek, ulus devlet çağında neredeyse en son kurulacak olan Türk Ulus Devletinin inşası bu konuları çocuk dergilerinde okuyan çocuklar tarafından oluşturulacaktır. Merkezden oluşturulan bu dergiler sayesinde modernitenin olmasını istediği kavram ve özellikler bu dergiler üzerinden verilmesi sağlanmıştır.

Oğuz Kağan'ın çok tecrübeli; çok bilgili «Uluğ Türk» isimli bir veziri vardı. İhtiyar Uluğ Türk; bir gün rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün batısından gün doğusuna kadar uzanmıştı. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Bu rüyasını ihtiyar vezir, Oğuz Kağan'a anlattı :

— Ey yüce Kağanım dedi; gök tanrı düşümden sana yol gösterdi; ülkeni hayatında emnin ellere teslim etmelisin.

Oğuz Kağan; vezirinin sözlerini beğendi; öğüdünü dinledi. Oğullarını yanına çağırdı :

— Gönüm avaya gitmek ister oğullarım dedi; fakat artık kocadım; kuvvetim kalmadı; benim yerine siz gideceksiniz. Gün, Ay ve Yıldız siz doğu tarafına varın; Gök, Dağ ve Deniz, siz de batı tarafına varın. Bunun üzerine Oğuz Kağan'ın oğullarının üçü doğu tarafına, üçü de batı tarafına

gittiler. Gün Ay ve Yıldız avlanırken yolda bir altın yay buldular. Yayı babalarına götürdüler. Oğuz Kağan çok sevindi :

— Ey büyük oğullarım yay sizin olsun dedi...

Gök, Dağ ve Deniz de avlanırken üç gümüş ok buldular. Babaları bu üç oku onlara verdi.

Oğuz Kağan bundan sonra Ulu Kurultayı toplantıya çağırdı. Bütün halkını bu toplantıya davet etti. Uzak ülkelerinden temsilciler getirtti. Komşularından elçiler istedi. Kararını herkesin öğrenmesini istiyordu. Üç oğlunu sağına diğer üçünü de soluna aldı...

Büyük ülkesini oğulları arasında pay ettiğini bildirdi :
— Ey oğullarım dedi; ben çok yaşadım. Çok savaşlar gördüm; çok ok attım çok ata bindim. Düşmanlarımı ağılatım; dostlarımı güldürdüm...

Türk adını yücelttim; Türk töresini yaydım. Gök Tanrıya borcumu ödedim. Siz de benim yolundan gidin. Bileğiniz bükülsün; kuvvetiniz sönsün. Türk adı dünya durdukça dursun; yücelsin...

Şekil 2: Yavrutürk Dergisi 1938 yılındaki sayısı

Yukarıda görülen **şekil 2’de** Yavrutürk Dergisi Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki bir sayısından bir sayfadır. Bu sayfanın içeriğine bakıldığında Oğuz Kaan’ın en büyük bilge Türk hükümdar olduğundan bahsedilmektedir. 20. yüzyılda kendisinde asırlar önce yaşamış bir kişi ile bugün arasında bir bağ kurularak çocukların böyle büyük ve güçlü ataları olmasından dolayı övünmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Milliyetçilik teorisine bakıldığında geçmiş ile gelecek arasında bağ kurulması durumuyla karşı karşıya kalmaktayız. Milliyetçilik dün ve bugün arasında bir bağ kurarak geleceği tahayyül etmektir. Diğer taraftan sayfanın sağ alt kısmında yer alan şiir de okunmaya ve heyecan duymaya çok açık bir şiirdir. Zaten milliyetçiliğin bir diğer ayağı da duygudaşıktır. İşte Cumhuriyetin ilk nesli de bu şekilde Milliyetçi duygular ile yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki okul kitaplarında benzer hususlar incelenmiştir. Ulus bir yandan coğrafya ile sınırlandırılırken diğer yandan tarih yazımı Orta Asya Türkleri üzerinden etnik bir kimlik de vurgulanmaya çalışılıyordu (Türkeş, 2008. s. 813.) Bu amaçlarla Türk Tarih Kurumu’nun kurulduğunu zaten bilmekteyiz. Tarih Kurumu da görevini yerine getirerek özellikle yeni neslin Orta Asya Türkleri ile ilişkilendirerek çocukların milliyetçi duygularının gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. 1930’lu yıllar boyunca bu çalışmalar artarak devam etmiştir. II. Dünya Savaşı ile birlikte yazın hayatı biraz sekteye uğramış olsa da gerek askeri gerek vatan savunması konuları gündemde olduğundan bu konular sıcak kalmıştır.

Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte yeni bir nesil oluşturulması, yeni kurulan genç cumhuriyet ile onun devrimlerinin yerleşmesi ve devam etmesi için önemli bir hedef olmuştur. Bunu yaparken edebiyat yine araç olarak kullanılmıştır. Sadece çocuk dergileri ile değil, hikâye, efsane, kahramanlık destanları ve romanlar ile çocukların yönlendirilmesi sağlanmıştır. Çünkü “ideoloji, bireyleri, özellikle çocukları dönüştürmede ve manipülasyonda çocuk edebiyatını etkili bir biçimde kullanır” (Çağan, 2006: 33). Cumhuriyetin kurucu kadroları da bu yöntemi kullanarak çocuklara özellikle Türk’ün gücü, cesareti, korkusuzluğu, keşif yeteneği, güçlülüğü, soğukkanlılığı vurguları yaparak kurulan devletin ideolojisinin milliyetçi bir anlayış olduğunu da göstermiştir.

Çocuğun belli bir kalıba sokulması Cumhuriyetin kurucu kadroları için önemli bir konu olmuştur. Milliyetçi ideolojileri benimseyen çocukların fiziksel görünüşleri ile de ilgilenilir. Çocukların terbiyesi ile çocuk sağlığı konularının ağırlık verilmiş gibi görünse de buradaki asıl amaç ari bir ırk ıslahı olarak görülmektedir. Gürbüz çocuklar ön plana çıkarılarak zayıf ve bakımsız çocuklar aşağılanması yoluna gidilmiştir. Ş. Kamil Talimcioğlu 1932 yılında *Çocuklara ve Gençlere Nasıl Bakmalı* isimli eserinde zayıf çocukları bu şekilde tanımlayarak dönemin çocuktan beklenen görünümünü bizlere anlatmaktadır:

Yaradılışı dermansız ve zayıf olanları ayırt edecek birçok izler ve işareteler vardır: Baş küçük alın ile kafa birbirinden başka şekilde, alın dar, basıl veya çok çıkık, kulağın kıvrımları girinti ve çıkıntısı bozuk, silik, eşek yavrusu kulağı gibi çok açık, üst çeneleri ve ağzın kubbesi uzun, dişler fena karışık çıkmış, yürüyüşte intizamsızlık, elde bir şey tutamamak, tabak ve bardağı elden düşürmek gibi izlerdir (Talimcioğlu, 1932, s. 11).

Cumhuriyetin ilk yılları çocuklar üzerinde birçok geleneksel yöntemden vazgeçerek modernize edilmesiyle geçmiştir. Sağlıklı bir birey yetiştirilmesi milli bir mesele olarak kabul edilerek, sağlıktan spora, jimnastikten sokaklarda eğlenceye, sosyal ilişkilerden kıyafete, temizlik alışkanlığından uyku düzenine, zararlı alışkanlıklardan korunmadan beslenmeye kadar hemen hemen her alanda çocukların belli alışkanlık edinmesini amaçlamıştır. Bu hedefe ulaşılmasında da çocuk dergileri başrol oynamıştır. Daha öncesinde sadece aile ve çevrenin kontrolünde olan çocuklar, çocuk dergileriyle kamunun otoritesi altına girmiştir.

Çocuğun hemen hemen her alanda bir düzene sokulması, bu durumun gelenekselden moderne geçiş olarak izah edilmesi ve ideoloji olarak milliyetçilik temelinde bir anlayışla hareket edilmesi dönemin koşulları için belki de bir gereklilik olarak kabul edilebilir. Toplumun tamamına ulaşılmasında çocuğun modernleşmesinde kilit rol oynamaktadır. Çocuğun modernleşmesinde araç olarak kullanılan çocuk dergilerinde yine modernliğin unsurlarından birisi olan milliyetçilik de bu dergilerde sıklıkla yer almaktadır. Aslında hedeflenen modern Türk devletinin milliyetçi çocuklarının oluşturulmasıdır.

Cumhuriyetçi değerler çerçevesinde milliyetçi çocuğun inşası ve yaygınlaştırılması amaç olarak kalmışsa da, ülkenin kendi siyasal ve sosyal dönüşümleri, çocuğa dair bakış açısının ve inşa politikalarının da çeşitlenmesini, zaman zaman da rekabetini doğuracaktır. 1980’li yıllarda işte böyle değişimlerin yaşanmasına sebebiyet veren olaylar yaşanmıştır. Özellikle ekonomik rejimde yaşanan köklü değişim toplumun tamamını da etkilemiştir. Modernliğin ön planda olduğu bir toplumda modernleşme anlayışı önceki dönem ile benzerlik gösterip yine metanomik (simgesel) bir vaziyette ilerlemiştir. Cumhuriyetin temel ilkelerinden birisi olan milliyetçi çocuk kendisini 1980 ile birlikte tüketici çocuğa bırakmıştır.

2.3. 1980 MODERNLEŞMESİ ÖNCESİNDE TÜRKİYE

Türkiye siyasi ve iktisadi olarak zor dönemlerden geçerek 1980 yılına ulaşmıştır. 1970 ile 1980 arasında onlarca hükümet kurularak siyasi istikrarın sağlanamaması, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında yaşanan iktisadi ve siyasi ambargo, tüm dünyayı etkilese de Türkiye’yi çok daha fazla sarsan petrol krizi ve artan terör olayları ile ülke aşılması güç sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Gerek siyasi tıkanıklık gerekse de ekonomik bunalımlar ülkede toplumsal olayların baş göstermesine sebep olmuştur. Özellikle sanayisi yeni gelişim gösteren Türkiye, özellikle petrol fiyatlarının artması ile üretim maliyetleri katlanarak artış göstermesi neticesinde temel ihtiyaçlarda bile kıtlık hali yaşanmıştır.¹² “1974 yılında ham petrol fiyatının 2.5 dolardan 11.6 dolara yükseltilmesi dünya ekonomisindeki dengeleri sarsarak petrol ithalatçısı bir ülke olan Türkiye’nin dış ticaret açığını da 3 kat artmıştır” (Öztürk, 2013:6). Dış ticaret açığının bu denli artışını ise Türkiye içerden karşılayacak bir döviz rezervine sahip olmadığı için karşılamakta oldukça zorlandı ve borçlanma yoluna gitti. Ancak içeriden yeteri kadar üretim yapamadığı için alınan bu borçların ödemesi yapılamadı.

¹² Bu konuda bkz: John Waterbury, 1977, Sonsuz Yanılgılar Karşısında, Yapı Kredi Yayınları.

Türkiye 1970’li yılların ikinci yarısında karşılaştığı bir diğer konu ise Kıbrıs Barış Hareketi sonra ekonomik ambargolara maruz bırakılmasıdır. Bu süreçte dışarıdan da yardım alamayan Türkiye sorunları ile baş başa kalmıştır. Bu ekonomik düzende daha fazla gidilemeyeceğini anlayan Türkiye, ekonomik sıkıntıların yaşanmasında en önemli sebep olduğu düşünülen ithal ikameci sanayi anlayışından vazgeçerek serbest ekonomik modele geçmesi zorunlu hale gelmiştir.

Peki nedir bu ithal ikameci sanayi anlayışı? “İthal ikameci sanayi mevcut bütün girişim imkânlarını milli burjuvaziye ayırmaktan çok, ülkede bir sanayi sektörü oluşturmak amacıyla sanayi faaliyetlerine himaye sağlamak anlamına gelir.” (Keyder, 2013:186). Ülke üretiminin kişiler eliyle değil de sektörel bazlı büyümesini öngören, dış yatırıma mesafeli, ulusal ihtiyaçlara karşılık vermeyi hedefleyen bir anlayışla hareket etmek ithal ikameci sanayi anlayışının temel prensibini oluşturmaktadır. Bu ekonomi modelinin temelinde ise 1930’lardaki ekonomik buhran döneminde yaşanan bir takım sıkıntılar vardır. Dönemin koşullarında ülkenin temel ihtiyaçlarının bile karşılanmasında güçlük çekilmesi ülkeleri ve ekonomiyi bu modele itmiştir. Ancak yaşanan süreçler ve değişen dünya düzeninde Keynesyen ekonomik politikalardan vazgeçilerek monetarist politikalar benimsenmeye başlanmıştır.

Türkiye’nin iktisadi geçmişi ise dünya ile paralellik göstermektedir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde liberal politikaların benimsenmesi öngörülmesine rağmen ülkenin içinde bulunduğu mevcut durum liberal politikaların benimsenmesine imkan vermemiştir. Özellikle tüm dünyayı etkileyen Büyük Buhran sebebiyle devletçi ekonomik model benimsenmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple bu dönemde ülke ekonomisinin sanayileşme hedefi doğrultusunda ilk adımlar atılmıştır (Şenses,2017:49).Bu dönemi İkinci Dünya Savaşı kesintiye uğratmıştır. Ülkenin savaşa girme ihtimali nedeniyle savaş koşullarının yaşanması sağlıklı bir ekonomik politika izlenmesine de engel olmuştur.

İkinci önemli değişim 1950 yılında Demokrat Parti'nin izlediği ekonomik politikalar olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Marshall Yardımları ¹³ özellikle kırsal alanda kısa zamanda ekonomik rahatlama sağlamıştır. Tarımda makineleşmenin artması¹⁴ ile tarım ürünlerden alınan verim artması ülke ekonomisine büyük katkılar sağlasa da bu durum istikrar kazanamamıştır. Ancak bu dönemde kırsal kesimin ürünlerinin pazarlanmasını sağlayacak yolların yapılması ekonomik sistemin değişikliği entegrasyonu için önemli bir adım olmuştur.

Menderes'in özellikle 1957 seçimlerinden sonra uygulamış olduğu popülist söylem ve icraatlar dönemin ekonomik verilerini de alt üst etmiştir. Değişimin ekonomi temelinde olması toplumsal hareketliliğe de sebep olmuş ve köyden kente göçün fırlaması bu döneme denk gelmiştir. Modernizmin bir diğer kıstası olarak kabul edilen kırsal nüfusun az olması, Türkiye açısından bu dönemde önemli bir değişim göstermiştir. 1950 yılında toplam nüfusu yaklaşık 20 milyon olan Türkiye'nin %25'ini kent nüfusu oluşturunurken, 1960 yılına gelindiğinde kent nüfusu toplam nüfusun %32'sini oluşturmuştur.

¹³ Marshall Yardımları, Avrupa'nın siyasi ve ekonomik yapısının yeniden oluşmasını sağlamak amacıyla Amerika tarafından yapılan yardımlardır. Bu modelde Türkiye'ye verilen sorumluluk ise Avrupa'nın tarım ihtiyacını gidermektir. Bu sebeple alınan şartlı yardımlar kırsal alana aktarılmıştır. Bkz. Oral Sander Türk Amerikan İlişkileri 1947-1963 İmge Yayınevi.

¹⁴ Bu dönem ile ilgili olarak verilebilecek en güzel istatistik traktör sayısı gösterilebilir. 1946 yılında çalışır vaziyette olan traktör sayısı sadece 1000 olarak tahmin edilirken bu rakam 10 yıl sonra 43.000' yükselmiştir (Keyder, 2013:162).

Tablo 1: Türkiye’de kır ve kent nüfusunun yıllara göre değişimi

Sayım Yılı	Toplam	Kent Nüfusu	Yüzde	Kır Nüfusu	Yüzde
1927	13.648.270	3.305.879	24,22	10.342.391	75,78
1935	16.158.018	3.802.642	23,53	12.355.376	76,47
1940	17.820.950	4.346.249	24,39	13.474.701	75,61
1945	18.790.174	4.687.102	24,94	14.103.072	75,06
1950	20.947.188	5.244.337	25,04	15.702.851	74,96
1955	24.064.763	6.927.343	28,79	17.137.420	71,21
1960	27.754.820	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08
1965	31.391.421	10.805.817	34,42	20.585.604	65,58
1970	35.605.176	13.691.101	38,45	21.914.075	61,55
1975	40.347.719	16.869.068	41,81	23.478.651	58,19
1980	44.736.957	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09
1985	50.664.458	26.865.757	53,03	23.798.701	46,97
1990	56.473.035	33.326.351	59,01	23.146.684	40,99
2000	67.803.927	44.006.274	64,90	23.797.653	35,10

Kaynak: TÜİK 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları

Tablodaki nüfus değişiminde net bir şekilde görülmektedir ki Türkiye 1950 sonrasında kentli nüfusa sahip olmaya başlamıştır. Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldiğinde ekonomide liberalleşmeyi savunmakta, ancak bu liberalleşme sadece bütün boyutları ile uygulanmamıştır. Sözde “Küçük Amerika “vaadi olmakla birlikte fiiliyatta bu durum sağlanamamış, özentilikten öteye geçememiştir. (Schick, 2006:34). Ancak yine de bu durum toplumsal bir hareketlilik ve değişim kazandırmıştır.

Türkiye bu dönemde özellikle diğer bir değişimi de istihdam kaynakları arasında yaşamıştır. Modern dünyanın koşullarına ayak uydurması bakımından Türkiye’de insanlar hizmet sektörüne yoğun bir ilgi göstermiştir. Kırdan kente göçen insanların birçoğu kentte hizmet sektörüne dâhil olmuşlardır.” 1950’den 1960 yılına kadar geçen sürede 10 kişiden fazla insan çalıştıran fabrika sayısı 163.000’den 324.000’ yükselmiştir” (Keyder, 2013:170).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde iktisadi bir canlılığın olduğu kabul edilmektedir. Türkiye de bu dönemde tarımla zenginleşen sermaye

sahipleri ile tanışmıştır. Çok hızlı bir şekilde sermaye birikimi ve zenginleşme ülke insanın aklına ilk defa bu dönemde girmiştir. Keyder'in de ifadesiyle ekonomik fırsatçılık kural haline gelerek zenginleşme, halkın istediği özgürlük adımları ve "Vahşi Batı" zihniyeti bu dönemden itibaren başlangıç gösterdi (Keyder, 2013: 174). Bu bakımdan 1980'li yılların ekonomik ve sosyal dönüşüm adımları 1950'li yıllarda atılmıştır. Tezimizi oluşturan 1980 sonrası modernleşme simgesi olan oyuncak hususunun ifade edilmesinde değişen toplumsal dinamiklerin etkisi büyüktür.

Bu dönemde 1980 ile birlikte yaşanan hem toplumsal hem de ekonomik değişimlerin mimarı olarak hem başbakanlık yapan daha sonra cumhurbaşkanı seçilen Turgut Özal bulunmaktadır. Aslında Özal 1980 öncesinde de kendisinden bahsettirmeyi başarmıştır. 1979 yılında itibaren aktif siyasetin içinde yer alan ve Türkiye'de büyük değişim yaratacak olan 24 Ocak Kararlarının da hazırlayıcısı konumundadır. Toplumda bireycilik, ekonomide serbestlik, fikir ve inanç alanında özgürlük ve birçok liberalizm kavramları Özal ile birlikte gündelik hayatın içine girmiştir. Bu sebeplerle Turgut Özal'a Türkiye'de 1980'li yıllarda yaşanan değişimlerin yürütücüsü konumundadır.

1980'li yılların dönüşümün temelinde ekonomik modelin değişimi bulunmaktadır. Ancak ekonominin tek başına etkin olduğu, daha doğrusu ekonomik modelin yürürlüğe girmesi ve kabul görmesi için sosyolojik zemin de müsaittir. 12 Eylül askeri darbe sonrasında kurulan Ana Vatan Partisi (ANAP) genel başkanı ve 1983-1989 yıllarında Başbakanlık, yaklaşık 4 yıl da cumhurbaşkanlığı yapmış Turgut Özal bu yılların en önemli ismidir. Özal'ın gerek siyasi yaşantısı gerekse de söylemleri bu dönemin sosyal ikliminin anlaşılması için önemlidir. Bu sebeple 1980'li yılları Özal'sız işlenmesi 1980'li yılların sosyolojisinin anlaşılmasında eksikliklere neden olacaktır.

Kuşkusuz, Turgut Özal bugünün Türkiye'sinin oluşumuna önderlik etmiş, siyaset, toplumsal ve ekonomik alanda kurgulamış olduğu politikalar ile 1980 döneminin kendi adıyla anılmasına sebep olmuştur. Bu manada Özal, bir dönüşüm lideridir. Hem toplumu tanıyan muhafazakâr bir aile çocuğu hem de Amerika'da eğitim almış, iyi derecede dil bilen bir reformist bir siyasetçidir.

Özal, 1980 öncesi dönemde yokluklar dönemi ve siyasi çalkantılı dönem olarak adlandırılan bir dönem sonrasında 1983 yılında iktidar olmuştur. Bu dönemde Türkiye ilk defa duyacağı söylemleri Özal'ın kendisinden duyulmuştur. "Ezberleri Bozma", "Dünya İle Rekabet Etme", "İhracatçı Ülke Olma", "Serbest Piyasa Ekonomisi", "Hür Teşebbüs", "Hür Düşünce", "Çağ Atlama", "Bürokrasinin Azaltılması", "Milletin Zenginliği Sonucu Devletin Zenginliği" gibi hem iktisadi hem de toplumsal söylemler Özal'lı Türkiye'nin temel bakış açısını da ortaya koymuştur (Cemal, 2004:98-99).

Özal yaygın görüşün aksine muhafazakar bir insan olmayı hiçbir zaman kendisine yakıştırmamıştır. Konuşma ve söylemlerinde daima Batı hayranlığı ile teknoloji düşkünlüğü yer almaktadır. Muhafazakârlık yerine seküler bir yaşam tarzını, Amerika ve İngiltere liberalizmini daha çok benimsemiştir. Görüşlerinde daima bireyi desteklemek, devleti sınırlamak, özel teşebbüsü kamçılarak fikri daima yer almıştır. Bu sebeplerle de Soğuk Savaş döneminde de Özal batının yanında olmuş ve bir anlamda Amerika'nın hegemonya stratejilerine tereddütsüz angaje bir tutum izlemiştir (Bora, 2005:592.)

Özal modern bir siyasetçi miydi sorusuna ise şöyle cevap verilebilir: Bugünü temsil ettiğini iddia eden modernlik düşüncesi, kendisini geleneğe (dün) karşı konumlandırırken, genellikle 'ileri', 'iyi', 'doğru', 'güzel', 'dinamik' gibi değer taşıyıcı kavramlarla tanımlamaya çalışmış, buna karşın dün'ü temsil ettiği düşündüğü geleneksel dünyayı ise genellikle 'kötü', 'yanlış', 'eski (demode)', 'monoton', 'çirkin' gibi kavramlara sığdırmıştır (Eisenstadt, 2007). Bu karşılaştırmadan yola çıkılacak olursa Özal'ın modern bir siyasi figür olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Ancak Özal, Çandar'a göre (1993) "İslam Rönesans'ı yaratmayı kafasına koymuş, bilgisayar delisi bir gelecek savaşçısı"; Livaneli'ye göre (1993) "Türkiye'deki sağ, sol dengelerini birbirine karıştıran, kafası özgür" bir lider olarak tanımlanmıştır. Özal'ın en çok kullandığı söylem ise "çağ atlamak" olmuştur. Mesut Yılmaz ise Özal için "Türkiye Özal döneminde ilk defa kapalı bir toplumdan açık bir topluma, kapalı bir ekonomiden açık bir ekonomiye, sadece kendi gündemi ile meşgul olan, kendi içine kapanık bir toplum olmaktan dünya

meselerleriyle ilgilenen, sadece günü değil, geleceği düşünen bir toplum haline yönelmiştir (Birand, Yalçın, 2007:338).” şeklinde demeci bulunmaktadır.

Özal, Türkiye’nin kaderinin dünya ile tam uyumlu bir ekonomik ve sosyal model ile mümkün olacağını düşünürdü. Bu sebeple söylem ve hareketlerinde bunu göstermiştir. Göle’nin liberal siyasetin mühendis pragmatizmiyle siyasete damgasını vurması, Ülsever’in Özal’ı mühendisin tipik bir mühendis hareketi yaparak toplumsal değişimleri ekonomik ve maddi gelişmelere bağlaması (Ülsever, 1999:234), Özal’ın aklında ekonomik modeli de ortaya koymaktadır. Tüm dünya ile ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan, teknolojik gelişmelerde geri kalmayan, özgürlükçü ve müteşebbis bir ülke tahayyül etmekteydi. Bu durumda ilk yurt dışı deneyimin ABD olması da bir parça önemli olabilir ama Özal toplumsal olayların patlak vermesinde 1970’lerde izlenen yanlış siyaset ve ekonomik modellerinin sonucu olduğunu düşünüyordu. Bu nedenlerle ekonomide serbestliği, toplumsal açıdan da bireyciliği ve özgürlüğü savunmaktaydı.

Özal’ın aklında her zaman piyasa ekonomi modeli var olmuştur. Çağdaş dünya seviyelerine gelmenin yolunun yani Batı istikametinin yolunun demokrasi ve özgürlükler olduğunu söylemiştir. Özellikle şu üç özgürlüğü önemsemiştir: düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ve teşebbüs özgürlüğü. Ekonomik açıdan piyasa ve serbest ekonomi modelini savunmuştur. Piyasa ekonomisinin en işlevli hale gelmesi için de demokrasi ve bireyin özgürlüğünü savunduğu, birey lehine devletin sınırlandırılması gerektiği düşünce hâkimdir. Tüm bunlara önem atfederken içeride muhafazakâr ve milli değerleri unutmamaya çalışmıştır (Uluç, 2014:117). Ancak bu düşüncelerden bazıları uygulamada kendisine uygulama alanı bulurken bazıları uygulanmamıştır. Ancak nihai amaç olan serbest ekonomik model uygulanmış ve karşılığını görmüştür. Hangilerinin uygulamada başarılı oldukları tartışılırken, asıl amaç olan serbest piyasa modeli insanların önlerini açmıştır.

Özal, liberalizmin temel kuralları olan bireyciliği ekonomik özgürlük ile bir tutan bir anlayış içindeydi. Ona göre, birey olmak, birey kimliğini kazanmak ekonomik özerkliği gerektirir. Bu da hür teşebbüs için gerekli alt zemindir. Bu sebeplerle Özal bakış açısı olarak ekonomiyi ön planda tutan diğer tüm değişkenleri

ekonomik özgürlüğe çıkmak için kullanma yoluna gitmiştir. Bu bakış açısının sonucu olarak, “dava adamı” yerini “teknik adam”a, “ilkesel ideolojik duruş” yerini “iş bitirici” anlayışa bırakmıştır (Bora, 2005:599). Bu söylemler yerleşerek artık kazanç odaklı insanların yaygınlaşmasına, kısa ve kestirme yollarla köşeye dönmelere, çocukların bu yöntemlerle yetişmesine sebep olduğu ileri sürülebilir. Çünkü her şeyin kar ve kazanç odaklı olduğu bir toplumda duygulara yer olmayacaktır.

İşte böyle bir dönem ve sosyolojik döngüdeki çocuklar kendilerini Türkiye’nin bu yeni ekonomik sosyolojik anlayışa alıştırmaları çok uzun sürmemiştir. Çocukların sıklıkla kullandıkları oyuncaklar, ithal edilerek çocuklara sunulmuş ve kısa sürede bu oyuncaklar talep görmüştür. Oyuncak özelinde bu denli hızlı bir değişimin yaşanmasında, Özal’ın yurt dışında gördüğü teknolojik yenilikler ve bu teknolojileri kendi ülkesine getirme isteğinin de büyük etkisi olduğu ileri sürülebilir. Çünkü bu denli köklü değişimlerin çok kısa sürede yaşanmasının kolay olmayacağından hareketle bu değişimde Özal’ın teknolojik düşkünlüğünün ciddi bir katkısı bulunmaktadır. Diğer taraftan kentsel nüfusun ve inşaatlaşma oranının artması ile çocukların 1970’lere nazaran oyun sahası olan alanların kaybolması gibi nedenler de çocukların evlerine çekilmelerine ve bireysel olarak daha fazla oyuncaklara ihtiyaç duymasına neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Cumhuriyetin temelinde yer alan milliyetçilik anlayışı ile milliyetçi ve duygusal öze sahip çocuk yetiştirme kendisini, bu nedenlerle 1980 yılı itibarıyla liberal çocuk yetiştirme anlayışına bırakmıştır. Bu çocuğun oluşmasında da dönemin oyuncaklarının büyük etkisi bulunmaktadır.

2.4. 24 OCAK KARARLARI VE EKONOMİK MODELİN DEĞİŞİMİ

Türkiye gerek siyasi istikrarsızlık gerekse ekonomik krizlerle geçen 1970’li yılların tamamlamasını müteakip 24 Ocak Kararlarını kabul ederek iktisadi anlamda köklü değişimlere gitmiştir. Alınan bu kararlar Türkiye ekonomisini küresel piyasalara tamamen açmış olacak ve Türkiye neo-liberal dönüşümü gerçekleştirmiş olacaktır.

1970’li yıllarda tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de etkileyen petrol krizleri özellikle ithal ikameci sanayi anlayışı ekonomik modelini benimseyen ülkeler için daha da ciddi zararlar vermiştir. Türkiye 1960’lı yıllar ile birlikte ekonomik açıdan kalkınmacı bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Özellikle iç talebin ihtiyaçlarını giderecek sanayicinin desteklenmesi ve sermaye birikimi hedeflenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi devlet destekleriyle birikim modellerinin sağlanması ve bu yolla halkın temel ihtiyaçlarının giderilmesi ön görülmekteydi. İthal ikameci sanayi anlayışının temel prensibi elde var olan doğal kaynaklarla iç talebin karşılanması, dışardan ithal edilecekse de ham madde ithal edilerek ülke içinde üretilmesi bu yöntemle gelişmenin sağlanmasıdır. Ancak bu yöntemde gerekli hammadde ve ucuza üretim önemlidir. Petrol fiyatlarının artışı ve girdi maliyetlerinin bir anda yükselmesi bu ekonomik modelde üretim maliyetlerinin artmasına dolayısıyla üretimin bir zaman sonra durmasına neden olmuştur (Yeldan, 2017:92-99).

Dünya 1980’li yıllara ulaşırken artık tek kutuplu bir dünya düzenine doğru yol alıyordu. Özellikle Komünist bloğunun çöküşünü hızlandıran çabalar, gelişmekte olan ülkelere Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası aracılığıyla uygulanmaya çalışılan programların tamamının hedefi küresel yeni dünya düzenine Türkiye’nin de aralarında olduğu ülkeleri dâhil etmektir. Kazgan dünya genelinde kurulan bu yenedünya düzenini ise şöyle tanımlamakta: “yeni ekonomik düzenin temel öğretisi basit özetle şu: evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçen bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleştirilmesi.”(Kazgan,2005:86). Türkiye de ekonomisinin daha da kötüleşmesi üzerine çareyi IMF’nin sunacağı ekonomik programda bulmaya çalışacaktır.

Türkiye 1970’li yıllarda aşağıda belirtilen temel iktisadi oranları ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1979-1980 yıllarında büyüme gerçekleşmemiş ve enflasyon 3 haneli rakamlara dayanmıştır. 1978 yılında IMF ile bir stand-by anlaşması yapılmış ancak siyasi istikrarsızlık nedeniyle uygulanma imkânı bulamamıştır. Ekonomik bunalım devam etmiş, çözüm arayışları yine dışarıda aranmak zorunda kalmıştır. Dünya Bankası tarafından Kemal Derviş’e Türkiye’ye çözüm

yolu olarak dışa açılmayı öngören sanayi ve büyüme önerisinin yer aldığı bir rapor da hazırlanmıştır. Bu dönemde 12 Kasım 1979 yılında iktidara tekrar gelen Süleyman Demirel hükümeti her ne kadar kendilerinin hazırladıklarını iddia etmiş olsa da bu program, Türkiye'nin dış ülkelere ve özellikle IMF ve Dünya Bankasına mesaj vermek gayesiyle kabul edilmiştir (Tekeli, 2017:11).

Tablo 2: 1970-1980 Ekonomik göstergeler

YIL	GSYİH*	ENFLASYON**	BÜYÜME	İŞSİZLİK	NÜFUSUN BÜYÜME ORANI
1970	62,86	7,9	--	--	2,5491
1971	69,73	19,0	5,6	--	2,5310
1972	78,15	15,4	7,4	6,2	2,5348
1973	85,09	13,9	3,3	--	2,5314
1974	97,92	23,9	5,6	--	2,5319
1975	114,66	21,2	7,2	--	2,5334
1976	133,61	17,5	10,5	--	2,2235
1977	146,73	26,0	3,4	--	2,0847
1978	159,39	61,9	1,5	9,6	2,0876
1979	171,47	63,5	-0,6	--	2,0871
1980	182,37	94,3	-2,4	7,2	2,0858

*Kaynak: OECD (2017)*Milyon dolar, **tüketici fiyatları %*

24 Ocak Kararları aşağıdaki gibi temel olarak özetlenebilir (Karluk,2010):

- İthal ikamesi yerine ihracata dayalı sanayileşme modelinin benimsenmesi,
- Faizlerin, fiyatların ve döviz kurunun serbest bırakılması,
- Fiyat kontrollerinin kaldırılması ve fiyatların arz ve talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması,
- Kamu kesimince üretilen temel mallara uygulanan sübvansiyonların kaldırılması,
- KİT'lerin reforma tabî tutulması ve özelleştirilmesi,
- Bir yandan kamu harcamalarının kısılması diğer yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkliliğinin sağlanması,
- Yabancı sermayenin teşvik edilmesi.

Yukarıda sayılan bu kararların alınmasındaki amacın hem ülkenin içinde bulunduğu ekonomik dar boğazdan kurtulması için gerekli görülmüş hem de değişen dünya ekonomi şartlarına uyum sağlanması açısından faydalı bulunmuştur. Bu programın hazırlanmasında ve uygulanmasında Başbakan Müsteşarı olan Turgut Özal vardır. Bu kararların alınmasının ardından ülkeye sıcak para girişi sağlanarak kısa süreli de olsa bir rahatlama söz konusu olmuş, Mayıs 1980 tarihinde yeni bir IMF anlaşması imzalanarak 1 milyar 625 milyon dolar sıcak para ülkeye girmiştir. Türkiye'nin dış ülkelere olan borcu da bu program sayesinde ertelenmiştir (2017:15). Tüm bu yardım ve programların tek bir amacı Türkiye'nin ekonomik programının neo-liberal politikalar gereklerine uygun olarak yapılması ve tam uyumun sağlanmasıdır ve bu da başarılı olmuştur.

24 Ocak Kararları ile Türkiye'de artık sermayenin de ekonominin de içeriği çok köklü bir şekilde değişime uğramıştır. İktisadi olarak en öz şekilde ifade edilecek olursa ithal ikameci sanayileşerek büyüme politikasından vazgeçilerek ihracata önem vererek, dış ülkelerle ticaret yaparak dışa açılım hedefleyen bir ekonomik modele dönüşmüştür. Ülkeden para çıkışını zorlaştıran, ithal edilen ürünlerin ülke içinde üretimini amaçlayan ithal ikameci sanayi anlayışından tamamen vazgeçerek ülkeyi dışa açmanın adımı söz konusu 24 Ocak Kararları ile atılmıştır. Bu kararların en önemlileri döviz alım satımının serbestleşmesi, ekonominin dışa açılması ve yabancı sermaye yatırımlarının teşviki hususlarıdır (Aydın, 2007, 303). Bu durum ekonomik rakamlara da yansıyacaktır. 1979 yılında 7.3 milyar dolar seviyelerinde olan dış ticaret hacmi 1989 yılında yaklaşık 4 kat artarak 27.4 milyar dolar seviyelerine ulaşacaktır (TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri). Bu da bize 1980'li yılların 70'li yıllara göre insanların ihtiyaçlarını daha rahat bir şekilde karşılayabildiklerini göstermektedir.

24 Ocak Kararlarının neo-liberal ekonomik modeline uygun olarak geliştirildiği kabul edilen bir gerçekliktir. Devletin ekonomi üzerinde kontrol yetkisini azaltarak özel sektörün teşviki söz konusu bu kararların bir diğer önemli özelliğidir. Özel sektör yatırımlarının artması, ithalatın ve doların serbestleşmesi ile birlikte bu dönemde ülkenin temel ihtiyaçlarının yanı sıra teknolojik ve modern ürünler de girmiştir. Ülkeye giren bu ürünler üzerinde de insanların yaşam şekilleri ve tarzları

da değişmeye başlanmıştır. Bu da 24 Ocak kararlarının yazılı olmayan şartlarından birisi olarak kabul edilebilir. Zira Türkiye’de 1980’ler boyunca hem askeri diktatörlük hem de sivil yönetimler tarafından tutarlı bir biçimde ve gittikçe “zenginleştirilerek” takip edilen noe-liberal politikaların meşruiyetini temin etmek için yoğun bir şekilde ideolojik kampanya yürütüldüğü (Boratav, 2005: 148), 24 Ocak’da alınan kararların ülkenin liberalleşme adına büyük önem taşıdığına bir kanıt niteliği taşımaktadır.

24 Ocak Kararlarının sonucunda Türkiye artık ihracata dayalı bir ekonomik modeli benimseyerek inşaat ve hizmet temelinde büyümeyi hedefleyen bir ülke konumuna geçmiştir. Uygulanan politikaların sonucu olarak döviz açığı hızlı bir şekilde kapanmaya başlamış, borsa hareketlenmiş ve para politikası araçlarında serbestleşme yaşanmıştır. Ekonomide tüm bunlar bir takım rahatlamalar getirmesinin yanı sıra toplumsal olarak değişiklikler görülmeye başlanmıştır. 70’li yılların yoksulluğu unutulurak 1980 ile birlikte zenginleşme odaklı ekonomik faaliyetler yapılmıştır (Karatepe, 2017:206-207).

1980 sonrasında ekonomide kamunun elini çekmesi ve özel sektörün bu alanları doldurması ile ciddi bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Her mahalleden bir girişimci ve KOBİ’nin çıkması ile bölgesel ve yerel düzeyde de zenginlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. KİT’lerin özelleşmesi, ekonominin liberalleşme, ihracat ve ithalatın önündeki engellerin kaldırılması ekonominin bir anda ilerlemesine sebep olmuştur (Barbaros, Kozal, 2017: 105). Ancak ekonomik açıdan bu ilerlemeler toplumsal açıdan toplumun değerlerinden koparak küresel glerin eline geçmesine neden olmuştur. Bu dönem ile birlikte kültürel yozlaşma başlamış ve daha fazla görünür olmuştur.

Tekeli’nin ifade ettiği gibi Türkiye 1980 sonrasında neo-liberal dönüşümü yaşarken Cumhuriyet ideolojisini aşındır, bu ideolojinin yerine yeni Amerikan ve Batılı değerlerin yerleştirmiştir (2017:43). Kozanoğlu bu devri Cilalı İmaj (1992) olarak tanımlamasında da bu sebep yatmaktadır. Bu dönem ile birlikte toplumsal açıdan kişiler köşeyi dönmek ve yırtmak gibi tabirlerle anılan işlere girmek, kısa yoldan para kazanmak en önemli amaç haline gelmiştir. Bu da dönemin çocuklarına miras kalmıştır.

Bu dönemde ekonomik değişimin toplumsal değişime miras bıraktığı bir diğer konu ise arabeskin artık her alanda kendisine yer bulması olmuştur. Kentsel nüfusun 1985 yılında kırsal nüfusu geçtiğı yıllarda kente geçen insanlar arabesk kültürünün de etkisi ile “baştan yaratma” söylemini uygulama alanı da bulmuş oldular. Bu dönemde ciddi bir şekilde kimlik arayışı vardır. Yine Kozanoğlu'na göre hem bireysel hem de toplumsal anlamda herkes kendisinden başka bir statü edinme eğiliminde olmuştur (Kozanoğlu, 1992: 45-47). Gündelik hayatta yaşanan bu değişimlerin bizzat şahidi olan çocuklar da bu değişimden nasibini alacaklardır. 24 Ocak Kararları ile değişen ekonomik düzen, Türkiye'ye birçok yeni ürünün ülkeye girişine neden olmuştur. Bu dönemde gelen ithal ürünlerden belki de en önemlisi Japonya'dan gelen oyuncaklar olmuştur. 1970'li yıllarda dışa kapalı bir ekonomik anlayış ve süreçten geçen Türkiye, oyun ve oyuncak noktasında da kendine yeten ve kendi imkanları dâhilinde çocuklara oyuncak sunabilen bir konumdayken bir anda ithalatın serbestleşmesi ile birlikte tüm dünyada yer alan oyuncakların ülkeye girişi sağlanmıştır. İlk atariler, ilk kumandalı oyuncaklar ve ışıklı bebekler bu dönemde çocukların ellerinde görünür olmuştur. Bu oyuncaklar tek başlarına tamamen sorumlu olmasalar da 1980 neslinin daha bireysel ve çıkar odaklı yetişmelerine sebebiyet vermiş ve modern oyuncaklar yüzünden geleneksel değerlerden koparak kendilerine hazır sunulan oyuncaklarla oynamaya başlamışlardır.

3. BÖLÜM

1980'LER TÜRKİYE'SİNDE "LİBERAL ÇOCUK" VE OYUNCAKLARIN DEĞİŞİMİ

1980'li yıllar Türkiye için gerçekten de büyük değişimlere sahne olmuştur. Ülkede yaşanan askeri darbe, sürdürülmekte olan ekonomik düzenin değişimi, bu değişimle birlikte ülkenin tüm dünyaya açılması, neo-liberal politikalar sayesinde ülkede kurulan ticaret ağları neticesinde tüketim mallarının bollaştığı yıllar olacaktır.

1970'li yıllara nazaran daha renkli ve hareketli yıllar olarak hatırlanan 1980'li yıllar kültürel, ekonomik, siyasi gibi pek çok alanda değişimin yaşandığı yıllar olmuştur. Türkiye olarak en büyük değişim ya da diğer bir şekilde ifade edecek olursa değişimin lokomotifi ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmesidir. Serbest piyasa ekonomisi ile birlikte ülke olarak müthiş bir dinamizmin kazanıldığı, mal ve sermaye hareketliliğin üst düzeylerde olduğu, halkın da sadece 4-5 yıl geçmesine rağmen 1970'li yılları unutma eğiliminde olduğu dönemdir. "Nescafe, Levis blucin gibi o dönemde lüks sayılan ithal ürünler serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile birlikte önce vitrinleri, sonra da vitrinleri seyre dalan sokaktaki insanların hayalleri süslemeye başladı" (Bali, 2002, s. 19). Bu denli büyük değişim, sokaktaki her kesimden insanı etkilemekte geleceğe bir nebze de olsa umutla bakmasına yol açmıştır.

1980'lerde serbest piyasa ekonomisinin gereği, piyasa diliyle söylenecek olursa çarkların dönmesi için tüketim kültürünün değişimi, hızlanması ve tüketimin özendirilmesi elzemdir. Bu durumda ön plana çıkan sektör reklam ve reklamcılık oldu. Özellikle televizyonun da artık her eve girmeye başlaması neticesinde tüketimi özendirici reklamlar bir hayli yayılmaya başlamıştır. Bu tüketim ürünleri üzerinden insanların sosyal statüsünün belirlenmesi, elitlik vurgularının yapılması yine 1980'li yılların ilk yarısında başlamıştır. İşte bu tüketimin insanlar arasında sosyal ayrıştırmalara neden olduğu, elitlik-kıroluk tartışmalarının yaşandığı bu süreçte çocuk oyuncakları üzerinden bir değişimin ele alınması söz konusudur.

Bu dönemden itibaren çocukların ithal oyuncaklarla oynamaya başlayarak toplu oyunlar yerine çocukların bireysel oyunlara maruz bırakılmıştır. Küreselleşen oyuncaklar ile artık çocukların tek tipleştirilmesi ve onların tüketim döngüsünde bu şekilde yer almaları sağlanmak istemiştir.

1980'ler ile birlikte küreselleşen ekonomik dünyada yerini alma çabaları gösteren Türkiye'de çocuklar ve çocuk oyuncakları açık bir hedef haline gelmiştir. Dünyada çok büyük bir ekonomik piyasaya sahip olan çocuk oyuncakları, ülkemiz için büyük bir pazar haline gelmiştir. Bu sayede mahalli oyunların yerini, tek bir merkezden dağıtılan oyun ve oyuncaklar almıştır. Bu oyuncaklar yaratıcılık ve birlikteliği arttırıcı oyunlar iken bu tarihten itibaren vitrinlerde yer alan ışıklı, sesli, hareketli oyuncaklar olacak ve bu oyuncaklar ile birlikte çocukların bireysel, "kendi başlarına" oynayabilmesini sağlayacaktır. 1980 ile birlikte sosyal ihtiyaçların boyutu artarak reklamcılık ön plana çıktı, Gürbilek'in ifadesiyle reklamcılık yeni bir dünya yaratmadı, yalnızca patronları da özgürleştirdi. Bir de seyirlik toplumun sınırlarını genişletti; basını, televizyonu ve billboard'larıyla her yeri vitrine dönüştürdü (Gurbilek, 2001, s.35). Toplumda yaşanan bu ekonomik ve toplumsal dönüşümler modern oyuncaklar vasıtasıyla çocukların da dönüşümünü gerçekleştirmiştir.

3.1. "LİBERAL ÇOCUK" VE SİMGESİ OYUNCAK

Liberalizm, temelleri 17. yüzyılda atılan, bireyin ön planda olduğu, felsefi altyapısını Locke, Hume, Smith, Mill, Bentham gibi fikir insanların oluşturduğu siyasal bir düzendir. İktidar ve devlet otoritesinin bireyin istek ve ihtiyaçlarını temel almasını zorunlu kılan, birey odaklı ve özgürlükçü bir yapıdadır. Erdoğan, liberalizmin temel ilkeleri olarak: bireyselliğe verilen önem ve insan hakları, serbest piyasa ekonomisi, sınırlı minimal devlet, hukuka bağlı devlet ve liberal rasyonalizm sıralar. (Erdoğan, 1990: 20) Yayla'ya göre liberalizmin dört temel unsuru vardır; bireycilik, özgürlük, kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir. (Yayla, 1992: 137). Rasyonel birey ve özgürlükleri savunan liberalizm, tarihsel bir birikim ile ilerlemiş günümüzde de siyasal kurgu olarak da devam etmektedir. David Hume insanların en tabi duygusunun faydacılık olduğunu ifade ederken, Adam Smith'in insanın çıkarları peşinde koşarak

toplumsal çıkarı arttırdığı düşüncesi yine liberalizmin akıldaki tanımlarıdır. Birçok düşünür tarafından liberalizm farklı noktalarından ele alınsa üzerinde uzlaşıldığı değerleri sıralayacaksa ilk üçte şunlar yer alır: bireycilik, özgürlük ve piyasa ekonomisi. İşte bunlar Türkiye'nin 1980 sonrasını anlatan kelimelerdir.

Oyuncağın tarihsel süreci ise eski çağlardan başlamakta, ilk çağ ve orta çağ boyunca toplumların ekonomik ve sosyolojik birçok değişime tanıklık ederek günümüze kadar gelmektedir. Ancak oyuncaklar özellikle sanayi devrimi ile büyük bir değişiklik geçirmiş, endüstriyel bir sektör haline gelmiştir. Bu nedenle günümüz oyuncakları birer endüstriyel bir üründür.

1970 Türkiye'sinde oyuncaklar genellikle ahşap ve tenekeden oluşturulan oyuncaklardır. Bu dönemde oyuncakların birçoğu geleneksel oyuncak olarak ifade edilen bebek, beşik, ev eşyası, ses çıkaranlar oyuncaklar (düdük), hayvan figürleri, silahlar ile top, topaç ve yoyo gibi oyuncaklardır. Bu oyuncaklar ya el emeği olarak yapılır ya da çocukların kendi imkânları ile oluşturabildikleri oyuncaklardır. Örneğin bir sapan veya tekerlek çocukların kolaylıkla ulaşacağı oyuncaklardır. Bebekler ise evde fazla kalan kumaş parçalarını dikerek oluşturulabilirdi. **Şekil 3'te** görüleceği üzere tenekelerden yapılan bu oyuncaklar hemen hemen her çocuğun ulaşabileceği, ekonomik anlamda fazlaca bir değeri olmadığından her çocuğun cebinde olabilecek türden oyuncaklardır.

Şekil 3: 1960-1970 döneminde üretilen oyuncak teneke arabalar

Diğer taraftan bu genellemeyi yaparken 1970 yılında hiç mi ışıklı oyuncak bulunmuyordu sorusu da akıllara gelecektir. Ancak burada üzerinde durulan konunun genele yayılması ve geniş ithalat miktarından çocuk oyuncaklarının da payını almasıdır.

Yine 1970’li yıllarda çocukların sosyolojik durumunu da kısaca açıklanacak olursa çocukluğunu iki kelime ile anlatılacak olsa sokakta olmak cevabı en sık verilen cevap olacaktır. Ayfer Tunç bu durumu “sokaklar bizimdi” ve “özgürdük” kelimeleri ile tanımlamaktadır (Tunç, 2010, s. 20). Bu dönemin çocuklarına ait en geniş alanlardan birisi olan sokaklar ve boş tarlalardır. Büyük şehirlerde apartmanların yeni yeni yükseldiği, küçük şehirlerde de bahçeli evlerin olduğu bir dönemden söz etmekteyiz. Ailelerin sosyal ve ekonomik durumları fark etmeksizin sokakta birlikte oyun oynadıkları, oyuncağa pek de ihtiyaç duyulmadığı, ihtiyaç duyulması halinde ise eldeki imkânları ile bu eksikliğin giderilmesi pek mümkündür. İşte bu dönemdeki oyunların en büyük özelliği ise çocukların hep birlikte oynaması, oyunu oynamak için sıklıkla kalabalık bir çocuk gruba ihtiyaç vardır. Yakantop, istop, saklambaç, ip atlama, mahalle futbol maçı, beş taş her daim kalabalıkla oynanması halinde daha zevkli olan oyunlardır.

1970’li yıllar imkânların biraz da kısıtlı olduğu yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. Bu durumdan çocuklar da nasibini almıştır. Ayfer Tunç “o zamanlar, öylesine hiçbir şey yoktu ki, neredeyse bütün nesneler çocukların gözüne birer oyuncak olarak görünürdü” (s.35) ifadesiyle aslında çocuklar açısından dönemin sosyal ve ekonomik yaşantısını tek cümle ile özetlemiştir. Örneğin kibrit ve ilaç kutuları becerikli parmakların elinde birer oyuncak arabaya dönüşebilirdi. Sokaktan ve boş tarladan toplanan 5 farklı minik taş bir anda rakip çocuğa alt edecek rekabet düzeyine ulaşacak bir oyuncak olabilirdi. Bu oyuncakları elde etmede ailenin ekonomik durumu önem arz etmez, çocuğun yeteneğine kalmış işlerdi. Bu dönemin en karakteristik oyuncakları ise teneke oyuncaklardır. **(Şekil 4)** Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında üretimine başlanan ve özellikle Gürel, Nekur ve Alasya yerli şirketleri tarafından üretilen teneke oyuncaklar dönemin en çok tüketilen, günümüzde bile halen eski örneklerine rastlanan ürünlerdendir (Gürpınar, 2014, s.138).

Şekil 4: Teneke Oyuncaklar, Gaziantep Oyuncak Müzesi

Bu dönemde aslında oyuncaya da ihtiyaç yoktu. Pekâlâ, 4-5 kişilik bir çocuk grubu kendi içlerinden bir “ebe” seçerek, gözüne bir bez bağlayarak da körebe oyunu oynanarak eğlenceli vakit geçirilebilirdi. Adam asmaca, isim, şehir, hayvan oyunları da yine oyuncaya gerek duyulmadan oynanan oyunlardır. Bu oyunların ortak noktası ise ev içinde de fazla gürültü çıkarmadan, anne ve babayı rahatsız etmeden oynanması olmuştur. Sokakta fazlaca vakit geçirdikten sonra ev içinde, kardeş veya kuzenler ile oynanarak günün kapanışı verilmesi bakımından gayet uygun oyunlardır.

Bugünlerden 1970’li yıllara bakarken dikkat çeken bir diğer önemli konu ise kız ve erkek çocukların birlikte oynayacakları oyunların çok olmasıdır. Demirci bu dönemi oyun düşkünlüğünün olduğu bir dönem olarak tasvir eder (Demirci,2018:70). Bu durumun önemli sebebi de birlikteliktir. Çocukların birlikteliği aileleri de bir anlamda rahatlatmakta ve bu da çocuklar için özgür bir gün anlamına gelmektedir.

Bu dönem gıda ürünlerinin kısıtlılığı gibi oyuncakların kısıtlı olduğu bir dönemdir. Ancak oyuncaksız oyunların olduğu, karşılıklı oyunların oynanarak hem rekabetin sağlandığı hem de yenilenin yeneni hor görmediği yıllardı. Bu mantıkla kız ve

erkek çocukların birlikte oynadığı en eğlenceli oyunlardan birisi de yakan toptur. İki takımla oynanan bu oyun ortada sıçan pozisyonunda olan bir takım ile rakibi durumunda olan takımın bu ortadaki oyuncularını topla vurarak oyundan çıkarmak üzere bir oyundur. Ancak ortada sıçan durumunda olan oyunculardan birisi kendisine atılan topu vurulmadan tutması halinde de bir can hakkı kazanır ve bu can hakkını arkadaşına, sıklıkla bu oyunu en iyi oynayan kişiye verebilirdi. Oyunun masumiyeti ve can kardeşliği de bu oyunun temel prensiplerinden birisiydi. Sıradan bir sokak oyunu olmasının yanında taşıdığı anlam ise başarısı ile bir başka arkadaşını kurtarmasında yatmaktadır.

1970'li yılları anlatırken Demirci kendilerinin masrafsız çocuklar olarak nitelemekteydi (Demirci, 2018:66). Gerçekten bu dönem sınırsız olanakların olduğu, çocukların beğenmeme lüksünün olmadığı yıllar olarak sayılabilir. Çünkü bu dönemin aileleri çocuklarına Tunç'un da belirttiği gibi tasarruf öğretmekteydi (Tunç, 2010:43), çünkü şeker yokluğunun çay yokluğuna, tüp yokluğundan her türlü gıda yokluğunu görmüş neslin evlatları olarak bu dönemin çocuklarında biriktirme, diğer adıyla koleksiyonculuk hakimdi. Hemen hemen her çocuk hemen hemen her şeyi biriktirebilirdi. Gazoz kapağından, futbolcu resimlerine, araba resimlerinden misket ve kâğıt peçeteye kadar her şey potansiyel birikim aracı olabiliyordu. Çünkü bu dönem tüketim değil tasarruf dönemi olarak kabul edilmekteydi.

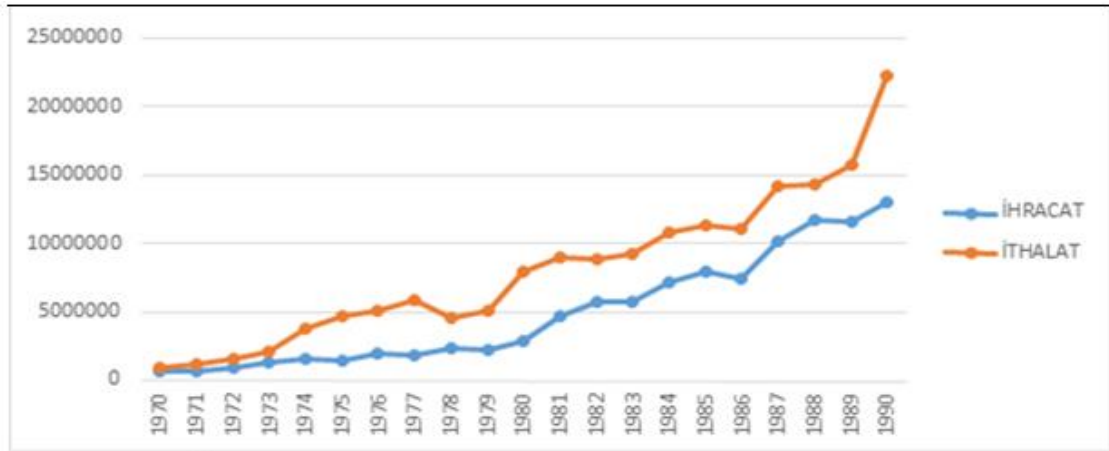
1970'li yılların belki en maliyetsiz oyuncağı 5 taştır. **(Şekil 5)** Bu oyunda oyuncak olarak kullanılan taşları bulunması oldukça kolaydı. Hatta bu dönemin çocukları kendilerine göre en iyi veya en uğurlu taşları ceplerinde taşır, oynayacak bir rakip arkadaş bulduklarında taş arama çabalarında bulunmazdı. Bu oyunda oyuncu taşları yere saçar, ardından bir tanesini hava atar ve diğer taşları yakalamaya çalışır, daha sonra taşları ikişerli veya üçerli gruplandırma yaparak taşların hepsini toplamaya çalışır.

Şekil 5: Beş Taş

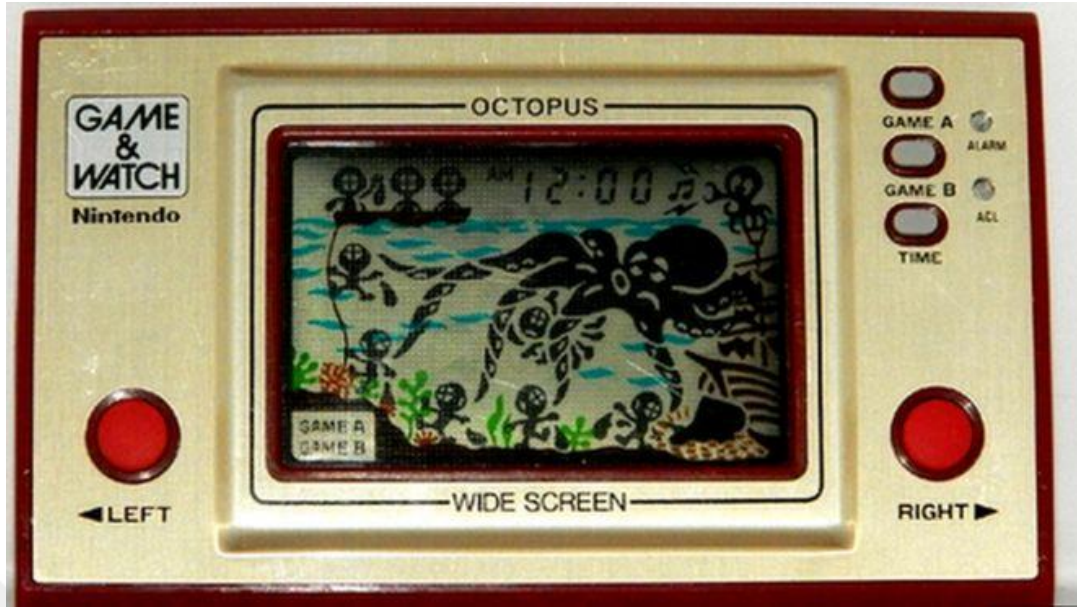
Hem eğlenceli hem de maliyeti olmayan bu oyun hemen hemen her yerde oynanan ve her bölgede bilinen oyunların başında gelir. Bu oyunun oynamak için mutlaka rakip bir oyuncuya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu oyunlarda masumiyetin varlığının yanı sıra birliktelik duygusu da hâkimdir. Bireyselliğin henüz keşfedilmediği bir dönem olan 70'lerde çocuklar oyun oynamak için birbirlerine ihtiyaç duymuşlardır.

Diğer taraftan 1980 yılı ile birlikte ülkemizin döviz serbestisi ile birlikte ihracatın ve ithalatın önündeki engelleri kaldırılması ile birlikte ülkemize birçok alanda ithal ürünlere maruz kalmıştır. 1980 ile birlikte ithalat miktarımı artan oranlı bir seyir izlemiştir.

Tablo 3: Türkiye 1970-1990 ihracat ve ithalat dengesi

Kaynak: Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

Ülkemizin ithalatı içerisinde ne kadarının oyuncak için ayrıldığına dair elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Böyle bir veri olsa bile doğruluğuna şüphe ile bakmak gerekir. Çünkü hammadde olarak da plastik ithal edilerek yurt içinde oyuncak üretimi de yapılmış olabilir. Ancak şu bir gerçek ki 1980 ile birlikte Japonya'dan ucuz, ışıklı, sesli ve teknolojik oyuncaklar ülkemize gelmiştir. Bunlardan birisi de “game-watch” oyun konsoludur. Bu oyuncak dönemine göre pahalı olarak sayacağımız ve pille çalışan bir oyuncak olarak değerlendirilmektedir. Bu oyuncağa ulaşmanın belli bir maliyeti olmakla birlikte oyuncağın devamlılığı için de sizin pile yani paraya ihtiyacınız bulunmaktadır. Modern oyuncakların en önemli özelliği de buradadır. Sadece o oyuncağı satın almakla oyuncağı tam anlamıyla kullanmış olmazsınız. Ya sizden ikinci bir oyuncak almanızı ya da pil veya yardımcı aksesuar almanızı ister. Bu da modern oyuncakların çocukları ve dolaylı olarak da ailelerini kontrol altına aldığına işarettir.

Şekil 6: Game-watch oyuncağı

1980 sonrası Türkiye’de satışa sunulan bu oyuncağın bir diğer özelliği ise 1980 yılında liberalleşen ekonomimizde kişilerin bireyci olmaları ile ilgilidir. Daha önce de ifade edildiği gibi geleneksel oyuncaklar birlikte oynamayı, birlikteliği sağlarken game-watch gibi oyuncaklar bireyciliği teşvik etmektedir. Liberal çocukların yetişmesinde bu oyuncakların da etkileri hatırı sayılır seviyelerdedir. Bireyci, sadece kazanma odaklı, tek başına oynama alışkanlıkları bir zaman sonra diğer sosyal alanlarda da kendini göstererek çocukların asosyal olmalarına neden olacaktır.

1980’ler yaşanan ekonomik açıdan dönüşümün toplumsal olarak dönüşümü de beraberinde getirmiştir. 1980’ler ekonomik serbestliği öne çıkarıp uygularken felsefi olarak da liberalizmi ve dolayısıyla bireyciliği getirmiştir. Oyuncakların bireyselleşme ile başlayan süreç toplulukçu fikirlerin de zedelenmesine ve özellikle dayanışma olgusunu azaltmıştır. Paranın ön planda olduğu bir toplumda bireyler gittikçe kendi kabuğuna çekilmiş ve kendi faydasını maksimize etmeye çalışan çocukların sayısı gün geçtikçe artma eğilimine girmiştir. Kemal İnal modern ve geleneksel oyun karşılaştırmalarını şu şekilde yapmaktadır:

İlk olarak, geleneksel çocuk oyunları giderek ortadan kalkmakta, bu çocuk oyunlarının yerini de modern olanlar almaktadır. İkinci olarak da, modern çocuk oyunlarının anlam ve yapısı ciddi değişimlere uğramaktadır. Modern koşulların

geleneksel çocuk oyunlarını giderek ortadan kaldırdığı görülmektedir. Geleneksel çocuk oyunlarının kendiliğinden, doğaya açık ortamlarda, samimi ve saf haliyle oynanması, modern ortamlarda (apartman katı/dairesi, teknolojik aletlerle kapalı odalar, okul öncesi kurumlar, oyun salonları ve bahçeleri vb.) giderek ortadan kalmaktadır... Modern koşullar çerçevesinde çocuk oyunlarının yapısı ve anlamının da değiştiği görülmektedir. Gelişigüzel, denetimsizlik, dağınıklık, tasarlanmışlık, kuralsızlık, özgürlük, içtenlik, sınırsızlık, coşkululuk, pratiklik gibi özellikler içeren geleneksel çocuk oyunlarının yerini, aşırı düzenli, tasarımı, kurallı, özgürlüğü sınırlanmış, denetimli, yetişkin müdahalesine açık, zaman ve mekan ile sınırlı, beceri gerektiren oyunlar almaktadır (2014: 69).

1980 sonrasında çocuk oyuncakların en büyük problemi modern ve endüstriyel oyuncakların çocukların ilgilerini çekmesi ve bu çekicilikten dolayı çocukların geleneksel oyuncaklara yönelmemesidir. Çocukların herhangi bir nesne ile sadece hayal etme gücü ile kendi dünyasında oluşturacağı oyuncakları yaratma arzusunu yok etmektedir. Bu sorunun altında yatan ana sebep çocuklara sunulan oyuncakların karmaşık ve gösterişli yapılarıdır.

Geleneksel oyuncaklar artık çocuklar için değil de yetişkinler ve turistler için hazırlanmakta, yerel halk için birer gelir kapısı olarak görülmektedir. Bunun iki sebebi olabilir. İlki daha önce de belirttiğim gibi çocukların modern oyuncakların cazibelerinden dolayı geleneksel oyuncaklara ilgi göstermemeleridir. İkincisi ise 1980'li yıllarda çocukluklarını yaşayamamış ailelerin çocukları içlerinde uhde olarak kalan bu çocukluklarını şimdi tekrar yaşama arzusunda kalmalarında kaynaklanabilir.

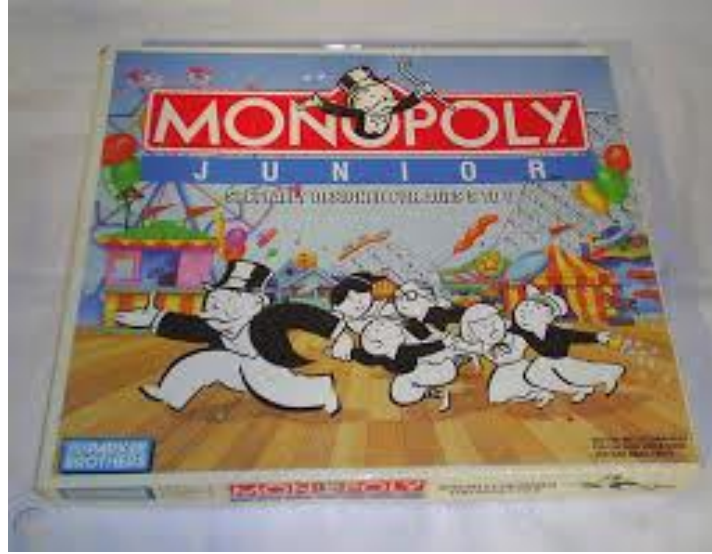
1980 sonrası Türkiye'ye gelen oyuncaklarının cinsiyetçi rollerle kız ve erkek oyuncakları olarak kesin olarak ayrıldığını söyleyebiliriz. Bu oyuncakların paketleme mantığı olarak renklerinin farklı olarak oluşturulması hem bir pazarlama mantığı hem de çocukların cinsiyetçi rollerinin belirlenmesi olarak değerlendirilmelidir. Örneğin **Şekil 7**'de görülen transformers 1984 yılında arabadan robota dönüşebilen oyuncaklardır. Bu oyuncakların şiddet eğilimli oyuncaklar olup dönemine göre oldukça pahalılardır. Bu oyuncaklara sahip olmak bir modernlik ve zenginlik göstergesidir. Bu sebeple ülkenin 1980 sosyo-ekonomik durumuna izah etmek açısından önemlidir. Bu oyuncakları kız çocuklarının elinde görmek de oldukça düşük ihtimaldir.

Şekil 7: Transformers, robot-araba oyuncakları

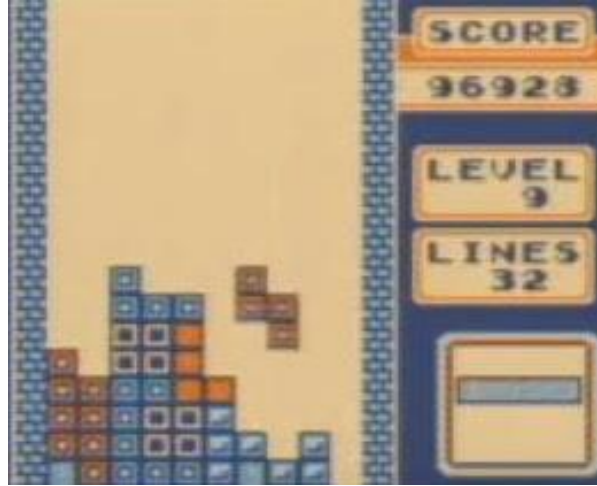
Oyuncak ve çocuk konusu konuşulduğunda akla gelen figürlerden bir diğeri de Noel Babadır. Noel Baba'nın çocuklara oyuncak getirdiği gerekçesiyle çocuklar için çok önemli bir yeri bulunan Noel Baba'nın ülkemizde tanınması ve oyuncakların satılması yine 1980 sonrasında yaşanan bir gelişmedir. Bilindiği üzere yılbaşı eğlenceleri 1935 yılından bugüne kadar resmi tatil olarak kutlanmaktadır. Özellikle TRT'nin yılbaşı eğlenceleri dönemin en önemli olayı olarak hatırlanmaktadır. İşte bu dönemlerde küreselleşen ve evrensel oyuncakların ülkemize girişi ile de kırmızı bere ve giysisi ile Noel Baba figürlü oyuncaklar çocukların talep ettiği oyuncaklardan olmuştur. O dönemde Noel Baba oyuncakları da almak modernlik göstergesi olarak kabul edilmiştir.

1980 ile Türkiye'ye gelen oyuncakları arasında 1935 yılında ilk olarak satışa sunulan Monopoly oyuncağı da bulunmaktadır. (**Şekil 8**) Bu oyun sayesinde ipotek, çek gibi bankacılık terimlerinin de çocuklar tarafından öğrenilmesi sağlanmıştır. Birlikte oynanan modern oyuncaklardan bile çocuklara para ve paranın değeri üzerinde bir algı oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu oyunun şu an Monopoly, Junior, Monopoly Türkiye gibi farklı versiyonları da bulunmaktadır. Dünya genelinde Monopoly Star Wars, Monopoly Empire gibi versiyonları bulunmakta olup, oyuncak piyasasının bu şekilde küreselleştiğinin önemli bir örneğidir. Bu oyun aynı zamanda çocukların çıkar odaklı düşünmelerine ve liberal çocuğun yetişmesine katkı sunmuştur.

Şekil 8: Türkiye'ye gelen ilk Monopoly

1980 itibariyle yaratılmak istenen uyanık ve bireysel çocuk imaj hedefine bu oyuncaklar sayesinde ulaşıldığını düşünmekteyim. 1980'lerin ikinci yarısında satışa sunulan "Tetris Oyunağı" da bu amaca hizmet etmiş oyuncaklara örnek teşkil etmektedir. **(Şekil 9)** Bu oyuncak ile birlikte çocuklar evlerine çekilecek ve sadece bu oyuncaklar ile oynamaya başlayacaklardır. Bu oyuncağın 1980'li yıllarda bu kadar popüler olmasının nedeni o dönemde yaşanan değişimden başkası değildir. Çünkü 1980 sonrası izlenen politikaların sonucu olarak ithalat ve ihracat serbest bırakılmış ve özellikle Japonya'dan plastik oyuncaklar ülkemize gelmiştir. Bu oyuncak da en meşhurlarından birisidir. Çocukların birlikte oyun oynamasına gerek duymaksızın tek başına oynayabileceği, fazla bir enerji ve harekete mahal vermeksizin oynanabilecek bir oyundur. Ayrıca o dönemde para verilerek alınacak ve her çocukta olmayacak bir oyuncaktır. İster istemez sizi diğer çocuklardan ayrı bir statüye getirecek bir oyuncaktır. Bu sebeplerle Tetris 1980 sonrası sembol oyuncaklardan birisidir.

Şekil 9: Tetris

Modern oyuncaklar bu şekilde çocuklara hazır halde sunulmuş ve çocuklardan bu oyuncak ile ilgili herhangi bir yaratıcılık beklenmemektedir. 1980 ile birlikte ahşap, sağlıklı oyuncaklarının yerini plastik oyuncak almıştır. Modernlik göstergesi olarak kabul edilen bu oyuncaklar ile birlikte çocukların yardımlaşma ve dayanışma güdöleri yavaş yavaş ellerinden alınmıştır.

3.2. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Türkiye 1980 sonrası tam kapitalistleşme ve neo-liberal politikalar izlenmesi sebepleriyle dünya ile tam uyumlu politikalar izlemiş ve bunun sonucu olarak birtakım ekonomik ve sosyolojik değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerden kültürel anlamda da etkilenme söz konusudur. Küreselleşme öncelikle ekonomik temelli de olsa kültürel boyutu da çok ciddi boyutlardadır. Talas'ın da bahsettiği gibi kültürel küreselleşme, ekonomik anlamdaki küreselleşmeden sonra adından en çok söz edilen küreselleşme konularından birini temsil etmektedir. Bir taraftan küreselleşmenin kendisinin bir kültür ürünü olması, bir başka açıdan da kültürün küreselleşmeden etkilenecek değişime uğraması, kültür ile küreselleşme arasında karşılıklı bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır (Talas 2005: 242). Bu bakış açısı ile kültürün içinde yer alan çocuk ve onun uzantısı olan oyuncak bu değişimden doğrudan etkilenenler arasındadır. Tezimize konu olan 1980 sonrasında oyuncakların değişimi küreselleşme ile tamamen değişerek artık küresel boyutta oyuncaklar ülkemize gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte

çocukların oyuncakları çoğalmakla birlikte ideolojik açıdan tekleşmiştir. Bu kadar önemli olan küreselleşme kavramını biraz daha detaylı inceleyelim.

Küreselleşme kavramı her zaman aklımızda yer eden ve üzerinde tam olarak uzlaşamayan bir konudur. Ancak toplumdaki herkesin yaşanan bu durumdan haberdar olmasına rağmen adını koymakta zorlanmaktadır. Küreselleşme, en yalın haliyle, “küresel çaplı bir kültürel sistemin ortaya çıkışını” irdeleyen ve inceleyen bir kuramsal kavramdır (Marshall, 1999: 449). Küreselleşme, hem geri dönüşü olmayan hem de hepimizi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen bir süreç ve hepimiz “küreselleşiyoruz” (Bauman, 2010: 7) ifadesi aslında küreselleşme kavramı ile her an iç içe olduğumuza işaret olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme bir süreç olarak tanımlanması beraberinde küreselleşmenin ne zaman başladığı ve hangi alanlarda olduğu sorusunu akıllara getirir. Bu nedenle küreselleşmenin başlangıç noktasını üretim araçlarının değişmesinde aramak en doğrusu olacaktır.

Küreselleşme olgusunun geçmişine bakılacak olursa, 3 farklı dönemden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki 15.yüzyılda başlayan ve Merkantilist düşünce yapısıyla şekillenen ekonomik modeldir. Bu modelde bilindiği üzere, değerli altınların ülkede daha fazla muhafaza edilmesini temel almıştır. İkinci dönem ise 19.yüzyılın sonlarında sömürgecilik yarışı ile başlayan pazar arayışlarıdır. Buharlı makine teknolojisi ile üretim standartlarının yükselmesi ve seri üretim neticesinde hazırlanan malların az gelişmiş ülkelere satılması üzerinedir. Son evre ise özellikle 1970’li yıllarda serbest ekonomik modele geçiş sinyalleri veren, çok uluslu şirketlerin sayısında artış olduğu ve 1980 yılında birçok ülkede serbest ekonomiye geçiş adımının atılmasıdır. Bu dönem gerek iletişim olanaklarının artması gerek markalaşma yoluyla günümüzde hala devam etmektedir. Özellikle SSCB’nin yıkılması neticesinde hem iktisadi hem kültürel anlamda dünya tek kutuplu düzene dönmüştür.

Küreselleşmenin en önemli silahı insanları etkileyebilme ve ele geçirme gücünde yatmaktadır. İletişim, reklam, pazarlama, moda, marka gibi araçlarla insanları yönlendirmekte ve insanların kararlarını etkileyebilmektedir. Üretim araçlarının sahipleri aynı zamanda iletişim araçlarını da kendi ellerinde ve himayelerinde

bulundurmaktadırlar. Bu kitlesel, üretim, pazarlama ve tüketim döngüsü kişileri egemenlikleri altına almaktadır. Sürekli değişim ve üretim halinde olan bu kapitalistleşmiş toplumlar kendinden daha alt düzey ekonomik yapıda olan ülkeleri etkisi altına almayı başarmıştır. Özünde ucuz iş gücü ve teknoloji ile üretilen uygun ürünlerin müşterilere kültür yozlaşmasını, tüketim toplumunu ve yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Dünya 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren büyük bir değişim yaşamıştır. Özellikle iki kutuplu dünya düzenin tek kutuplu olarak devam etmesi siyasi ve toplumsal yapılardaki değişimi daha da karmaşık hale getirmiştir. Küreselleşme olgusunun neyi kapsayıp neleri kapsamadığı hususu ise hale belirsizliğini korumaktadır. Ancak gerçek şu ki küreselleşme teknoloji ve iletişim olanaklarının artması ile daha güçlenmekte ve yerini sağlamlaştırmaktadır.

Küreselleşme aynı zamanda kendisine ekonomik alt yapıyı da beraberinde istemektedir. 1993 yılında yayımlanan Samuel Huntington'ın, "Medeniyetler Çatışması" tezi kültürel değişim ile birlikte ekonomik dönüşümün de önemine başvurmuştur.¹⁵ Ekonomik gücün sayesinde kültürel hegemonya Batı tarafından tüm dünyaya sunulmaktadır. "Uluslararası piyasaları yönlendiren, demokratikleşme ve insan hakları gibi konularda yönlendirici ve kural koyucu bir üstünlüğe sahip bulunan uluslararası kuruluşların yönetimlerinde, ancak kısmî bir demokrasinin uygulanması ve çoğunlukla karar alıcıların Batılı güçlü devletler olması Küreselleşme sürecinde hegemonik yönlendiricilerin olduğu savına güç kazandırmaktadır." (Bülbül 2015:22). Bu bakımdan küreselleşme ile gündemde olan tekipleştirilen kültür politikasının var olduğu eleştirileri kendisine haklı çıkarmaktadır.

Küreselleşme olgusunun hedefi daima büyümek ve pastadan daha fazla pay almak olmuştur. Sanayinin hız kazanması ve üretim olanaklarının artması ile bu üretilen ürünlerin satışı önem kazanmıştır. Kapitalist üretim tarzı ile küreselleşme birbiriyle amaç bakımın örtüşmektedir. Bu bakımdan küreselleşmenin ekonomik

¹⁵ Foreign Affairs dergisinde yayımlanan makale büyük yankı uyandırmıştır ve Huntington'a göre Sovyetlerin dağılması Batı'nın önündeki güçlü bir rakibi ve ilerleme engelini ortadan kaldırmıştır.

yönü ağır basmaktadır. Bauman'a göre, "yeni küresel sistemin önemli bir elemanı olan tüketici toplum; sürekli değişime açık, hızlı, değişken ve nesneye yönelik arzularını sürekli canlı tutan bir kapitalist toplum yaratmıştır"(Bauman, 2012:86).

Diğer taraftan küreselleşme beraberinde bir takım kavramlara zarar vermektedir. Örneğin küreselleşme liberalleşme ve bireyin ön planda olduğu bir yapı ön görürken aslında milliyetçi devletlerin yapısına zarar vermektedir. Bir diğer yandan küreselleşmeyle güç kazanan sivil toplum kavramının ortaya çıkışı ve kuvvetlenmesi birbirinden farklılıkların artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmeyle ortaya çıkan bu kavram karmaşaları, küreselleşme kavramının ne denli zor bir süreç olduğunu, kavram olduğunu ve pozitif ve negatif bir değerlendirmenin yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında küreselleşmenin ekonomiden aldığı güçle kültüre olan büyük etkisinden bahsedebiliriz. Küreselleşme sayesinde dünyanın herhangi bir yerinde var olan bir gelenek, hızlı bir şekilde dünyanın diğer ucundaki insana ulaşabilmektedir. Bu durumdan en çok da karar vermek konusunda bilgisiz ve deneyimsiz olan çocuklar etkilenmektedir. Küreselleşme çocukların saf duygularını kullanarak onları etkilemeye çalışmaktadır. Çocukların ve oyuncakların değişimi küreselleşme ile birlikte çocuğun masumiyeti bırakılıp onların bir ekonomik öge olarak görülmesine neden olmuştur. Geleneksel çocuktan modern çocuğa hatta şu anda post modern çocuklukların yaşandığı bir dönemdeyiz. Bu dönemi *Çocukluğun Yokoluşu* ile açıklayan Postman kaybolan bir çocukluk ögesinin de oyun olduğunu söyler ve "Farklı giyim biçimleri gibi bir zamanlar kasaba ve kentlerimizin sokaklarında görebildiğimiz çocuk oyunları, giderek ortadan kaybolmaktadır. *Çocuk oyunları* düşüncesi bile zihnimizden giderek silinmektedir" (Postman,1995:14). Küreselleşme ile birlikte çocukları eğlendirmesi beklenen oyuncakların artık sadece kullan-at şekline dönüşerek, çocukların daha fazla sıkılmalarına ve memnuniyetsizliklerinin artmasına neden olmaktadır.

Modern oyuncaklar, endüstriyel birer ürün olarak çocuklara sunuldukları için kültürel bir anlamdan yoksundurlar. Bu bakımdan kültürel bir aktarım da söz konusu olmaz. Geleneksel oyuncakların aksine modern oyuncaklar çocukların

kültürel açıdan yozlaşmasına da neden olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin modern oyuncakların başında gelen silah ve savaş kültürünün çocuklara sıklıkla özendirilmesi, çocukların birlikte yaşama isteğine zarar vermekte ve çocukları hırçınlaştırmaktadır.

3.3. TÜKETİM, TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE METALAŞMA

Tüketimi insanların ihtiyaçlarını karşılaması için yapmış oldukları eylem olarak tanımlamak tüketim kavramının en sade halidir. Ancak küreleşmenin bir ayağı olan tüketim konusunu bu kadar basit bir şekilde açıklamak mümkün değildir. Robert Bocock bu kavramı kapitalizm ile birlikte değiştiğini artık insanların ihtiyaçlarını gidermenin değil de arzularını dindirmek için var olan bir olgu olarak tanımlamaktadır (Bocock, 2005,13). Reklam ve moda aracılığıyla cazip kılınan ürünler tüketiciler için ihtiyaç olsun veya olmasın satın alınması gereken ürünler statüsündedir. Bu sebeple popüler kültürün müşterilere dayattığı ürünleri hazırlayanlar, çocuklar için de oyuncakları farklı yollardan piyasaya sürmektedirler.

Tüketim üzerine birçok çalışma yürüten Baudrillard'ın ifadesine göre, "tüketim kavramı, nesnelerin yanı sıra, fikirlerin ve görüngülerin de tüketilmesini içine alır." Görüngeden kasıt ise imaj ve simgedir. Tüketilen ürünler satın alan kişilere belli bir imaj ve statü kazandırır. Bu sebeple modern toplumun bir tüketim toplumu olduğunu dile getirmektedir (Baudrillard, 1997:18). Bu toplumda alışveriş tüketicileri için ihtiyaç metası halinden gösteriş metası haline dönüşmüştür. İşte bu şekilde yerleşen tüketim kültürü, gerçekte, tüketicilerin çoğunlukla faydacı olmayan (nonutilitarian) statü arama, başkalarıyla arasında fark yaratma ve yenilik arama gibi maksatlarla ürün ve hizmetleri tutkuyla arzuladıkları, peşine düştükleri, elde etmeye çalıştıkları bir kültüre karşılık gelir (Belk, 1998:105). Modern toplumların son geldikleri nokta bu yöndedir.

Tülin Şener'in ifadesiyle çocuklar, "medyadan en çok etkilenen tüketici grubudur. Sanayi için çocuklar geniş bir pazar oluşturmaktadırlar; araştırma, ürün geliştirme ve pazarlama için yapılan harcamalar düşünüldüğünde ortaya çıkacak rakamlar oldukça yüksek olmaktadır. Her gün yarattığı yeni bir kahraman ve onun imajına

eşlik eden ürünleriyle (tişörtler, oyuncaklar, aksesuarlar, bardaklar, kalemler, resimler, posterler,vb) çocuk kültürünü sınırlı ama geniş bir çevrede oluşturmaya çalışan medya, 'eğlence' (filmler, çizgi filmler gibi) ya da 'eğitim' (kitaplar gibi, örn; Harry Potter) adı altında çocuklar üzerinde ve onların oluşturduğu kültür üzerinde büyük etki yaratmaktadır”(Şener,2007:122-123). Yaratılan bu etki firmaların kazançlarına kazanç katarken çocukları da nesneleştirme adeta tüketim metası olarak görmektedir.

Oyuncak sektörü ve onun sunduğu oyuncaklar da özellikle son altmış sene içerisinde hem oyuncak tiplerindeki gelişim hem de sosyal yapıdaki değişimler sonrasında önemli ölçüde farklılaşmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren oyunculardaki geleneksel yaklaşım yerini ticarileşmiş, oyundan çok arzu nesneleri haline gelmiş ve figüratifleşmiş bir oyuncak anlayışına bırakmıştır (Ferguson 2006). Küreselleşmenin oyuncak alanındaki kültürel, biçimsel, mekânsal ve tüketime yönelik yansımalarını İstanbul özelinde yukarıda bahsedildiği üzere bölgesel bir kümelenme üzerinden okumak mümkündür.

Tarihi çok eskilere dayanan meta kavramı Ernest Mandel'in de bahsettiği gibi daha somut şekilde, küçük çaplı meta üretiminin başlangıcının M.Ö. 3000 yılına kadar uzanmaktadır. Ancak eski insanların kullandıkları meta anlayışı ile günümüz insanının metaya yüklediği anlam birbirinden tamamen farklıdır. Özellikle sanayi devriminden sonra kültürel inşa ile üretim aşamaları ikili üretim tarzından ilerlemiştir. Bu ikili üretim tarzı değerlerin, sanatın, emeğin de meta haline dönüşmesine neden olmuş ve ikincil üretimde kapitalist düzenin isteklerine cevap verir duruma düşmüştür. Yani birincil aşama olarak kültürel meta olarak değerlendirilecek ürünün fikri oluşturulur, ikinci üretimde ise ortaya çıkan fikrin teknolojik birtakım araçlarla sunularak dolaylama yapılması şeklinde olur. Bu yöntem ile metalaşan ürünler reklam ve görsel imajlar ile tüketim döngüsüne dahil edilir (Mandel, 2008, 61). Yani metalaşan oyuncaklar çocuklar için birer tüketim aracından öteye gidememektedir.

Türkiye'de işte bu metalaşma sürecinde 1980 sonrasında oyuncakların tanıtımında reklamlar önemli bir satış aracı olacaktır. Çocukların reklamlar aracılığıyla tüketim istekleri daha da artacak ve kendilerini kapitalist ekonomik

döngü içinde bulacaklardır. Diğer taraftan reklam kavramını da Sanayi Devrimi sonrasında literatüre girmiş görece yeni bir kavram olarak nitelendirebiliriz. Çünkü reklam, önceden var olan ilan kültüründen çok farklı boyuttadır. İlanlar sadece bilgi akışını sağlarken reklamlar ise yönlendirme amacı taşımaktadır. “İlan” sürecinden ve “reklam” sürecine dönüş, tarihsel açıdan sosyo-ekonomik yapılar içerisinde dönüşümün yansımalarını ifade eden kavramlar olarak değerlendirilebilir (Hızal,2013:62). Nitekim Mattelart tarihsel olarak duyurudan ilana, ilandan reklam, ulusal reklamdan uluslararası reklama geçiş sürecinin reklamcılığın evrimi olarak değerlendirmektedir (Mattelart, 1997:7). Reklamcılık ile birlikte artık ürün tanıtımından ziyade reklamlarda kimlik ve aidiyete ait metinler yer almakta, hedef kitlenin yaşam biçimini tasvir eden reklamların daha sıklıkla kullanılmaktadır.

Önemli sayılacak ilanlar davul eşliğinde en merkezi konumdan duyurulurdu. Ancak daha sonra bu ilanlar basım hizmetlerin artışı ile birlikte kendisine gazetelerde yer bulmaya başladı. Bizde Ceride-i Havadis ile ilanların ilk temelleri atıldığı iddia edilebilir. Daha sonra ise bu ilanlar, reklam özelliği taşımaya başladı. Yazılı medyada kendisine yer bularak daha sonra televizyonlara geçecektir. Televizyon ilk defa 1971 yılında İstanbul’da deneme yayını olarak baş göstermiştir. Daha sonra canlı yayınlar ve reklamlar da bu tarihin akabinde gelişim göstermiştir. Ancak en büyük değişim 31 Aralık 1981 yılında TRT’nin yılbaşını renkli olarak yayınlaması ile birlikte televizyona ilgi daha artmıştır (Emiroğlu, 2019, s.612).1980’lere TRT’nin programları ve reklamları ile geçerken 90 yılında Star TV’nin yayına girmesi yayın hayatının Devlet tekeline çıkmasına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren medyanın renkli renkli reklamları her eve girerken çocukları ise adeta ele geçirmeye başlamıştır.

Medya basılı ve görsel yayınlarla kitlelere ulaşmayı hedefleyen bir güç olarak kabul edilmektedir. Bu araçlardan en önemlisi 1980’ler ile birlikte televizyondur. Televizyonlar, programlar, reklamlar, belgeseller ve etkinlikler ile seyircilerini etki altına alma oranı noktasında en büyük medya gücü konumundadır. Bu gücün farkında olanlar, televizyon reklamlarını kullanarak kahraman karakterler ile çocukların dünyalarına girmekte ve çocukları kullanmaktadırlar. “Reklamlar

çocuklara bir ürün, bir yaşam tarzı ve imaj satmaktadır” (Unnikrishan, 1996, s.160). Reklamlar o kadar önemli bir güç haline gelmiştir ki reklam başarısı ürünün satış başarısı birbiri ile paralellik göstermektedir. Televizyondaki reklamlarda ile birlikte alışkanlıklarda değişim yaşanmakta bu konuda da en çok çocuklar hedef alınmaktadır. Elllerinde taze meyve yerine X marka paket meyve suları olan ya da sabah kahvaltısında ekmek, peynir, zeytin, reçel yerine Y marka cornflakes paketini tabağa dolduran kız ve erkek çocukları; modern, iyi ve sağlıklı beslenmenin sembolleri olarak sunulmaktadır. (Serpemen, 1999: 616). Televizyon-reklam-ürün üçleminden çocuklar verilen mesaj doğrultusunda hareket etmeye başlıyor. İşte bu değişim 1980’ler ile hayatımıza girmiştir.

Televizyonun hayatımıza girmesiyle reklamlar da artık televizyonda görülmeye başlanmıştır. “Reklamın olumlu işlevleri, mal ve hizmetleri tanıtmak; nereden, nasıl ve ne fiyatla sağlanacağı ve ne şekilde kullanılacağı hakkında bilgi vererek tüketiciye zaman kazandırmak ve firmalar arasındaki fiyat ve kalite rekabetini artırarak tüketiciyi karlı çıkarmaktır” (Gökçe, 2003:179). Reklamların bu faydasının yanı sıra küçük yaşta çocukların da sosyal dünyaları reklamlar üzerinde algılanmasını sağlar. Bu sebeple reklamların doğruluğu ve niteliği çok önemlidir. Reklamların bu faydalarının aksine zararlı kısmı çocuklar ve aileleri için daha önemlidir. Kısa süreli, renkli ve müzikli olan reklamların, reklamda yer alan kişi ve çocukların etkilenmesine ve tanıtımı yapılan ürünlerin yanlış öğretilmesine de neden olabilir. Sıklıkla da çocukları yanlış yönlendiren reklamcıların çocukların masum zihinlerini yanılttıkları görülmektedir. Bu bakımdan tüketim ve oyuncak ilişkisinde reklamların çocuklar üzerinde önemli etkisi vardır.

1980 sonrası çocukları için televizyon sadece tüketimi tetiklemekle kalmaz ayrıca size yeni bir yaşam modeli sunmaktadır. Televizyonda daha uzun süre vakit geçiren çocuklar sokaklarda zaman geçirmeyi arkadaşlarla oyun oynamaktan vazgeçerek kendine bireysel bir yaşam sunma eğilimine girmiştir. Bunun adımları 1980’ler ile atılmaya başlanmıştır. Tecavüz, gasp, terör, uyuşturucu, şiddet gibi kavramların da Televizyonda görülmesi ile çocukların içine kapanık olmalarına neden olmaktadır. Postman bu sebeplerden dolayı Modern hayat ile birlikte çocukluğun yok olduğunu iddia etmektedir (Postman, 1995, s.168).

Televizyon ile birlikte yeni bir çocukluk imajı doğmuş ve buna göre de dönemin iktisadi düşünürleri çocuklara uygun olarak çocuk oyuncakları icat etmişlerdir. Çocukların sokaklardan alınarak evlere hapsedilmesinin başlangıcını oluşturan ve Türkiye pazarına 1980’li yıllarda “Evinize koşun Atari’yle coşun” sloganıyla giren Ataridir (**Şekil 10**)(Cürgen, 2001, s.21).

Şekil 10: Kara Kutu adıyla bilinen ilk atari

Bocock modern dönemde insan alışkanlıkları ile ilgili gelişmiş toplumlar ile gelişmemiş toplumlarda farklılıklar olduğunu söylemektedir. Özellikle tüketim konusunda insanların yaşamlarını sürdürmek için değil de aynı zamanda tüketim mallarını almaya güçleri yetsin diye çalışmakta olduklarını söylemiştir (Bocock, Tüketim, s. 57). Bu tespit ülkemiz için 1980 sonrası için tarife büyük bir benzerlik göstermektedir. Medya ve televizyonun da etkisi ile alışveriş yapılması ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla değil de iyi bir izlenim vermek ve itibar kazanmak için de yapılır olmaya başladı. Bu noktada 1970’li yıllara nazaran ekonomik olarak daha iyi konumlara gelen aileler bu geline iyi noktayı dışarıya aktarmakta ve çocuğu ile göstermekte tereddüt etmemeye başladılar. Ailelerin ekonomik seviyelerini çocuklarına aldıkları oyuncaklardan anlaşılmaya başlanmış ve oyuncak bir tüketim malzemesi haline dönüşmüştür. Cihan Demirci 70’lerde Çocuk Olmak kitabında bu durumu “Sanırım o yıllarda varlıklı olanlar bile varlıklarını şimdikiler gibi bizlere öyle hemen her an göstermezlerdi” (Demirci,

2018, s.140) diyerek aslında 80'deki sosyolojik kırılmanın da boyutlarını bize işaret etmiştir.

Reklamların etkisi ile tüketim teşvik edilerek tüketen çocuk imajı ortaya çıkmıştır. Dünyanın bir yanında yoksulluk ve açlıkla mücadele eden çocuklar varken diğer taraftan tüketim döngüsüne zorla sokulan çocuklar yer almaktadır. Bir sonraki başlıkta ele alacağımız bu konu ile ilgili olarak reklamların büyük etkisi bulunmaktadır. 2015 yılında yapılan araştırmaya göre çocukların izledikleri reklamların %58.2'si reklamları inandırıcı buldukları, bu oranında %91.5'i reklamını izledikleri ürünü satın almak istedikleri saptanmıştır (Dal, 2015: 383). Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere çocukların izledikleri reklamlar tüketimlerini arttırmakta ve tercihlerini etkilemektedir.

Bu yöntemi uygulayarak tüketiminin arttıracak en uygun hedef kitle yine çocuklardır. Aşağıda görülen aslında bir kola markasının bir promosyon reklamıdır. Bu markanın kolalarından belli sayının üzerinde alınması halinde Coca Colalı Barbie (**Şekil 11**) sizin oluyor. Burada hem tüketim teşviki hem reklamların etkileyciliği hem de meta kullanımı söz konusudur. Paketin ambalajında “müthiş birliktelik” anlamına gelen sloganda kullanılmıştır. Tüketim kültürü bu şekilde çocuk oyuncaklarını kullanarak çocukların tercihlerini dolayısıyla aileleri de etkilemektedir.

Şekil 11: Coca Cola Barbie Bebek

Modernizm tüm toplumları iyi yaşama sloganıyla tüketime odaklandırmış durumdadır. Tüketim ve tüketimin teşviki metalaşmanın ve endüstriyel yönetimlerin büsbütün etkisi ve kontrolü altındadır. Modern hayatta iyi yaşama ulaşmanın ancak fazla tüketimle mümkün olacağı sunulmaktadır. Yukarıda verilen örnekte görüleceği gibi çocuklar oyuncaklar aracılığıyla bu düzene yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye 1980 sonrasında atılan adımlar ve izlenen ekonomik programlar neticesinde bu tür kültür metalaşmasına maruz bırakılmıştır.

Sanayileşme ve üretimin artması ile birlikte arz edilenin talep edileni geçmiştir. Bu da 20.yüzyılın başlarında modern devletleri Pazar arayışına sürüklemiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte artık Pazar arayışlarının son bulması ile dünya genelinde büyük alışveriş merkezleri açılmıştır. Bu büyük yapılarda tüketiciler istedikleri ürünler hatta istemedikleri ürünleri satın alabiliyorlardı. Dünyada bu sistemin kurulmasını müteakip Türkiye de ilk alışveriş 1988 yılında İstanbul

Ataköy'de Galleria adı altında açmıştır. Tüketim kültürünün en önemli simgesi olan Alışveriş Merkezleri (AVM) Türkiye 1980 sonrası tam küreselleşme ile birlikte gelmiştir. Bu AVM'de çocuklar için de oyun ve oyuncak merkezi de bulunmaktadır. Çocukların tüketim kültürü ile tanışmaları ve tüketim sistemine adaptasyonları AVM'ler aracılığıyla yine 1980 sonrasında başlamıştır.

3.4. METALAŞMANIN SONUCU: OYUNCAK MÜZELERİ

Sanat, bilim, tarih ve kültürel olayların sergilenmesinde müzeler, insanlık tarihine ışık tutmaktadır. Günümüzden binlerce yıl önce yaşayan insanların hayatları ile ilgili bilgileri biz müzeler aracılığıyla öğrenmekteyiz. Bu bakımdan müzeler insanların hafıza depolarıdır. Bu yönüyle müzeler, bir toplumun kültürünü, insanları yaşayış biçimlerini, ekonomisini ve yaşanan önemli olayları bize sunan önemli ve değerli alanlardır. Keleş'e göre "Müze, kültürel değer taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü türlü biçimlerde korumak, incelemek, değerlendirmek, sergilemek amacıyla toplum yararına sürekli yönetilen kurumdur" (Keleş, 2003:6).

Müzeler geçmişle bugünün bağına kuran köprülerdir. Müze gezmek isteyenler gittikleri müzelerde insanların geçmiş yaşamışlıkları ile ilgili kendilerince izler görmekte ve bilgilenmektedirler. Yani müzelerin hem sanatsal yönden hem de tarihi yönden insanlığa büyük katkıları bulunmaktadır. "Çoğu duyarlı ve bu konuda doğru karar verebilen insanlar, müzeleri, farklılıklar içerisinde bir arada yaşamayı öğrenmeyi, barış ve insanlığın gelişimi için bir gereksinim olarak düşünmektedir (Lohman, 2006: 16)." Bu sebeple müzelerin gelişimi insanlığın da gelişimi olarak düşünülebilir.

Müzelerin geçmiş ile bağlantı kurmaları gelecek neslin öğrenmesi açısından olumlu birer kurumlardır. Müzeler aracılığıyla en kalıcı öğrenme yöntemlerden birisi olan görsel öğrenme metodu da ön planda olur ve kalıcılık da artar. Müze yöntemi ile öğrenmenin ne kadar önemli olduğuna dair yapılan bir araştırmaya göre Stocholm Kent Müzesi tarafından gerçekleştirilen bir eğitim projesi sonucunda, bir müzenin insanlara geçmiş tarihlerini yaşattığı ve atalarının yaşam tarzlarına yönelik empatiyi arttırdığı saptanmıştır. Benzer bir örnek Blockmaker

(müze) evinde yaşanmıştır. Buna göre gençler 1917 yılının yaşam tarzını yaparak-yaşayarak, canlandırarak öğrenmişler; birkaç saat içerisinde tarihsel dönemin bütün özelliklerini oluşturarak eski kuşağın düşünme tarzlarını kavramışlardır (Siedel ve Hudson, 1999: 31). Bu sosyal deneyden de anlaşılacağı üzere müzeler aracılığıyla öğretilen bilgiler çok daha çabuk aktarılabilir ve çok daha kalıcı olabilir.

Yaklaşık 100 yılın üzerinde olan müzecilik tarihimizde, son yıllarda ortaya çıkan ancak gördüğü ilgi bakımından oldukça önemli olan bir müze türü var ki adından sıkça söz ettirmektedir. Bu tür oyuncak müzeciliğidir. İnsanlık tarihi boyunca insanların en yakınında olan oyuncakların sergilendiği oyuncak müzeleri, geçmiş ile bugün arasında bağ kurarak kültürel değerlerin en doğru şekilde gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Bu sebeple ülkemizde de son yıllarda oyuncak müzeleri kurulmakta ve büyük ilgi görmektedir (Karadeniz, Atar, 2017, 488-490).

Oyuncak müzeleri tezimize konu olan oyuncakların metalaşarak raflara kaldırılmasının görüntüsüdür. Oyuncaklar çocukların oynayıp zaman geçirdikleri, onlara dokunarak hayal dünyalarında yaşattıkları en yakın arkadaşları konumunda yer alırken son zamanlarda müzelerde sergilenmesi söz konusu olmuştur.

Ülkemizde ilk oyuncak müzesi **(Şekil 12)** 1990 yılında Ankara Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr Bekir Onur'un katkılarıyla Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Müzenin amacı şu şekilde ifade edilmiştir: "Müzenin amacı, Türkiye'de hızlı değişim süreci içinde kaybolma tehdidi altındaki oyuncakları korumaktır. Bu amaç bağlamında müze oyuncak aracılığıyla, sanayi tarihi, kültür tarihi, eğitim tarihi ve çocukluk tarihi konularında yapılan araştırmalara destek vermektedir."¹⁶ Diğer taraftan müzenin amacının "hızlı değişim" ifadesine de yer verildiği dikkate alındığında oyuncak değişimi ile çocukluk değişimi arasında bir ilişki olduğu da anlaşılmaktadır. Çocuk ile özdeşleşen oyuncaklar, çocukluk

¹⁶ Çocuk kültürünün araştırılması için kurulan bu müze, oyuncak ile kültür arasında kurulan ilişkinin de önemini bir kez daha bizlere göstermektedir. <http://cokaum.ankara.edu.tr/oyuncak-muzesi/> e.t. 07.07.2019

döneminde sergilenen oyuncaklar oynayan şimdi ise yetişkin olanlar için birer nostalji, şimdinin çocukları içinse geçmiş ile kurulan bir bağıdır. Bu sebeple oyuncak müzeleri geniş bir insan kitlesine hitap etmeyi başarmıştır.

Şekil 12: Ankara Oyuncak Müzesinden bir görünüm

Bekir Onur Oyuncaklı Dünya kitabının ön sözünde müzesine oyuncak koymayan hiçbir ülke olmadığını söyler. Kültürel ve tarihi değerler oyuncakların şekillenmesini sağlarlar. Bazen bebeğin kıyafetinin rengini belirler, bazen de bilyenin hangi maddeden yapılacağını. Bu bakımdan oyuncaklar insanların yanı başında olup onları izleyen gizli şahitlerdir. Yine Onur oyuncakların arkeoloji müzeleri yerine kendine ait kültürel müzelerinin olması gerektiğinden (Onur, 2002:12- 13) yola çıkarak oyuncak müzeciliğinin kurulmasında önemli çabalar harcamıştır. Daha sonra ise Ankara’da oyuncak müzesinin kurulmasını sağlamıştır.

1980 sonrası modernleşmesini ele aldığımız bu çalışmada, 1980 yılında yaşanan ekonomik model değişim sonucunda toplumsal yapının değiştirdiği, daha sonra ise çocuk oyuncaklarının değiştirdiği ifade edildi. Oyuncakların 1980 sonrası değişerek ekonomik bir nesne haline dönüştüğü ve sonucunda çocukların sadece tüketim için oyuncaklar talep etmeye başlamıştır. İşte bu tespiti paralel olarak da oyuncak müzeciliği ülkemizde 20-30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Öncesinde ise böyle bir eksiklik belki de fark edilmemiş olma ihtimali bulunmakla birlikte 1980 sonrasında yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümün neticesi olduğunu söylemek pek de yanlış sayılmaz. Onur, “Neden Oyuncak Müzesi?” sorusunu

kendisine sorarken Őu hususa deęinmektedir: “oyuncak műzeleri kűltűr tarihimizin fotoęraflarını bize verebilir.” (Onur, 2002:14). Toplumsal açıdan yaŐananların izahında oyuncaęın oluŐturulma Őekli ipuçları saęlayabilir. Sadece geçmiŐten bilgi alınması oyuncak műzelerinin kurulması için tek sebep deęildir. Kűltűrel imgeler ve manalar taŐıyan oyuncakların korunması için de oyuncak műzeleri kurulmuŐtur. Őrneęin İsveç’teki Kuzey Halkların Műzesi’nin kurulmasında amaç budur. Őzellikle 19.yűzyıldaki sanayileŐmenin hızlanması, geçmiŐ yaŐam biçimlerini ve nesneleri tehdit ederek yaŐam simgelerini yok etmiŐtir. Bu durumun Őnűne geçmek için 1873 yılında kurulmuŐtur (Onur, 16). Bu gerekçeden yola çıkarak ilk oyuncak műzesinin kurulduęu yıl 1990 yılında sanayileŐmenin geçmiŐi yok ettięi, eski oyuncakları yitirdięi fark edilmiŐ veya endiŐe duyulmuŐtur. Bu sebeple oyuncak műzesi kurulmuŐtur. Yani 1980 sonrasında oyuncaęın sanayileŐmesi oyuncakları metalaŐmıŐ ve çocuklar için sıradanlaŐmıŐtır.

Oyuncak műzecilięinin űlkemizde en Őnemli temsilcisi konumunda bulunan Sunay Akın ise oyuncak műzelerinin sayı olarak artmasına ve toplumda bu konuda farkındalıęının artmasını saęlamıŐtır. Akın ise vermiŐ olduęu bir rűportajda dűnya tarihinin daha eęlenceli Őęretilmesi amacıyla oyuncak műzeleri kurulmasını istedięini ve destekledięini ifade etmiŐtir. Kendisinin űzerinde durduęu oyuncaęı dűnya ile deęerlendirmesi yani oyuncaęın evrensellięini vurgulamıŐ, ikinci olarak ise Őęrenme metodu olarak yorumlamıŐtır. Ayrıca, Akın oyuncak műzelerini modernizm ile műcadele olarak deęerlendirmekte ve “Oyuncaklara kıymayın efendiler” diye haykırdıęı husus aslında bu noktadadır; hem (eski, geleneksel, yűresel, otantik) oyuncaklar kırılmakta hem de çocuklara kıyılmakta. Bu da çoęu zaman, Őyle gűzler Őnűnde, kabaca deęil ince, mahir biçimde, en ileri teknolojik aletlerle (TV, video, internet, bilgisayar gibi) yapılmaktadır (Akın, 2004,84).

Oyuncak műzelerinin modernizm ile műcadelesi çok Őnemlidir. Ancak Tűrkiye Őzelinde deęerlendirilecek olursa oyuncakların çocukları kűltűrel deęerlerden uzaklaŐtırması yine 1980 ve sonrasında yaŐanmıŐtır. Yoksa oyuncak műzeleri 19.yűzyılın ortalarından itibaren kurulmaya baŐlanmıŐtır. űnkű o coęrafyada sanayileŐme ve kapitalistleŐme bu dűnemde baŐlamıŐ ve geleneksel olanı yok

etme sürecine girişmiştir. Ülkemizde ise her ne kadar 1980 öncesinde de ekonomik açıdan küresel piyasada yer alma istediğinde ve girişiminde bulunulmuş olsa da tam kapitalistleşme ve küresel piyasa içinde yer alma 1980 sonrasında yaşanmıştır. Bu noktada yine bu dönemde uygulanan ekonomik model ve bu sayede ülkemize giriş yapan oyuncakların büyük bir etkisi olmuştur.

Oyuncak müzelerinin son dönemde bu kadar yaygın olarak açılmasında Nostalji kültür ile arasında bir ilişki bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Nostalji kavramının tam bir tanımı olmamakla birlikte iki ana unsuru “geçmişe ait olması” ve “özlem duygusu”dur. Yeoh ve Kong nostaljinin geçmiş ile ilişkisini ortaya koyarken nostaljinin üç unsuru olması gerektiğini ifade etmiştir:

Birincisi, seküler ve doğrusal zamana sahip toplumlar, nostalji sendromuna daha yatkın durumdadır. İkincisi, nostaljik duruş, şimdiki zamanın eksikliğinin bir miktar anlaşılmasını gerektirmektedir. Üçüncüsü, nostalji, sosyal değişimin bir yaşam süresi zarfında tespit edilebilecek kadar hızlı olması durumunda muhtemeldir; aynı zamanda, eskisinin nasıl olduğunu hatırlatmak için geçmişe ait kanıtlar (eserler, görüntüler ve metinler) bulunmalıdır (Yeoh ve Kong, 1996).

Aslında oyuncaklar eskimez, sadece bazılarımız için nostaljik bir hal alır. Zaman zaman da insanların bu oyuncakları görmek istemeleri ve anılarını canlandırmak istemeleri de söz konusudur. Oyuncakların müzelerde bu şekilde seyri de sosyal değişimin ne kadar hızlı yaşandığına dair hayretlerin fark edilmesine yol açtığı için insanlar tarafından talep görmektedir.

İlk oyuncak müzesinin kuruluş tarihi olan 20 Nisan 1990 tarihinde ülkemiz henüz yeni küresel ekonomisinin etkisine girmiştir. Geleneksel oyuncaklar da kendisini modern oyuncaklara bırakmış ve bu durum fark edilmiştir. Geleneğin yok oluşunun önüne engel olmak için kurulan oyuncak müzesi şu son 4-5 yılda ilgi görmüştür. Nedeni de modern oyuncakların geleneksel oyuncakları öldürdüğüünün şu an fark edilmiş olmasında yatmaktadır. Modernizm, çocuğu sadece tüketici konumda görerek onu kültürel açıdan beslemeyi amaç edinmemiştir (Sormaz, Yüksel, 2012: 988-999).

Diğer taraftan oyuncakların müzelerde sergilenmesi, çocukların onlara dokunamamaları da ayrı bir problem teşkil etmektedir. Oyuncakların ana amacı

çocukların onlarla oynaması ve onlardan keyif alması değil midir? Bu bakımdan oyuncakların vitrinlerde öylece çocuklardan soyutlanarak durması da verilmek istenen amaca hizmet etmemektedir. Bu tür oyuncak müzelerinde amaç sadece geçmişle bağ kurmak olarak görünmekte, o da eğer oyuncak müzelerinde yer alan oyuncakların bilgilendirmelerin iyi yapılması veya oyuncakların tek tek anlatılmasına bağlıdır. Bu da fiiliyatta ne kadar uygulanma şansı bulur gerçekten tartışma konusu olur.

SONUÇ

Oyuncaklar tarihinin, insanlık tarihine denk olduğu kabul edilmektedir. İnsanların mağarada yaşadığı dönemlerde dahi anneler, hayvan kabuklarından veya taşlardan çeşitli şekillerde oyuncaklar yaparak çocuklarının eğlenmelerini sağlamaya çalışmışlardır. İşte bu basit araçlar, arkeolojik kazılardan yola çıkılarak ilk oyuncaklar olarak kabul edilmektedir. Oyunağın insanlık tarihine denk olduğunu fark eden Huizinga oyunun kültürden daha önce var olduğunu ve her şeyin başlangıcını oyun temelli olduğunu iddia ederek homo ludens (oyuncu insan) kavramını ortaya koymuştur. Huizinga'ya göre tarih boyunca hayatın her alanında oyun vardır ve O, oyunun kültürü oluşturan önemli bir değer olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Bu bilgiden yola çıkılarak oyuncakların tarihine bakılacak olursa arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular ilk oyuncakların MÖ 6000-3000 yıllarına ait olduklarını işaret etmektedir. Örneğin küçük âşık kemikleri ile oynandığı, bir takım hayvan figürlerinin işlendiği vazo ve tabakların çocuklara yetişkinler tarafından sunulduğu ileri sürülmektedir. MÖ 3000-500 tarihlerine denk gelen ve insanlık boyunca ilk bilinen oyuncakların Mısırlılara ait olduğu kabul edilir. Tahta at ile topaç ilk oyuncaklar olarak oyuncakların atasını oluşturmaktadır. Çingirak da yine bu dönem aralığında ilk örneklerine rastlanmaktadır. Topraktan yapılmış bebeklerin de ilk örnekleri görülmekle birlikte çok uzun bir süreci kapsayan bu dönemde, minyatür figürler olarak görülen bu bebeklerin dini semboller olarak kullanılmış olması da kuvvetli ihtimal olduğundan oyuncak kategorisine alınmamıştır. Topaç, yoyo, düdük gibi oyuncakların ilk örnekleri ise milattan sonraya aittir.

İlk çağ boyunca oyuncak arabalar, figürler ve bebekler gerçek manada oyuncak olarak kabul edilecek özellik ve büyüklüktedir. Roma döneminde gladyatör şeklinde topraktan yapılmış asker de oyuncak olarak ilk defa karşımıza çıkmıştır. Farklı kültür ve kıyafetlerdeki bez bebekler ise dünyanın hemen hemen her yerinde görülmesi mümkündür. Bu oyuncak çeşitliği yaklaşık 1500 yıl kadar sürmüştür. Ancak 16.yüzyıl ile birlikte oyuncakların değişimi başlamıştır. 1600-

1800'lü yıllar özellikle Avrupa'da süs evlerin yapıldığı, cam bilyelerin çocukların yanlarında taşıdığı oyuncaklar görülmeye başlandığı yıllar olmuştur. Bu dönemde biraz daha estetik ürünlerin hazırlandığı, arabalar, bebeklerin şekillendiği yıllardır. Karton oyunlar, harita yap-bozlar da bu dönemde çocukların ellerindedir. 1800'lü yıllar ise artık oyuncakların seri üretime girdiği dönem olmuştur. Bu yıllarda Almanya'nın ürün çeşitliliği ve oyuncak sanayisine verdiği önemin izlerini görmekteyiz. Bu dönemde el kuklaları, 1823 yılında tekerlekli paten, 1862 yılında yürüyen bebek, kurmalı tren setleri imal edilmiştir. Müzikli oyuncaklar da yine bu dönemin sonunda yapılmaya başlanmıştır. 1885'te cam, oyuncak bebek gözü olarak kullanıldı. 1890'da açılıp kapanan gözler imal edildi. 1893'te konuşan bebek imal edilmiştir.

20.yüzyıl ile birlikte oyuncaklara elektrikli motor takılmaya başlanmıştır. Bir güç kaynağı olan piller oyuncak ile kullanılmaya başlanmıştır. 1920'li yıllarda Micky Mouse karakterini oluşturan Walt Disney, daha sonra oyuncak piyasasına birçok oyuncak kazandırmıştır. Elektrikli trenler, kumandalı oyuncaklar özellikle Amerika genelinde çocuklarla buluşmuştur. 1932 yılında Lego firması Ole Kirk Christiansen tarafından kurulan bir şirket olup çocukların sıklıkla kullandığı oyuncaklar arasında yer almıştır. 1941 yılında Monopoly al-sat, kazan-kaybet usulünü ortaya koyduğu, başarmanın önemli olduğunu işaret eden oyuncağı ile oyuncak piyasasına giriş yapmıştır. Oyuncak tarihinde belki de en ses getiren ve dünyanın hemen hemen her yerinde görülen oyuncak olan Barbie Bebek, 1959 yılında satışa çıkarılmıştır. "çağdaş, özgür, kendine güvenen" oyuncak bebek imgesiyle Barbie kız çocuklarına örnek olma amacıyla üretilmiş ve daha sonra önemli bir karakter olarak çocuklar ile ilgili bütün ürünlerde kullanılmıştır (Onur, 2002).

Bu tarihten sonra artık oyuncaklardan ziyade oyuncak karakterleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Spiderman, Hello Kitty, Star Wars, Transformers gibi oyuncak karakterleri çocuklar için sadece bir oyuncak olmayıp birer imaj ve hedef olmuştur. Diğer taraftan bu karakterlerin yer aldığı ürünler daha da önemli hale gelerek satışları arttırıcı unsur haline dönüşmüştür. Örneğin Türkiye'ye 1983 yılında gösterilen He-man karakteri gücün simgesi haline gelmiş ve erkek

çocuklar için güç imajı olarak çocuklara sunulmuştur. 1990'lı yıllar ile birlikte televizyon ve bilgisayar oyunları ön plana çıkmıştır. Pokemon karakteri bu dönemde önemli bir noktadadır. Milenyum ile birlikte bilgisayar ve playstation oyunları çocuklar için önemli olmuştur.

İşte bu şekilde oyuncakların tarihi ile insanlık tarihi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik değişim oyuncakları etkilemekte, kültürel ve yerel değerler oyuncakların türünü ve şeklini değiştirmektedir. Bu oyuncaklarla oynayan çocuklar da farklı çocukluklar yaşamaktadır. Bu nedenle çocukluk toplumdan topluma değiştiğinden çocukluk sosyolojik bir kavramdır.

Çocuk ve oyuncak ilişkisinde var olan çocukluk, toplumsal değer yargıları neticesinde oluşan toplumsal bir kavramdır. “Çocukluk, sadece biyolojik bir bütün olmanın ötesine geçerek, toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik güçlerle şekillenen toplumsal ve tarihsel bir yaratı olarak karşımıza çıkmaktadır” (Şener, 2007: 22-23). Bu sebeple çocuk, çocukluk ve oyuncak hakkında sosyolojik bir değerlendirme yapmak ve dönemlere göre değişimleri incelemek için bu kavramların ele alınması gerekmektedir.

Çocukluk anlayışı ile oyuncak arasında modern öncesi ile modern sonrası olmak üzere iki farklı durum bulunmaktadır. İlki, geleneksel anlamda çocukluk olan anlayışta, modern öncesi dönemde çocuğun toplumsal yeri ele alınmaktadır. Bu durumda çocuk toplumsal olarak ihmal edilen ve önemsenmeyen bir konumda yer almaktadır. Çocukların yaşam süresinin kısalığı, bir takım dini inanışlar ve çocukların yaşadığı hastalıklar gibi sebeplerle çocuklar dışlanmış ve yetişkinlerden ayrı bir çocukluk anlayışına sahip olmamışlardır. Batı'da özellikle Hristiyan inancına göre çocukların lanetli sayılmaları çocukların yüzyıllarca hor görülmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde var olan çocukluk anlayışı ile paralel olarak özellikli oyuncaklardan bahsetmek de mümkün değildir. Çocuklar için oluşturulan veya tasarlanan oyuncak belli bir ekonomik düzey gerekmez tüm çocuklar için eş özelliktedir. Basit taş, kamış, toprak, ahşap, demir gibi malzemeler kullanılarak hazırlanan oyuncaklar çocukların gündelik hayatında gördükleri nesnelerin birer minyon hali olduklarını söyleyebiliriz.

Modern döneme gelinecek olursa, modern çocukluk anlayışının ortaya çıkmasında Jean Jacques Rousseau'nun çocuk yetiştirilmesi üzerinde yazmış olduğu Emile kitabının büyük bir önemi vardır. Bu kitap ile birlikte çocukların lanetli olmadıkları, çocukların doğuştan masum olarak dünyaya geldikleri ve bu çocukların yetiştirilmesinde ailenin olduğu kadar toplumun da görevi olduğu fikri yerleşmiştir. Doğal eğitimin ön plana çıkarıldığı, çocukların da birer birey olarak kabul görmeleri gerektiği vurgulanmıştır. İşte bu dönem ile birlikte modern çocukluk imgesi ile birlikte modern oyuncaklardan bahsedebiliriz. Modern çocukluk imgesi aynı zamanda rasyonel bir yöntem ile çocuklara yaklaşmaktadır. Bu dönemde yeni bir toplumsal sınıf olan burjuvanın ortaya çıkması ile modern çocukluk anlayışının doğması arasında sıkı bir ilişki vardır.

17.ve 18. yüzyıl oyuncakları, yarı sanayi üretimi yarı el emeği olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde çocuğun sosyolojik açıdan bir birey olarak kabul edilmesiyle çocuklara özel oyuncakların yapılması arasında pozitif bir ilişki vardır. Porselen ve bez bebekler, basit kurmalı oyuncaklar bu dönemin oyuncakları arasında yer almaktadır. Oyunağın seri üretimine yani oyunağın endüstriyel bir ürün olarak kabul edilmesi, 19.yüzyılın ikinci yarısı ile özellikle Almanya'da başlayacaktır. Özellikle batıda yaşanan üretim araçlarının değişimi ve sanayi devriminin yaşanması oyuncakların da türünü değiştirmiştir. Yaşanan sosyolojik ve ekonomik dönüşümden çocuklar da nasiplerini bu şekilde almışlardır.

Yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler çocukluk algısını değiştirerek çocuklara yönelik bakış açısını da değiştirmiştir. Yeni bir toplumsal sınıf olan burjuvazi ile birlikte çocukların yetiştirilmesi önem kazanmıştır. Bu durum aynı zamanda milliyetçilik algısı ile birlikte çocukların yetiştirilmesi devletin ve milletin en önemli görevi haline gelmeye başlamıştır. Bir takım sosyal araçlarla çocukların eğitimi, toplumsal değerlerin öğretilmesi amaçlanmıştır. İşte bunlardan en önemlisi 19. yüzyılda seri üretime başlayan ve 20. yüzyılda birer ideolojik araç ve tüketim metası haline dönüşen oyuncaklar olmuştur. Yoksa oyuncakların insanlık tarihi kadar eski olduğundan bahsetmiştik ancak yeni modern çocukluk imgesi ve yeni çocuk sosyolojisi anlayışında oyuncak birer ideolojik araçlara dönüşmüştür. Oyuncaklar masumiyetini kaybederek kapitalist düzen içinde bir üretim

ekonomisine dönüşmüş ve çocukların kolayca tüketip harcadığı bir ekonomik araç olmuştur. Günümüzde oyuncak denilince akla, sanayi devriminde oyuncağın seri üretimine başlayan Almanya'nın gelmesi bu durumun izahı olarak kabul edilebilir.

Sanayi devrimi ile başlayan seri üretim, ulaşım imkânlarının artması ile birlikte, ülkeler arası mal transferinin hızlanması beraberinde küreselleşme kavramını ortaya çıkarmış ve bu sayede çocuk kültürü de değişimi yaşamıştır. Artık çocuklar modern oyuncaklar aracılığıyla yerel değerlerden uzaklaşarak küresel güçlerin eline geçmiştir. “Günümüzün çocukluk yaşamı üç farklı görünümle sürdürülmektedir. Bunlardan ilki; çocukların birer tüketiciye ya da küresel sermayenin kurbanlarına dönüşmeleri, ikincisi; ideolojileri ve bilgiyi iletilmek istenilen doğrultuda birer uygulayıcı/yorumlayıcıya dönüşmeleri, sonuncusu ise, küreselleşmenin katılımcı aktörleri haline gelmeleridir” (Hablemitoğlu, 2009: 20). Böylece kapitalist düzenin elinde şekillenen çocuklar medya araçları ile de marka tutkunu, gösteriş meraklısı, mutsuz ama bir o kadar da değer yargılarından uzak çocuklar yetişme eğiliminde olmuşlardır. Oyuncak konusu da bu nokta da benzerlik göstermektedir. Yaratıcılık öğelerinin baskın olduğu geleneksel oyuncaklar yerine küresel sermayenin elinde bulunan modern oyuncaklar, birkaç şirket tarafından üretilerek çocuklara hazır olarak sunulmaktadır. Hem oyuncakların ekonomik bir güç gerektirmesi hem de yaratılan karakterlerin oyuncak dışında sinema, film, bilgisayar oyunu gibi diğer alanlara da bu karakterlerin kullanılması ile çocukların tüketim sürecine daha da dâhil edildiği görülmektedir. Her şeyin tüketime eklemlendiği bir süreçte, çocuklar artık, “tatminsizlik” duygusunu daha çok yaşamakta ve çocuk kültüründe “bireyselleşme” ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden, modern dönemlere özgü üretici ‘yurttaş-çocuk’, yerini ‘tüketici küresel-çocuk’a bırakmak üzeredir (Williams, 2012, İnal, 2007: 91).

Kapitalist düzen içinde ihtiyaçların belirlenmesi önemli bir konudur. İhtiyacın belirlenmesi ile birlikte insanlar kendilerine uygun ürünü satın alırlar. Bu noktada tüketim ekonomisinde ikili üretimle birlikte çocuk ve oyuncağın metalaşması söz konusudur. Marxist bir anlayışla metalaşmaya konu olan oyuncak, çocuğun

masum duygularını sömürerek kapital düzene hizmet etmektedir. Postman'ın "Çocukluğun Yokluğu" kavramsallaştırmasının tam olarak bu duruma işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Çocuk(luk) ve oyuncak ile ilgili olarak ülkemizde yaşananlara bakılınca; dünyada yaşanan sanayi devrimi ve modern düşünce bizde de benzerlik göstermektedir. Modern anlamda çocuğun siyasal bir özne olarak kabul edilmesi Tanzimat ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde çocuklara özel ilk defa 1869 yılında *Mümeyyiz* adında bir dergi çıkarılmıştır. Bu dönemden sonra Osmanlı'nın son dönemine kadar çocuk dergiciliği kendisine yer bulmuştur. Cumhuriyet ile birlikte milliyetçi çocuğun inşası önemli bir amaç haline dönmüştür. Bu milliyetçi bakış açısı, yeni kurulan Milli devletin de adımlarının sağlam temellere dayanması sebebiyledir. Sağlıklı bireyler olunması, spor, sanat gibi hedefler çocuklara öğretilmeye çalışılırken diğer taraftan çocukların ekonomik açıdan her konuda tutumlu ve tasarruflu olunması istenmiştir. Bu durum uzun yıllar devam ederek 1980 yılına kadar gelinmiştir. Ancak bu tarihten sonra neo-liberal politikaların da gereği olarak çocukların tüketim döngüsünde yer almaları sağlanmıştır.

1980 sonrası Türkiye'de neo-liberal politikalar ve küreselleşmenin karşılıklı etkileşimleri sonucu, çocuğa bakış açısı değişmiş ve çocuklar birer tüketici konumuna gelmiştir. Şirketler ve reklamlar aracılığıyla çocukların oynayacağı oyuncaklar belirlenmiş ve kapitalist ekonomik düzende çocuk olması beklenen konuma yerleştirilmiştir. Her şeyin tüketim endeksli bir bakış açısı ile değerlendirildiği, bireysel ve çıkar odaklı çocukların yetiştiği gözlenmiştir. Günümüzde tüketim metası ve mutluluk arasında oluşan negatif ilişki çocuklar için ciddi tehdit boyutlarına ulaşmıştır.

1980 ile 1970'ler Türkiye'sinde yaşayan çocuklar karşılaştırıldığında çocukların sokaklardan alınarak evlere sokulması, ilk fark olarak dikkate alınacaktır. Sokaklarda oynanan oyunlar kalmamış, bütün çocuklar evlerine bir başlarına hapsolmuşlardır. Bu durumda da çocuklar gittikçe yalnızlaşmış ve yalnızlıklarına çare olarak ebeveynler oyuncaklar alarak bir nebze de olsa üzerlerindeki sorumluluk duygusunu azaltma yoluna başvurmuşlardır. Bu durumun farkında olan oyuncak şirketleri de toplumsal olarak bu boşluğu değerlendirip çocukları da

kullanarak kendilerine çıkar elde etme yoluna gitmişlerdir. Artık çocuklara alınan oyuncaklar çocukları mutlu etmeksizin sadece tüketim alışkanlığı kazandırmak amacıyla yapılmaya başlanmıştır.

Modern oyuncaklar artık belli ideolojiler yüklüdür. Barbie, Spiderman, Batman, Ninja Kaplumbağalar, He-Man¹⁷ gibi küresel karakterlerle çocuklara belirli alışkanlıkların kazandırılması amacıyla yapılmaktadır. Örneğin He-Man 1982 yılında Türkiye’de ilk defa dergilerde çizgi film karakteri olarak çocuklarla buluşturuldu ve sonrasında filmler çekilerek, oyuncak figürleri ve kıyafetleri çocuklar için üretildi. He-man “güç bende artık” sözüyle erkeklere sadece güçlü olmanın faziletli olduğunu bir anlamda empoze etmeye çalıştı. Barbie bebek ise 1959 yılında ilk defa üretime başlasa da Türkiye’ye 1980 sonrasında raflarda kendisine yer buldu. Çocuklara Amerikan yaşam tarzının özendirilmesi vurgusunu taşıyan Barbie, makyaj yapan, çok zayıf ve cinselliği çağrıştırması bakımından çocukları etkilemeyi başarmıştır. Belli bir ideolojinin eseri olan ürünler yukarıda da bahsedildiği gibi daha sonra tüketim malzemesi olarak çocuklara sunulacaktır.

Modern oyuncakların toplumsal cinsiyete neden olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçekliktir. Kız çocuklarının oyuncakları feminen bir noktada bebek bakma ile ev aletlerinin minyatür hallerinden öteye gitmemektedir. Daha da vahim olan durum ise erkek çocukların bu oyuncakları oynamaktan uzak durarak oyuncak ile erkeklik karşıtlığı bir anlam yüklemektedir. Erkek çocuklar için oluşturulan oyuncaklar ise şiddet ile güç öğeleri içermektedir. Geleneksel oyuncakların birliktelik duygusu yerine kız ve erkek çocuklarının ayrıştığı ve farklı alanlarda yer bulduğu gözlenmektedir. Oyuncakların rengi, yapısı, amacı toplumsal cinsiyet değer yargılarını tetiklemekte ve küçük yaşlardan itibaren toplumsal rollerin çocuklarca benimsenmeye çalışılması söz konusudur.

Modern dünya düzeni içinde çocukların sokaklardan alınarak evlere sıkıştırıldığı, anne ve babanın iş hayatında birlikte var olduğu bir dönemi yaşayan çocuklar

¹⁷ Temel Reis(Popeye), Miki Fare, Donald Duck, Pembe Panter çizgi film karakterleri belli bir amaç üzerine tasarlanan ve sonrasında çocukların kullandığı kalem, silgi, çanta, ayakkabı elbise gibi hemen hemen her alanda kendilerine yer bulmuşlardır.

ister istemez teknolojin eline düşmektedirler. Bu teknolojik oyun ve oyuncaklar hazır olarak çocuklarının kullanımına popüler kültür olarak sunulmaktadır. Bu durum da çocukların mutsuz olmalarına sebep olmakta, çocukların yaratıcılık özelliğini de ellerinden almaktadır.

1980 sonrasında çocukların ekonomik döngüye dâhil edilerek birer tüketici konuma gelmeleri için reklam ve medya ön plana çıkmaktadır. Eğlence veya eğitim adı altında çocuk kültürünü geniş bir çevrede oluşturmaya çalışan medya, her gün yarattığı yeni bir kahraman ve onun imajını ön plana çıkararak karakter ürünleri ile çocukların akıllarındaki masumiyeti kullanma gayretindedir. Bunun sonucu olarak, günümüzde çocuklar giderek artan bir şekilde tüketici olarak sosyalleşmekte, metalaşma ve nesne haline dönüşmektedir. Bu durum hem ilerisi için ülkemiz ve dünya çocukları için tehlikeli bir durum haline gelmiştir.

Oyuncaklar çocukların en mühim uğraşı ve çocukla anılan ciddi bir araçtır. Bu araçların sağlıklı, amacına uygun, kullanışlı ve çocuk gelişimini destekleyici nitelikte olması şarttır. Ancak oyun kültürü bağlamında küreselleşmenin ekonomik-politik boyutu; oyun ve oyuncakların kurumsallaşmasına, ticarileşmesine, endüstrileşmesine (oyun/oyuncak endüstrisi), sanallaşmasına ve çocuklara özgü oyun ve oyuncakların ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Sunay Akın'ın "Oyuncaklara kıymayın efendiler" diye haykırdığı husus aslında bu noktadadır; hem (eski, geleneksel, yöresel, otantik) oyuncaklar kırılmakta hem de çocuklara kısılmakta. Bu da çoğu zaman, öyle gözler önünde, kabaca değil ince, mahir biçimde, en ileri teknolojik aletlerle (TV, video, internet, bilgisayar gibi) yapılmaktadır (Akın, 2004,84).

Oyuncak ve çocuk birlikte anılan ve birbirini tamamlayan iki kavramdır. Oyuncak küçükler için bir eğitim, gelişim objesi ve zaman geçirmek için en yakın arkadaş ve aslında unutulamayan bir arkadaşdır. Yıllar geçse de anılan veya küçük bir kıvılcım olarak da olsa yetişkinlerin akıllarının ucunda bir yerde saklı kalmaya devam etmektedir. Nostalji olarak da tanımlayabileceğimiz bazı geleneksel oyuncaklar yetişkinlerin anılarını tazelemektedir. Modern dünyanın oyuncakları geleneksel oyuncakları da yok ettiğinden yetişkinlerin bu yöresel, kendi çocuklarına ait değerleri tekrar yaşamak için mazinin anahtarı aramaktadırlar.

Çünkü oyun ve oyuncaklar, sosyo-kültürel ortamların izlerini taşımaktadırlar. Bu sebeple de son dönemlerde oyuncak müzelerinin kurulduğunu görmekteyiz. Oyuncak müzeleri geleneksel ve nostaljik öğeler içerse de aslında oyuncakların metalaştığı ve birer simgesel öğeler olarak rafa kaldırıldığının kanıtı olarak değerlendirebiliriz. Çocukla doğrudan teması gerektiren oyuncakların müze değeri taşıyarak sadece görsel olarak sunulması oyuncakların asıl işlevini yitirdiğini ispatlamaktadır.

Çocukluk imgesi ve oyun-oyuncak-kültür ilişkisinin öneminin fark edilmesi açısından oyuncak müzelerin yaygınlaştırılması çok doğru bir adımdır. Ancak oyuncakların metalaşma sürecinde kendilerini müzelerde yer bulması tartışılması gereken bir konudur. Oyuncak müzelerinin geçmiş ile gelecek arasında bağlar kurarak kültürel aktarımın en sağlıklı şekilde nakledilmesine de yarar sağlayacaktır. Son yıllarda yok olmaya yüz tutmuş oyuncakların kültürel değerler ile birlikte yaşatılması bakımından da çok önemlidir. Ankara, İstanbul, Antalya İzmir ve Gaziantep illerimizde bulunan oyuncak müzeleri küreselleşen oyuncak dünyasından uzaklaşarak kendi kültürümüze adım attığımız alanlardır.

Oyuncak müzeleri ile geçmişimize sahip çıkmak adına yapılan bu adımın devamının gelmesi önemlidir. Ancak oyuncakların müze sessizliğine gömülmesi de sosyolojik açıdan uygun değildir. Çünkü oyuncaklar çocuklar ile özdeşleşmiştir ve dolayısıyla çocuğun bulunduğu yer hareketli ve canlıdır. Bu nedenle oyuncak müzelerinin daha aktif olarak çocukları dâhil etmesi gerekmektedir. “Dokunmayınız” uyarısı yerine “Lütfen Dokun” sloganı ile oyuncak müzelerinin daha işlevsel hale getirilmesinin sağlanması şarttır. Oyuncakların tarihi ve kültürel dokunun en önemli şahitleri olduğunu ve sosyo-ekonomik dönüşümlerin oyuncaklar üzerinden çok net bir şekilde görülebileceğini ifade ettik. Bu sebeple oyuncakların sadece vitrinlerde seyredilmesinin yanı sıra aktif olarak çocukların dokunmalarına ve onlarla oynamalarına imkân tanınmalıdır. Yoksa diğer türlü oyuncaklar arkeoloji müzelerinden farkları kalmaz. Bu sebeple geleneksel oyuncakların yapıldığı ve bunlarla çocukların temas ederek birlikte oynandığı zamanlar ve etkinlikler oluşturulmalıdır. Çocuklarda yaratıcılığı, uyumluluğu ve birlikteliği arttıran geleneksel oyuncakların çocuklarla buluşmasını sağlayarak

onları modern oyuncakların tahakküm altına almalarına engel olunmalıdır. Bu oluşturulmazsa oyuncak müzeleri sadece bir nostaljiden öteye gidemeyecektir.

Çalışmada oyun ve oyuncak kültürünün, toplumda yaşanan olaylar ile paralel değişimler yaşadıklarını, çocuk kültürünün oluşmasında oyun ve oyuncak kavramlarının sosyolojik olarak ele alınarak oyun(cak) tarihi ile kültür arasında kurulan ilişkilerden örnekler verilerek Batı ve Türkiye açısından çocuğun siyasal ve sosyal bakımdan toplumdaki konumlandırılması ele alınmıştır. Tüketim kültürü, kapitalizm, neo-liberal politikalar ve küreselleşme konuları içinde oyuncağın Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında kendisine nasıl yer bulduğu izahı yapılmaya çalışılmıştır. Geleneksel oyun ve oyuncakların yok olduğu, sanal, dijital ve ticari oyunlar ile kültürel değerlerin yok edildiği, insanlar ile yeni nesil arasındaki kültürel bağın kurulması için oyuncak müzelerinin önemli bir noktada yer aldığı ve oyuncak müzelerinin kültürel değerlerin aktarılması ve nostaljinin ön planda olduğu, toplumsal duyarlılığın üst seviyelere çıkarılabileceği konularına değinilmiştir.

Bu çalışmanın akademik açıdan oyuncak ve kültürel değişim sürecinin incelenmesine kapı araladığına inanmaktayım. Oyuncaklar üzerinden savaş, ekonomi, eğitim ve spor tarihi gibi incelemelerin yapılabileceğini düşünüyorum. Akademik alanda daha çok eğitim açısından ele oyuncakların bu çalışma ile birlikte sosyolojik ve siyasi analizlerde de kullanılacağını ön görmekteyim.

Küreselleşme karşıtlığının her ne kadar zor olduğu bir dönem yaşansa da çocuklara tüketici gözüyle bakılması fikrinden vazgeçilmesi için medya organları aracılığıyla mücadele edilmesi şarttır. Çocukluklarını yaşayamadan tüketici konumuna düşen çocukların, gelecek nesiller için telafisi mümkün olmayan sosyolojik sorunlara neden olabileceği göz ardı edilmemelidir. Lütfen! Çocuklara ve oyuncaklara kıymayın!

KAYNAKÇA

- Adorno, W. T. (2007). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gena, İstanbul: İletişim Yayınları
- Ak, D. (2006). *Oyun ve Oyuncak Kavramlarının Tarihsel ve Kültürel Değişimine Endüstriyel Tasarım Açısından Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Akbulut, D. (2009). *Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar*, Milli Folklor Dergisi, Sayı 84, S.182-191.
- Akın, S. (2018). *Hayal Kahramanları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akın S. (2009). *Kırdığımız Oyuncaklar*: İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aksoy İ. (2011). *Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4: 4-8.
- Althusser, L. (1991). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev., Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ambert, A. M. (2001). *The Effect of Children on Parents*. USA: The Haworth Press.
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life*, New York: Vintage Books.
- Arnett, J. J. (1995). *Broad and Narrow Socialization: The Family in the Context of a Cultural Theory*, *Journal of Marriage and the Family*, DEMO, David H., (Ed.by), August, Vol.57, No:3, NCFR (National Council on Family Relations), USA, pp. 617-628.
- Aydın, M. K. (2007). *Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü*, Dönüşüm Sürecinde Türkiye, Edt. Davut Dursun, İstanbul: Alfa Yayınları, s.303-324

Aydın, S. (1999). *Türkiye’de Çocuk Giyimine Genel Bakış*, Cumhuriyet ve Çocuk-II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara: ÇOKAUM Yayınları s. 593-596.

Bali, R. (2015). *Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a – Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Barbaros, R.F. – Kozal, Ö.E. (2017). *Planlamanın Başarısızlığı: Kalınma Miti ve Sanayileşme Düşüşü*, Modernizmin Yansımaları: 80’li Yıllarda Türkiye, Edt: R. F. Barbaros – E.J. Zurcher, İstanbul: Efil Yayınevi, s 105-160.

Barthes, R. (1990). *Çağdaş Söylemler*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*, Çev. H. Deliçaylı - F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Belge, M. (2007). *Batılılaşma: Türkiye ve Rusya*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 43-73.

Berkes N. (2006). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bocock, R. (1997). *Tüketim*, Çev. İmren Kutluk, Ankara: Dost Yayınları.

Bora, T. (2005). *Turgut Özal*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Ed. Bora, Tanıl; Gültekingil, Murat, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 593-600.

Boratav, K. (2004). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Yayınevi.

Boss- Nünning U. (1990). *2000’li Yılların Eşiğinde Türkiye ve Almanya’da Eğitim Politikası*, Eğitimin Anlamı ve Amacı: Bugünün Almanya’sında Çocuk Olmak, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.

Bumin, K. (1983). *Batı’da Devlet Ve Çocuk*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Butler J. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri*. Cogito: Feminizm. s:58. İstanbul: YKY.73-91

Bülbül, B. (2015). *Küreselleşme Ve Türkiye: Özal Dönemi Değişim Paradigmaları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Cemal, H. (2004). *Özal Hikayesi*, Ankara: Bilgi Kitabevi.

Covoney, P. (1967). *The Image of Childhood: The Individual And Society: A Study Of The Theme In English Literature*. Harmondsworth: Penguin.

Çelebi, E. (1969). *Eyüp Oyuncakları*, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, Cilt.2.

Dal, N.E - Dal, V (2015). *Çocukların Tüketici Olarak Sosyalleşme Sürecinde Tv Reklamlarının Ve Ailenin Rolü Hakkında Teorik Bir Çalışma*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 7 Sayı: 13 Aralık-2015, s. 371-388.

Demirci, C. (2018). *70'lerde Çocuk Olmak*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*, Çev. Pelin Ergenekon, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Eisenstadt, S.N. (2007). *Modernleşme ve Başkaldırı*, Çev. Ufuk Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Elkind, D. (1999). *Çocuk ve Toplum*, Çev. Demet Öngen, Ankara: Ankara Üniversitesi ÇOKAUM Yayınları.

Elmas, E. (2007). *Sevgili Atatürkçüğüm*, İstanbul: Hayy Kitap.

Emiroğlu, K. (2019). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erkenal, H. (2001). *Eski Önyasya'da Çocuk*, Editör: Bekir Onur, Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Ferguson, S. (2012). *Toys, Capitalism, and Commodification: Fantasy or Myth?*, Yayınlanmamış makale, Wilfried Laurier University, Brantford Campus, Canada.

Fleming, D. (1996). *Powerplay, Toys as Popular Culture*, Manchester: Manchester University Pres.

Friz, R. (1990). *The Official Identification and Price to Collectible Toys*, New York: Random House Inc.

Giddens, A. (2005). *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gittens, D. (2009). *The Historical Construction of Childhood, An Introduction to Childhood Studies*, Edt. Mary Jane Kehily, pp.35-49, UK: Mc Graw Hill.

Günyol, V. (2002). *Campanella'nın Güneş Ülkesi*, İstanbul: Bilim ve Ütopya Dergisi. Sayı: 92.

Gürbilek, N. (2011). *Vitrinde Yaşamak – 1980'lerin Kültürel İklimi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Gürbilek, N. (2015). *Sessizin Payı*, İstanbul: Metis Yayınları.

Gürpınar, A. (2014). *Küreselleşen Kentte Oyuncak: İstanbul'da Bölgesel Bir Oyuncakçı Kümelenmesi Üzerine*, Doktora tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Gökçe, O. (2003). *İletişim Bilimine Giriş / İnsanlar Arası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University.

Hablemitoğlu, Ş. (2009), *Küreselleşmenin Bedelini Çocuklar Ödüyor*, Bağımsız Özel Sayı, Sayı: 7, İstanbul, ss. 20-23.

Hein, G.E. (1998). *Learning in the Museum*, London: Routledge.

Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Ankara: Doğubatı Yayınları.

Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi*, Çev. Esin Hoşsucu. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Hızal, G. S. G. (2013). *Cumhuriyetin “İlanı”-Türkiye’de Modernleşmeyi Reklam Metinlerinden Okumak 1928-1950*, Ankara: Bilgesu Yayınları.

Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Çev. M.A. Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnal, K. (2014). *Çocuk ve Demokrasi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Illich, I. (2016). *Okulsuz Toplum*, İstanbul: Şule Yayınları.

Jackson, K.M. (2001), *From Control to Adaptation: America’s Toy Story*, *Journal of American & Comparative Cultures*, 1/2, 139-145, A.B.D.

James, A. (2004) *Understanding Childhood from an Interdisciplinary Perspective, Rethinking Childhood*, Peter B. Pufall and Richard P. Unsworth (ed.), pp.25-37, NJ: Rutgers University Press

Jung, D. - Piccoli, W. (2004). *Yol Ayrımında Türkiye*, çev. Berna Kurt, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kaliber, A. (2007). *Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 107-124.

Kant, I. (2007). *Eğitim Üzerine*, Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.

Karadeniz, C. – Atar, M. (2017). *Türkiye’de Oyuncak Müzelerinin Durumu Ve Sürdürülebilirliği*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2017, sayı 61.

Karatepe, İ. D. (2017). *1980'li Yıllarda Anadolu Burjuvazisinin Yükselişi, Modernizmin Yansımaları: 1980'li Yıllarda Türkiye*, Edt: R. F. Barbaros – E.J. Zürcher, İstanbul: Efil Yayınevi, s.203-225.

Karluk, R. (2010), *Turgut Özal'ın Ekonomi Politikaları Kapsamında Krizlere Karşı Uygulamaya Koyduğu Ekonomi Politikaları*, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, Malatya.

Karpat, K. H (2002). *Osmanlı Modernleşmesi*, Çev. Akile Zorlu Durukan, ve Kaan Durukan, Ankara: İmge Yayınları

Kazgan, G. (1995). *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet- Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikaları*, Ankara: İmge Yayınları

Keleş, V. (2003). *Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı1-2, s.1-17

Keyder, Ç. (2013). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kulak, Ö. (2016). *Theodor Adorno: Kültür Endüstrisinin Kısılcasında Kültür*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Kür, İ. (1991). *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kozanoğlu, C. (1995). *Pop Çağı Ateşi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lohman, J. (2006). *City Museum: Do We Have A Role İn Shaping The Global Community?*, Museum International. No: 231, Vol. 58, No. 3. s. 15-20.

Mandel, E. (2008). *Geç Kapitalizm*, Çev. Candan Badem, İstanbul: Versus Yayınları.

Mardin, Ş. (2003). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mattelart, A. (1991). *Advertising International: The Privatisation of Public Space*, London: Routledge.

Marsh, J. ve Millard, E. (2000). *Literacy and Popular Culture*, London: Paul Chapman Publishing.

Neil, P. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*, Çev. Kemal İnal, Ankara: İmge Yayınevi.

Newson, J.E., Head, J. ve Mogford, K. (1979), *Toys and Playthings In Development and Remediation*, New York: Penguin Books.

Nouman, H (1991). *Oyuncağın Gelişim Tarihi*, Çev. Bekir Onur, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 24.

Okay, C. (1999), *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Onur, B. (2002). *Oyuncaklı Dünya*, Ankara: Dost Kitabevi.

Onur B. (2005). *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Onur B. (2009). *Türk Modernleşmesinde Çocuk*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Ortaylı, İ. (2005). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Özhan, M. (2005), *Çocuk Folkloru*, Kebikeç, Sayı: 19, Ankara, s. 225-243.

Öztan, G.G. (2013). *Türkiye’de Çocuğun Politik İnşası*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, S. (2013). *1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri Ve Stagflasyon Olgusu*, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 12.

Platon, (1995). *Devlet*, Çev. Sebahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Prout, A. - Allison, J. (1997). *A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems, Constructing and Reconstructing Childhood*, Allison James, Alan Prout (ed.), pp.7-32, London: UK Falmer Press.

Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, Çev. Funda Payzın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ranciere, J. (2015). *Cahil Hoca, Zihinsel Özgürleşme Üstüne Beş Ders*, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları.

Rousseau, J.J. (2017). *Emile*. Çev. Y. Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sağlam, İ. (2002). *Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11, s:167-190.

Scognamillo, G. (1994). *Beyoğlu Oyuncakları*, Der. Bekir Onur, Toplumsal Tarihte Çocuk, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Serpemen, M. (1999). *Çocuklara Yönelik Reklamlar ve Çocuklarda Tüketim Alışkanlıkları*, 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Siedel S. & Hudson, K. (1999). *Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik*, Çev. Bahri Ata, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Sormaz, F. - Yüksel, H. (2012). *Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyunağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi sayı 11.

Sönmez, T. (2007). *Reklamlarda Çocuk İmaji*, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s. 97-104.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncılık.

Şenel, A. (1990), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Talimcioğlu, Ş. K. (1932). *Çocuklara ve Gençlere Nasıl Bakmalı?*, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.

Tan, M. (1989). *Çağlar Boyunca Çocukluk*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt: 22 Sayı: 1

Tekeli, İ. (2017). *1980'li Yıllarda Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm, Modernitenin Aşınması ve Planlama*, Modernizmin Yansımaları: 1980'li Yıllarda Türkiye, Edt: R. F. Barbaros – E.J. Zurcher, İstanbul: Efil Yayınevi, s.7-42.

Tunç, A. (2005). *Bir Maniniz Yoksa Anneler Size Gelecek*, İstanbul: Can Yayınları.

Uluç, A. V. (2014). *Liberal - Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasi Düşüncesi*, Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı: 23, s. 107-140,

Uras, G. (1993), *Ekonomide Özallı Yıllar 1980-1990*, İstanbul: AFA Yayınları.

Ülsever, C.(1999). *Teneke Evin Torunu*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Üstel, F. (2009). *II. Meşrutiyet ve Vatandaşın 'İcad'ı'*, Ed. Mehmet Ö. Alkan, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce I: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 166-179.

Vergin N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Doğan Kitap

Walsh, T. (2005), *Timeless Toys: Classic Toys and the Playmakers Who Created Them*, A.B.D: Andrews McMeel Publishing.

Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Woodhead, M. (2009). *Childhood Studies: Past, Present and Future*, An Introduction to Childhood Studies, Mary Jane Kehily (ed.), UK: Mc Graw Hill, pp.17-31,

Wickham, G. (2012). *Sociology's Object(s) and the Discipline's Relevance: Introduction to the Special Issue*, Journal of Sociology, 48 (4): 339-345, USA: Sage.

Yalçın, S. – Birand, M. A. (2007). *The Özal – Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Yavuz, H. (2007). *Modernleşme: Parça mı Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi Kavram mı?*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 212- 217.

Yayla, A. (1992). *Liberalizm*, Ankara: Turhan Yayınları.

Yayla, A. (2005). *Özal Reformları ve Liberalizm*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 584-588.

Yeldan, E. (2017). *Üretim, Bölüşüm ve Büyüme Dinamikleri Açısından 1980’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi*, Modernizmin Yansımaları: 1980’li Yıllarda Türkiye, Edt: R. F. Barbaros – E.J. Zürcher, İstanbul: Efil Yayınevi, s.92-105.

Zürcher, E.J. (2005), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim.

Zygmunt B.(2012). *Küreselleşme*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/09/2019

Tez Başlığı : 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN İNŞASI: OYUN VE OYUNCAK ÜZERİNDEN BİR OKUMA

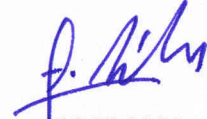
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 19/09/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 22'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☐ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

19.09.2019

Adı Soyadı: Fatih Diler
Öğrenci No: N15233762
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Siyaset Bilimi

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Yardımcı
Geyikçi

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 19/09/2019

Thesis Title : RECONSTRUCTION OF CHILDHOOD IN TURKEY AFTER 1980s: A READING THROUGH GAMES AND TOYS

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 19/09/2019 for the total of 110 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 22 %.

Filtering options applied:

- ☐ Approval and Declaration sections excluded
- ☐ Bibliography/Works Cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

19.09.2019

Name Surname: Fatih Diler

Student No: N15233762

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

Assistant Prof. Dr. Şebnem Yardımcı
Geyikçi

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/09/2019

Tez Başlığı: 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN İNŞASI: OYUN VE OYUNCAK ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Fatih Diler
Öğrenci No: N15233762
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Siyaset Bilimi
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Yardımcı Geyikçi

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 19/09/2019

Thesis Title: RECONSTRUCTION OF CHILDHOOD IN TURKEY AFTER 1980s: A READING THROUGH GAMES AND TOYS

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Fatih Diler

Student No: N15233762

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science

Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Ass. Prof. Dr. Sebnem Yardımcı Geyikçi